

SBORNÍK
Státního okresního archivu
v Přerově

Přerov 2003

ISBN 80-86388-13-1
ISSN 1214-4762

Obsah

Jan Štěpán – Příspěvek k poznání přerovské, lipnické a hranické židovské komunity k roku 1619	5
Miroslav Marada – Nejstarší náhrobky židovského hřbitova v Tovačově	7
Ivan Krška – Rytíř Hoffer a Potštát v lednu roku 1728	22
Jiří J. Hudeček – Petr Hudeček – František Hanák Vetterové z Lilie a jejich vztah k Braidům na Přerovsku a knížecímu rodu Hohenzollernů-Hechingenů	29
Jiří Lapáček – Zápisky Šimona Špačka, obuvnického mistra, z konce 18. století	35
Věra Fišmistrová – Počátky činnosti přerovských ochotníků od roku 1863	51
Petr Hudeček – František Hanák – Jiří J. Hudeček – Památky na prusko-rakouskou válku na periférii tovačovského bojiště	89
František Hanák – Památné stromy v širším okolí Přerova	95
Jiří J. Hudeček – František Hanák – Petr Hudeček Dary vládnoucího knížete Jana II. z Lichtenštejna ve Střední lesnické škole v Hranicích na Moravě	118
Petra Martinková – Vývoj českého základního školství v Kojetíně do roku 1953	121
František Hanák – Hanácké žudry na Přerovsku	128
Josef Voltr – Kapitoly z letecké historie Přerova	135

Jan Štěpán

Příspěvek k poznání přerovské, lipnické a hranické židovské komunity k roku 1619

V olomoucké knize Inventářů pozůstalostí olomouckých měšťanů z let 1617–1622¹ se dochovala pozůstalost kramáře Joachima Kläricha.² Obsáhlou část pozůstalosti tvoří dlužní úpisy jednotlivých osob, které byly do inventáře opsány v podobě jména dlužníka a částky. Mezi dlužníky je zapsána také početná skupina lipnických a přerovských židů a jeden hranický žid. Zřejmě všichni u kramáře Kläricha nakupovali a díky jejich dluhům a potřebě správně provést pozůstalostní řízení se nám tak zachovala alespoň jejich jména, která jsou uvedena spolu s dlužnou částkou.

Z Lipníku nad Bečvou se zde tedy nachází již zemřelý Štastný – 13 rýnských, Vít starší – 106 rýnských 4 groše 2 ½ denáru, Mayerle – 20 rýnských,³ David – 1 rýnský 16 grošů 6 ½ denáru, Lev – 50 rýnských 28 grošů 1 ½ denáru, Anna Schauerová – 10 rýnských 15 grošů,⁴ Aron, lipenský žid, nyní žijící v Bruntále – 10 rýnských⁵, Mojžíš krásný – 29 rýnských 3 groše 5 ½ denáru, Mojžíš Brodský + (? zemřelý) – 16 rýnských⁶, Lev, syn Štastné – 3 rýnské 21 grošů, Izrael – 9 rýnských 21 grošů 6 ½ denáru, Jakub Kaufmann – 44 rýnských 19 grošů 3 ½ denáru, Josef Maittner – 11 rýnských 8 grošů 6 ½ denáru, Abraham a Jakub Lev – 9 rýnských 26 grošů 6 denárů.⁷

Z Přerova to byli Izrael, syn Samuele – 10 rýnských, zemřelý Marek – 36 rýnských 9 grošů 2 ½ denáru, Marek Cantorin – 36 rýnských 1 groš 4 denáry⁸, Hirschel – 13 rýnských 24 grošů⁹, Lazar Stuckshelmb, bratr Marka z Úsova – 168 rýnských 23 grošů 5 ½ denáru, Šalamoun – 2 groše¹⁰, Izažáš – 23 rýnských 11 grošů 1 ½ denáru, Samuel – 60 rýnských 15 grošů 3 denáry, Abraham syn Šimona Proscheho – 41 rýnských 24 grošů a Izrael učitel – 40 rýnských 17 grošů 2 ½ denáru.¹¹

Z Hranic na Moravě to byla pouze jedna osoba, a tou byl Josef s dluhem 31 rýnských 18 grošů 1 denár.¹² Pouze jedna osoba židovského původu v tomto případě odpovídá tomu, že v Hranicích se mohli židé usadit zřejmě teprve v roce 1611.¹³

Poznámky

- 1 Státní okresní archiv v Olomouci, fond Archiv města Olomouce (AMO), signatura M 1 - 1, kniha č.122, z let 1617–1622.
- 2 Tamtéž, f. 451r–474r.
- 3 Tamtéž, f. 466v: Sstiaszny Juedt seeliger zu Leipnick – 13 R., Veit Juedt der Aldte in Leipnik – 106 R. 4 gr. 2 ½ d., Mayerle Juedt von der Leipnigk – 20 R.
- 4 Tamtéž, f. 467r: Davidt Juedt in Leipnigk – 1 R. 16 gr. 6 ½ d., Lew Juedt von der Leipnik an ietzo Waitner– 50 R. 28 gr. 1 ½ d., Anna Schauerin Jueden zuer Leipnik – 10 R. 15 gr.

- 5 Tamtéž, f. 469r: Aaron Juedt von der Leipnik an ietzo Waitner zue Freudenthal – 10 R.
- 6 Tamtéž, f. 470v: Moysses Juedt der Schöne in Leipnik – 29 R. 3 gr. 5 ½ d., Moyses + Brodsky Judt in Leipnik – 16 R.
- 7 Tamtéž, f. 471r: Lew Judt der Stiahtnen ihr Sohn in Leip. – 3 R. 21 gr., Issrael Judt in Leipnik – 9 R. 21 gr. 6 ½ d., Jacob Kauffman Juedt zue Leipnik – 44 R. 19 gr. 3 ½ d., Joseph Judt Maittner in Leipnik – 11 R. 8 gr. 6 ½ d., Abraham und Jacob Lew beeden Jueden in Leipnik – 9 R. 26 gr. 6 d.
- 8 Tamtéž, f. 466v: Israel Jued der Samuel Juden ihr Sohn in Preraw – 10 R., Marcus ein Jued in Preraw seel. – 36 R. 9 gr. 2 ½ d., Marcus Cantorin ein gewesene Juedt in Preraw – 36 R. 1 gr. 4 d.
- 9 Tamtéž, f. 468v: Hierschel Judt zue Preraw – 13 R. 24 gr.
- 10 Tamtéž, f. 469 r: - Lazar Judt Stueckshelmb in Preraw des Marcus Jueden von Ausse sein Bruder – 168 R. 23 gr. 5 ½ d., Salamon Juedt zue Preraw – 2 gr.
- 11 Tamtéž, f. f. 470 v: Esayass Juedt in Preraw – 23 R. 11 gr. 1 ½ d., Samuel Juedt in Preraw – 60 R. 15 gr. 3 d., Abraham Judt des Simon Prorsches sein Sohn in Preraw – 41 R. 24 gr., Israel Schulmeister in Preraw – 40 R. 17 gr. 2 ½ d.
- 12 Tamtéž, f. 471r: Josepff Juedt in Weisskirch – 31 R. 18 gr 1 d.
- 13 Fiedler, J.: Židovské památky v Čechách a na Moravě, Praha 1992, s.75.

Miroslav Marada

Nejstarší náhrobky židovského hřbitova v Tovačově

Ve sborníku přerovského okresního archivu za rok 2002 měli zájemci příležitost seznámit se s historií židovského hřbitova v Tovačově¹ včetně přepisu a překladu vybraných 12 náhrobních kamenů, z toho 7 z období před rokem 1750, a ocenit tak památkovou hodnotu tohoto objektu, kterou podtrhuje i skutečnost, že staré židovské hřbitovy v okolních městech Přerově, Prostějově, Lipníku nad Bečvou a Kroměříži zanikly beze stopy a na židovském hřbitově v sousedním Kojetíně je dochováno pouze několik ojedinělých čitelných kamenů starších roku 1800. Skutečnost, že nápisy většiny starších pomníků spějí důsledkem přirozené eroze materiálu k samé hranici čitelnosti a mnohé již ji překročily, se stala podnětem k pokračování v průzkumu tovačovského pohřebiště se záměrem zdokumentovat zbývající dochované a alespoň z podstatné části čitelné náhrobky ze 17. a 1. poloviny 18. století. Publikovaných 7 nápisů tedy nyní doplňujeme o dalších 14, čímž získáváme již poměrně reprezentativní soubor, dokumentující hebrejskou náhrobní epigrafiku předemancipační epochy v regionu střední Moravy.²

Pokračovalo také pátrání v archivních pramenech s cílem zodpovězení dosud nejasných otázek týkajících se historie pohřebiště, které přineslo důležité zjištění. Zápis objevený v nejstarším tovačovském urbáři z roku 1567 nás totiž informuje, že „*týž ti všickni židé ze spolka dávají z kusu místa u rybníka Placu, na pohřeb židů jim vyměřený, o svatém Jiří 24 grošů, o svatém Václavě 24 grošů*“.³ Téměř totožný zápis je uveden i v urbáři z roku 1678: „*Item ze spolku židé platu stálého z kusu místa u rybníka Placu blíž nynější pazderně, jim na pohřeby židův vyměřeného, ročně o svatém Jiří dávají 24 grošů, o svatém Václavě 24 grošů*“.⁴ Poněkud matoucí záznam v urbáři z roku 1594 o poplatku 24 grošů „*z pohřebu židovského na Starých Oplocanech*“ (Sborník 2002, s. 13) se tedy bezpochyby vztahuje k tomuto pohřebišti (místo skutečně leží přímo na směru od středu města k vesnici Oplocany). Rybník Plac neboli Zvolenov zanikl v 1. třetině 19. století, již v dřívějších dobách ale býval občas vypouštěn a přeměňován na louky. Polohu hřbitova vzhledem k rybníku lze ověřit podle starých situačních plánů z konce 18. a počátku 19. století.⁵ Zjištěná fakta tedy vyvracejí domněnku o vzniku hřbitova až po třicetileté válce a rovněž nijak nepodporují hypotézu o existenci staršího hřbitova umístěného přímo v židovské ulici. Původ nejstarších dochovaných náhrobků z let 1614 a 1615, vsazených do hřbitovní zdi za obřadní síní, tudíž také nelze hledat nikde jinde než na stávajícím pohřebišti.

Text náhrobku z roku 1615, patřícího Fejgle, dceři Menachemově, jsme již otiskli (Sborník 2002, s. 15). Nyní přinášíme i nápis z nejstaršího ná-

hrobního kamene, patřícího Nathanovi, synu Menachemovu, který zemřel 9. června 1614 (obr. 1). Tvoří jej masivní pískovcová deska s půlkruhovým završením, textové pole je bez reliéfní obruby. Nápis je dnes již natolik narušen, že je v úplnosti čitelný jen na několik desítek let staré fotografii, uložené v Židovském muzeu v Praze:

עֵינֵי עֵינֵי יִרְדָּה מִים	Oči mé, oči mé prolévají slzy ⁶
עַל פְּטִירַת אָבִי זָקֵן	nad odchodem mého starého otce.
וּשְׁבַ שְׁמַיִם הַחֲסִיד נָתָן	A navrátil se do nebe, zbožný Nathan,
בִּרְ מִנְחֵם זְצִל הַיּוֹם יוֹם	syn Menachema, spravedlivého blahé paměti ⁷ , v ten den,
ה' י"ב בַּחֲדָשׁ תַּמּוּז שְׁעָרָד	den 5., 12. dne měsíce tamuzu 374 dle
לִפְק תַּנְצַב ה'	malého počtu. Buď jeho duše svázána ve svazku živých. ⁸

Na odloučeně stojící trojici pískovcových stél z 80. let 17. století při jihozápadní zdi hřbitova jsme již také upozornili (Sborník 2002, s. 15–16) a otiskli nápis prostřední z nich, patřící Moše Menachemovi, synu Eliezerovu.⁹ Zde přinášíme texty zbývajících dvou. Nalevo stojící stéla (obr. 2) patří Sáře, dceři Šalomounově, která zemřela 5. listopadu 1684.

פֹּה	Zde je
טַמּוּנָה אִשָּׁה	uložena žena
חַשׁוּבָה שָׂרִיל	ctnostná, Saril ¹⁰ ,
בַּת ר' שְׁלֹמָה	dcera pana Šloma,
שֶׁהִלְבָּה לְעוֹלָמָה	jež se odebrala na věčnost
וּשְׁבַקָה חַיִּים	a zanechala život
לְכָל חַיִּים שְׁמֹנֶה	všem živým ¹¹ osmého dne
בַּחֲדָשׁ כִּסְלֵיב	v měsíci kislevu
תַּמּוּזָה תַּנְצַב ה'	445. Buď její duše svázána ve svazku živých.
אָמֵן	Amen.

Pravý náhrobek (obr. 3) z roku 1690 patří Danieli, synu Jehudovu, který patřil podle použitých titulatur¹² k předním osobnostem tovačovské židovské obce:

פֹּה	Zde je uložen
הַאֲלוֹף הַקָּצִין	duchovní kníže,
הַמְנַהֵיג הַקְּהֵלָה	vedoucí obec
לְתַהֲלָה כְּמוֹהָר	ku slávě, náš vysoce vážený učitel
דָּנִיֵּאל	Daniel,
בִּרְ יְהוּדָה	syn pana Jehudy,
שֶׁל ד' ב' אֱלוּל	jenž se odebral na věčnost 22. elulu
תַּן לִפְק	450 dle malého počtu.
תַּנְצַב ה'	Buď jeho duše svázána ve svazku živých.

Přejdeme-li do východní poloviny hřbitova, nelze přehlédnout přibližně v jejím středu dvě řady na první pohled starobyklých náhrobků. Některé z nich již byly publikovány (Sborník 2002, s. 17–18), nyní přinášíme texty zbývajících. Nejprve si všimněme málo nápadného nakloněného pomníčku kvadrátního tvaru (obr. 4) z odolného jemnozrnného pískovce okrové barvy, pod nímž je pohřben mučedník Cvi, pocházející ze slezského města Biała¹³. Nevíme, zda pohřbený žil trvale v Tovačově, nebo zdali sem pouze zavítal, ani nevíme s jistotou, jakým způsobem v r. 1682 zemřel, neboť titul mučedníka byl již v této době běžný nejen u osob, které položily život pro svou víru, nýbrž i u všech, které zemřely nepřirozenou smrtí. Z použité formulace přívolařující pomstu však lze usuzovat, že jeho smrt byla násilná. Stéla se použitým materiálem, jeho opracováním a užitým typem písma velmi podobá některým náhrobkům z těšínského Slezska,¹⁴ a je proto velmi pravděpodobné, že ji nechali vyhotovit tam žijící pozůstalí. Jednoznačnou odpověď by ovšem dala jen petrografická analýza. Náhrobní nápis, který je kupodivu ještě zcela dobře čitelný, sděluje:

פה	Zde
נממן ההורג	je uložen zabitý
הקדוש וחסיד	mučedník a zbožný muž,
בחר"ר צבי	vážený pan Cvi
מצילין ושבק [היים]	z Biała, a zanechal [život]
לב כל חי וינקו'	všem živým a nechť jej pomstí
ה' נקמתו שני'	Bůh svou pomstou. ¹⁵ Roku
תמ"ג ל' ר"ח ב'	443 dle malého počtu o 2. novoluní
חשוון ל'	chešvanu.

V uvedeném prostoru nalezneme blízko sebe také další dva náhrobky ze 17. století, oba z roku 1694, vytesané evidentně stejnou kamenickou rukou. Jsou zhotoveny z hrubozrnného pískovce, mají kvadrátní tvar a textové pole je lemováno plastickou obrubou, přecházející v horní části obloukem do plochy. Nápisy na obou jsou již jen obtížně rozlišitelné. Pod prvním z nich (obr. 5) je pohřben tovačovský rabín Akiva, syn Samuele Aškenaziho¹⁶, který zastával svůj úřad v letech 1669–1680 a 1685–1692. Stojí za povšimnutí, že náhrobek neuvádí přesné datum jeho úmrtí, ale pouze rok:

פ"נ	Zde je uložen
הרב	rabín,
הגאון הגדול	veliký gaon ¹⁷ ,
המופלג בתורה	vynikající znalec Zákona,
מה"ר עקיבתה ר"ל	náš učitel Akiva blahé paměti.
שנת תנ"ד ל"ק	Roku 454 dle malého počtu.
תנצב"ה	Buď jeho duše svázána ve svazku živých.

Druhý náhrobek (obr. 6) patří Ester, dceři Šalomounové:

פ"נ	Zde je uložena
האשה	žena
הצנועה והחסו'	skromná a zbožná,
מרת אסתר בת	paní Ester, dcera
מהור"ר שלמה ז'	našeho učitele Šloma blahé paměti,
תנצב"ה והלח'	buď její duše svázána ve svazku živých. A odešla
ג' ניסן תנ"ד ל'	3. nisanu 454 dle malého počtu.

Shodnou kamenickou ruku prozrazují rovněž dvě drobné mramorové stély z počátku 18. století, také již značně postižené erozí. První z nich (obr. 7), z roku 1705, patříci Meirovi, synu Jakobovu, je nejstarším dochovaným mramorovým náhrobkem na hřbitově. Druhá, napravo od ní (obr. 8), patří Izraelovi, synu Mordechajovu, a je z roku 1712:

פ"נ	Zde je uložen
איש ישר וכשר	muž přímý a počestný,
כמ"ר מאיר ב"ן ז"ל	vážený pan Meir kohen blahé paměti,
ב"ר יעקב ב"ן ז"ל שהל'	syn pana Jaakova kohena blahé paměti, jenž odešel
לעולמו כ"ז מבת שנת	na věčnost 27. tevetu roku
תס"ז ל' תנצב"ה	466 dle malého počtu. Buď jeho duše svázána ve svazku živých.

פ"נ	Zde je uložen
איש חשוב כמ"ר	muž ctnostný, vážený pan
ישראל בן מ' מרדכי	Jisrael, syn našeho učitele Mordechaje
ז"ל שהל' ביום ג' ב' חשו'	blahé paměti, jenž odešel v den 3., 2. chešvanu
שנת תע"ג ל' תנצב"ה	roku 473 dle malého počtu. Buď jeho duše svázána ve svazku živých.

Nejhonosnější mezi těmito starými náhrobky však bezesporu je vysoká stéla kvadrátního tvaru z bílého vápence, s plasticky obroubeným textovým polem, přecházejícím v završení v kosodélnou plochu zdobenou volutami a korunou mezi nimi (obr. 9). Rovněž písmo je ozdobné s konkávními perlami na středu břevien jednotlivých písmen. Datovací formule je umístěna v horní části textu a provedena plastickým písmem stylizovaným do oblouku a je již téměř nečitelná. Náhrobek patří Jehudovi Lejbovi, zemřelému 25. května 1724, synu tovačovského a později prostějovského rabína Kaleba Fajvela¹⁸:

פ"נ	Zde je uložen
ונקבר ביזם י"ד סיון תפ"ד ל' תנצב"ה	– a pohřben byl dne 14. sivanu 484 dle malého počtu. Buď jeho duše svázána ve svazku živých –
איש	muž
צדיק וישר הליך	spravedlivý a přímý, kráčel cestou
בתמים כל מעשיו	bezúhonnosti, všechny jeho skutky
היו כאמונה ושלמים	byly ve víře dokonalé,
מובן היה לצדקה ולכל	měl porozumění pro dobročinnost a veškeré
גמילות חסד כל הימים	skutky milosrdenství po všechny dny,
מ' יהודא ליב בן הרם	náš učitel Jehuda Lejb, syn vysokého
מוהר"ר בלב פייבל ו"ל	mistra, rabi Kaleba Fajvela blahé paměti.

Napravo vedle náhrobku Jehudy Lejba stojí další pozoruhodný vápencový náhrobek z let 1749–1750, společný pro pochovaný manželský pár (obr. 10). Textové pole je lemováno širokou reliéfní obrubou, stáčejíci se v završení ve voluty. Oba nápisy odděluje svislá linka. Nápis muže je v několika místech již natolik poškozen, že jeho jméno je zcela nečitelné, pohřbenou ženou je Malka, dcera Geršonova, z jejího nápisu však také jméno manžela nezjistíme, neboť nejstarší tovačovské ženské náhrobky jsou bohužel na tento podstatný údaj zcela skoupé:

פ"מ	Zde je uložena	פ"נ	Zde je uložen
אשת חיל	žena statečná ¹⁹	התורני	obdivuhodný
וחסדה מ'	a zbožná, paní	המופלא	znalec Zákona,
מלכה ב"ם	Malka, dcera našeho učitele	דחיל המאן	varující se hříchu,
גרשון זצ"ל	Geršona, spravedlivého blahé paměti,	ב"ה, syn pana
שהל' ביו'	jež odešla v den	שמשן סנ"ל	Šimšona levity,
א ר"ח בסלו	1. o novoluní kislevu	וצ"ל שהל' יו'	pravedlivého blahé paměti, jenž odešel
תק"א ל"ק	511 dle malého počtu.	עש"ק חי' בסלו	v předvečer svatého sabatu 18. kislevu
	תנצב"ה	תק"י ל'	510 dle malého počtu.

Buďtež jejich duše svázány ve svazku živých.

Poněkud stranou uvedené skupiny starých náhrobků, blíže středu hřbitova, se nachází kvadrátní vápencová stéla s uraženou vrchní částí (obr. 11), typologicky podobná náhrobku Seliga, syna Chajima Corefa z Prahy (Sborník 2002, s. 17). Poškození zasahuje i do jména pohřbené ženy, podle zbytků písmen se jmenovala pravděpodobně Chana, byla dcerou Abrahama šámese²⁰ z Uherského Brodu a zemřela 1. prosince 1734:

.....
מרת paní
רחנה בת מהור"ר	[Chan]a, dcera našeho učitele
אברהם שמש	Abrahama šámese
מברודא שנפטר	z Brodu, jež odešla
ונקברה ביום י"ז	a byla pohřbena 17. dne
בחודש כסליו	měsíce kislevu
תצ"ה לפ"ק	495 dle malého počtu.
תנצב"ה	Buď její duše svázána ve svazku živých.

Poslední tři náhrobky ze sledovaného období nalezneme pohromadě v jižním rohu hřbitova poblíže jihozápadní zdi, v sousedství četných pomníků z mladší doby. Dva z těchto náhrobků jsou vyvráceny, leží však nápisovou stranou nahoru.

Nejstarší z těchto stél (obr. 12) pochází z roku 1691 a tvoří ji kvadrátní pískovcová deska s reliéfní obrubou textového pole, která se rozšiřuje v horní části do oblouku. Typologicky patří k již popsané izolovaně stojící trojici náhrobků (Sborník 2002, s. 15–16). Písmo je hrubé, hluboko vtesané, avšak pro celkovou erozi obtížně čitelné. Náhrobek patří Icikovi²¹, synu Hiršovu:

פ"ן	Zde je uložen
האיש היקר	muž vzácný,
כמ"ר איצק בן	vysoce vážený pan Icik, syn
בחר חרש של	váženého pana Hirše, jenž odešel na věčnost
ך"ב ימים לחד'	22. dne měsíce
אלול תנ"א לפ"ק	elulu 451 dle malého počtu.
תנצב"ה	Buď jeho duše svázána ve svazku živých.

Zbývající dva náhrobky jsou zhotoveny z našedlého vápence. Starší z nich (obr. 13) pochází z roku 1730 a patří Jehudovi Lejbovi, synu Chajima z Přerova. Textové pole je i zde lemované reliéfní obrubou, završení stély je zaoblené s plasticky provedenou korunou na vrcholu. Písmo je dosti mělké a zdobené perlami na dřících písmen (srv. náhrobek Jehudy Lejba, syna rabína Kaleba Fajvela), datovací formule je provedena plastickým písmem stylizovaným do oblouku a umístěna nad vlastním textem:

<p>ונקבר ד' כסליו תצ"א ל' תנצב"ה</p> <p>פ"נ</p> <p>איש חשוב תם</p> <p>וישר כל ימיו חי' הלך</p> <p>בתמימות ובבושר עוסק</p> <p>בצדקה ונמילות חסדי'</p> <p>ביושר ה"ה הר"ר יהודה</p> <p>ליב ב"מ חיים ו'ל מפרער'</p>	<p>A pohřben byl 27. kislevu 471 dle malého počtu. Buď jeho duše svázána ve svazku živých.</p> <p>Zde je uložen</p> <p>muž ctnostný, bezúhonný a přímý, po všechny své dny kráčel v dokonalosti a čistotě, konaje skutky milosrdenství a dobročinnosti s upřímností, pan Jehuda Lejb, syn našeho učitele Chajima blahé paměti z Přerova.</p>
--	--

Poslední náhrobek (obr. 14) stojí napravo od předchozího a patří Benjaminu Zevovi, synu Abrahamovu, který zemřel 7. června 1746. Textové pole je ohraničeno širokou reliéfní obrubou, završení je obloukové. Písmo je mělce vyryté, za příznivých světelných podmínek však ještě poměrně čitelné, v završení je vyryta koruna a pod ní ozdobný volutový ornament, uzavírající v sobě první dvě písmena nápisu:

<p>פ"נ</p> <p>אב בחכמה</p> <p>ורובו ד'ו שנים צדיק תמים</p> <p>ותורני המופלא הר"ר בנימין</p> <p>ואב בן מהור"ר אברהם ש"ן ויצא</p> <p>נשמתו במהרה נתבקש ל'</p> <p>שיבה של מעלה בש"ק א' ר"ח</p> <p>תמוז תק"ו והיתה מנוחה</p> <p>כבוד באור החיים לפ"ק</p>	<p>Zde je uložen</p> <p>otec v moudrosti</p> <p>a dosáhl věku 26 let, dokonale spravedlivý a obdivuhodný znalec Zákona, pan Benjamin Zev, syn našeho učitele Abrahama, věrného posla obce²², a vystoupila jeho duše v čistotě a byl pozván do nebeské ješivy o svatém sabatu 1. den novoluní tamuzu 505 – a spočinul s poctou ve světle života – dle malého počtu.</p>
---	---

Uveřejněním celkového počtu 21 náhrobních nápisů je dostupný epigrafický materiál pro 17. a 1. polovinu 18. století na tovačovském židovském hřbitově v podstatě vyčerpán. Náhrobky ze 2. poloviny 18. století jsou téměř výhradně pískovcové, menších rozměrů a některé jsou zajímavě barokně tvarované. V úplnosti je čitelných jen několik z nich, a to pro značný stupeň poškození. Z téhož důvodu je nutno si závěrem vyhradit právo na možné nepřesnosti či omyly v publikovaných textech, kdy nelze zcela vyloučit možnost záměny podobných písmen (zejm. v jejich číselném významu) nebo slov, aniž by však došlo k podstatnému zkresení obsahu nápisů.

Obr. 1.

Obr. 2.

Obr. 3.

Obr. 4.

Obr. 5.

Obr. 6.

Obr. 7.

Obr. 8.

Obr. 9.

Obr. 10.

Obr. 11.

Obr. 12.

Obr. 13.

Obr. 14.

Poznámky

- 1 Marada M.: Židovský hřbitov v Tovačově. in: Sborník státního okresního archivu v Přerově, 2002, s. 13–28.
- 2 Za konzultaci překladu hebrejských textů děkuji panu Jaroslavu Achabu Haidlerovi.
- 3 Zemský archiv v Opavě, fond Vs Tovačov, inv. č. 582, fol. 21v. (Dále jen ZA Opava.)
- 4 ZA Opava, fond Vs Tovačov, inv. č. 585, fol. 23r.
- 5 ZA Opava, fond Vs Tovačov, inv. č. 3 434 a 3 439.
- 6 Srv. Pláč 1,16.
- 7 Srv. Přísl. 10,7.
- 8 Srv. Sam 25,29.
- 9 Jedná se pravděpodobně o muže jinak řečeného Moše Mandum (viz Flesch, H.: Aus dem Pinax von Tobitschau. in: Jahrbuch der Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Českoslovakischen Republik, 1931, s. 258).
- 10 Hypokoristický tvar jména Sára (též Soril, Serl apod.).
- 11 Časté opisné vyjádření úmrtí na moravských a slezských žid. hřbitovech.
- 12 O žid. titulech viz např. Muneles, O. – Vilímková, M.: Starý židovský hřbitov Praze. Praha 1955, s. 72n.
- 13 V českých pramenech Bělá, něm. Zülz. Hebrejský název vychází z německého pojmenování.
- 14 Srv. Wodziński, M.: Hebrajskie inskrypcje na Śląsku XIII-XVIII wieku. Wrocław 1996.
- 15 V náhrobních nápisech násilně zahynuvších osob bývá obvyklejší výraz „Bůh nechť pomstí jeho krev“, srv. Deut 32,43 a Žal 79,10.
- 16 Flesch, c. d. s. 268.
- 17 Původně titul rektorů babilonských talmudských škol, v diaspoře udílený mimořádným učencům.
- 18 Flesch, c. d. s. 267 et passim.
- 19 Srv. Přísl. 31,10.
- 20 Hebr. „šamaš“, tj. správce synagogy a obecní zřízenec, ve starších českých pramenech označován jako „školník“.
- 21 Hypokoristický tvar jména Jicchak (Izák).
- 22 Název pro čestnou funkci předříkávače modliteb při bohoslužbě.

Foto M. Marada.

Ivan Krška

Rytíř Hoffer a Potštát v lednu roku 1728

V letech 1728–1730, a u některých měst již o rok dříve, čekal jejich správu (purkmistra a radu) jeden, a to ne právě malý, úkol navíc. Pro svou zamýšlenou „Moravskou kroniku“, se na správu moravských měst a větších obcí obracel se svými žádostmi menší písař moravských zemských desk, Dismas Josef Ignác (von) Hoffer.¹ Ve svých dopisech požadoval, mimo jiné, o zaslání pamětních knih, analů, protokolů, privilegií a jiných listin. Plánovanou „Kroniku“, tj. dějiny Moravy, se sice žadatel nepodařilo vydat, avšak vznikl rozsáhlý soubor opisů listin, výpisů z kronik, kreseb městských znaků, a někdy, jako například u Lipníka (nad Bečvou) i soudobý pohled na město. U některých měst se objevilo souvislé vylíčení jejich dějin, někde se dochovaly i tisky vzhledem k lokalitě. Také se ovšem někdy dochovala pouze pečeť, avšak jinde se dochovalo množství materiálu.² Hoffer dal tak vzniknout tak zvaným Hofferianům, která se stala součástí knihovny Antonína Bedřicha Mitrovského, známého moravského gubernátora, který se značnou měrou zapsal do politických a kulturních dějin Moravy.³ Hofferiana se stala součástí „Písemnosti Mitrovského knihovny (PMK)“, jinak jejich sbírky rukopisů. Knihovna byla nejdříve uložena na vízberském zámku, po smrti Mitrovského v r. 1842 byla uzavřena a v následujícím roce, když vízberské panství koupila rodina Kleinů, dostala se do jejich vlastnictví.

Bratři Kleinové (František a Bedřich), nabídli knihovnu 30. června 1901 městu Brnu. Za katalogizovanou knihovnu požadovali 12 000 tehdejších korun a se svou nabídkou měli úspěch. Městská rada se po zprostředkování žádosti knihovníkem olomoucké studijní knihovny, Vilibaldem Müllerem, autorem jejího abecedního katalogu a místního seznamu, rozhodla 23. července téhož roku, že knihovnu koupí. Knihovna se pak dostala do Archivu města Brna, kde je deponována podnes.⁴

Mezi městy, na jejichž správu se Hoffer obracel, nescházelo ani poddanské město Potštát, středisko panství, jehož držitelem v této době byl Jan Jiří Walderode. Hofferova žádost došla do Potštátu 1. ledna 1728 a purkmistr s radou odpověděli již o čtrnáct dní později, tj. 15. ledna.⁵

Jak je z odpovědi o pěti stranách patrné, postupovali celkem podle Hofferových požadavků. Minulost města do roku 1641 však odbyli s poukazem na požár z roku 1659, který veškeré staré protokoly a pamětní knihy údajně zničil. Zamlčeli, že se přes tento požár dochovala, mimo jiné, všechna městská privilegia, která městu potvrdil již zmíněný Jan Jiří Walderode v roce 1693 a následně Leopold I. v roce 1701.⁶ Jako nejstarší doklad pro existenci Potštátu uvedli rok 1206, což ovšem neodpovídá skutečnosti. Jde o artikule ševcovského cechu v Potštátě, ovšem až roku 1506. Domnělý rok 1206 vznikl chybným čtením letopočtu a s touto chybou se tyto artikule,

Potštát v letech 1742–1743 na jedné z fresek J. M. Lasslera v mariánském kostele. Tak tehdejší poddanské město vypadalo v době relace purkmistra a rady Hofferovi.
Foto Fr. Klabáčka, Potštát.

udělené ševcovskému cechu kdysi Potštátem, dostaly do jejich vidimování a insertu městem Libavou z 10. dubna 1693.⁷

V souvislosti s tímto chybným letopočtem, se v odpovědi Hofferovi objevuje i tvrzení, že město, před tímto údajným rokem 1206, mělo být zcela zničeno a vedeno pod jménem Bílé město (Stadt Weiß).⁸ Po této pohromě, která není blíže specifikována,⁹ mělo být znovu vystavěno, a to za údajného vlastnictví Jetřicha Podstatského (z Prusinovic), jehož jméno je v odpovědi navíc zkomoleno. K tomuto tvrzení je třeba poznamenat, že v roce 1506 (nikoliv 1206) byl vlastníkem potštátského dominia opravdu Jetřich Podstatský z Prusinovic,¹⁰ ale, jak z dalších údajů o privilegiích pro město a řemeslníky vyplývá, jde o jeho stejnojmenného vnuka, který se připomíná pro léta 1563–1598.¹¹ Tento Jetřich opravdu udělil 23. dubna 1582 pro celkem padesát potštátských měšťanů, z nichž řada měla řemeslnická příjmení (Kovář, Pekař, Bednář, Stolař, Švec, Krejčí, Soustružník, Kolář), privilegium na dědičné užívání polí a luk tehdy pusté vsi Heřmánska (Heřmánek) za peněžitý a naturální plat, odváděný v groších a slepicích. Udělil jim i městu další výhody, jako bylo vyšenkování opavského piva o dvou vlnných trzích a o posvěcení.¹² V roce 1590 ověřil cechovní artikule pro potštátské tkalce.¹³ Bližší údaje o potštátských privilegiích purkmistr a rada neuvodli. Zmínili se pouze o tom, že privilegia, udělená Jetřichem Podstatským, byla rozšiřována, což je patrně narážka na privilegium posledního předbělohorského držitele města, Jana Šťastného Podstatského z Prusinovic, a že město takovými nadáními vzkvétalo.¹⁴

Podstatně věrohodnější jsou však ve zprávě pro Hofferu údaje po roce 1641, a to tím spíše, že jde o údaje z doby časově méně vzdálené (nejvíce před osmdesáti lety), nebo dokonce téměř současné. Tyto údaje lze také většinou ověřit i jinými prameny. Tak konkrétně popis utrpení města i panství za posledních osm let třicetileté války lze srovnat s údaji dokumentů, nacházejících se v tzv. Nové sbírce Moravského zemského archivu.¹⁵ O požáru z roku 1659 svědčí, mimo jiné, též okolnost nové konsekrace farního kostela v roce 1661.¹⁶ O tom, že se Potštátu vyhnul mor z let 1713–1715, svědčí nápisy na morovém sloupu,¹⁷ údaj o kobylkách z roku 1712 je možno srovnat se zápisy drahotušského kronikáře.¹⁸ Pravdě odpovídající jsou i údaje o poměrně špatné bonitě polí potštátského panství¹⁹ a o častém hladu v důsledku toho, podobně i o převažujících řemeslech ve městě.²⁰ Konečně pravdivý je i údaj o mariánském kostele v Potštátě a o jeho původci.²¹ V minulosti farního kostela se sice purkmistr a rada nedokázali orientovat, avšak údaj o luterské minulosti města i vrchnosti je pravdivý²² a v důsledku toho i okolnost, že v pobělohorské době připadlo patronátní právo nad farním kostelem olomouckému biskupovi.²³

Závěrem odpovědi se purkmistr s radou Hofferovi omluvili, že nemohou posloužit náčrtem městského znaku a odkázali ho na přitištěnou pečeť.²⁴

Je nepochybné, že přes již uvedené nedostatky představuje odpověď purkmistra a rady Hofferovi cenný pramen pro dějiny města od čtyřicátých let 17. století do prvních dvou desítek let století následujícího. Z tohoto důvodu je k příspěvku připojen i její český překlad.

Příloha

Vysoce urozený a slovatný rytíři! Milostivý pane, pane etc!

Podle téže několikrát opakované, pod presentací 1. ledna 1728 Potštát, přátelské žádosti ve věci, aby k pořízení do díla pojaté Moravské kroniky byly zaslány zdejší k tomu vhodné historické pamětihodnosti a paměti a co s tím více souvisí.

My stejně také, jak dříve bylo shledáno, srdečně litujeme, že v tomto případě, jelikož v roce 1659 zdejší město se starými protokoly a pamětními knihami lehlo popelem, docela málo a tedy jen tolik posloužit můžeme, že, podle obsahu starého, v těchto dnech objeveného privilegia, město Potštát v roce 1206, tedy, před kteroužto dobou bylo zcela zničeno a mělo být vedeno se jménem Bílé město, bylo znovu vystavěno.²⁵

V kteréžto době vládl jistý pan Jetřich Postatský(!)²⁶ a právě tak městu, jako různým zdejším řemeslníkům daroval různá privilegia, která, zvláště u města, pomalu byla rozšiřována. S nimiž také město zvláště, a to ve způsobu volného odchodu, šenku vína a piva a jinými takovými nadáními, vzkvétalo. Od kteréžto doby až k roku 1641 není nic k nalezení.²⁷

V roce 1642, kdy Švéd naši milou vlast zatopil jako liják a vzal královské hlavní město Olomouc, roku 1650 je však znovu císařským vojákům vyklidil, bylo město a panství v této osmileté době podrobeno velmi mnoha drancováním, vypalováním, loupením, výpalnými, vraždami a jinými nesnesitelnými náklady. Tak tedy, že ubozí lidé častokrát jak muž, tak žena i dítě, ze strachu, aby jen zachránili život, se schovávali do tmavých lesů

a jeskyní. Nicméně však stejně byli vypátráváni švédským vozatajstvem, chytáni kolem dokola jako divá zvěř, nesnesitelně týráni a mučeni.

Během této doby utrpělo město pěti hlavními drancováními. Prvním ve čtvrtěk po svatodušních svátcích 1642, druhým v den Proměnění Páně, třetím 12. září 1643, čtvrtým 27. června, pátým 11. října 1645, za nichž byli obyvatelé strašně týráni, veškerý velký a malý dobytek, obilí a jiné movitosti byly odvezeny. Naposled však Königsmarkova armáda protáhla celým panstvím a od týchž vyždímala poslední feník. Během této osmileté doby bylo od města a panství mimo toho, co bylo uloupeno, vydáno napospas na hotovosti 53 297 zlatých.²⁹

Nato v roce 1659 celé město i s kostely, radnicí³⁰ a veškerými protokoly, jak již bylo oznámeno, zašlo v dýmu, který se docela musil pátým dílem města v roce 1690 opakovat. Načež pak útrap plný mor vtrhl a téměř všechny obyvatele města i panství zachvátil.³¹ V roce 1714 však od takového, ačkoliv všechna sousední místa byla touto epidemií nakažena, takovým způsobem zůstalo uchráněno, že se sem zachránil slavný krajský olomoucký úřad a zůstal, až tento zcela utichl. Pročež ke cti nejblahoslavenější Matky Boží byl pořízen krásný čestný sloup na náměstí.³²

V roce 1712 přitáhly neobvyklé kobylinky v takovém množství, že tytéž téměř zatemnily milé slunce, tak téměř neuvěřitelně. A kde se takové zdržovaly, což se právě tu událo, položily se na píď vysoko a všechnu trávu na polích i lukách, listí na stromech, dohromady sežraly.³³

Hlad utrpěly město a panství³⁴ častokrát stejně a více, než sousedství, než Lipník, Hranice, Město Libavá, Budišov, protože zdejší panství leží v poměrně vysokém pohoří, pole písčitá a téměř samý kámen, na nichž se nepěstuje žádná pšenice, nýbrž žito, ječmen, oves, pohanka a len.

Obyvatelé města jsou téměř všichni řemeslníci a ponejvíce ševci a tkalci, kteří svou práci ponejvíce musí prodávat na trzích.³⁵

Kdy a od koho byl postaven zdejší farní kostel, se nedá zjistit.³⁶ Kostel naší Milé Paní dal však postavit a rozšířit jistý Martin Desmaretz.³⁷ Patronátní právo příslušelo před časem zdejším pánům místa. V dobách luteránství však takové, protože vrchnost odpadla od pravé víry a spolu s městem přijala víru Lutherovu, připadlo devolučním právem biskupům v Olomouci, odkud se také až potud zakládá.

Toto nyní jsme Vám tak ochotně, jako povinně, podali jako zprávu. A co z toho k zamýšlenému dílu by mohlo být vhodné, chtěli bychom ponechat vysoce osvícenému posouzení.

Náčrtek zdejšího městského znaku nemůžeme, v důsledku nedostatku malíře, odkázat. Týž by se však mohl nesporně vzít z přitištěné pečeti na tomto dopisu.³⁸

My se ostatně k milostem poroučíme a zůstáváme Vaší milosti oddané nejpovinnovější.

N. N. Purkmistr a rada zde.

Potštát, 15. ledna (1)728.

Poznámky

- 1 Základní údaje k D. J. I. Hofferovi (Hoferovi), který žil v letech 1696–1747, přináší Ottův naučný slovník, díl XI, Praha 1897, s. 448. Na primátora a radu města Lipníka se Hoffer obrátil už v r. 1726. Viz Krška, I.: Archiv města Lipník nad Bečvou. In: Sborník archivních prací 1, 1991, s. 70, pozn. č. 624. Dále jen Krška, Archiv.
- 2 Trautenberger, G.: Die Chronik der Landeshauptstadt Brünn. Sv. IV. Brno 1897, s. 47. Dále Zachová, I. (ve spolupráci se St. Petrem): Soupis sbírky rukopisů Antonína Bedřicha Mitrovského v Archivu města Brna. In: Studie o rukopisech, Monographia. Sv. IV. Praha–Brno 1999, s. 58. Dále jen Zachová, Soupis. Též Krška, Archiv, s. 70, pozn. č. 625.
- 3 K A. B. Mitrovskému (1770–1842) viz Státní archiv v Brně. Průvodce po archivních fondech. Sv. 2. Praha 1964, s. 206. (Zpracoval kolektiv pracovníků za vedení V. Voldána.)
- 4 Archiv města Brna. Průvodce po fondech a sbírkách (autor J. Dřimal). Praha 1956, s. 202–203.
- 5 Zachová, Soupis, inv. č. 86. Xerokopie uložena ve Státním okresním archivu v Přerově (dále jen SOKA Přerov). K držbě panství Janem Jiřím Walderode viz úvod k nepublikovanému inventáři fondu Velkostatek Potštát, s. 3. Tento inventář byl r. 1963 zpracován K. Haubertovou za pomoci L. Syřínkové a J. Hauberta. Dále jen Vs Potštát. Též Bartovský, V.: Podštát, s. 262–263. In: Vlastivěda Moravská, Hranický okres. Brno 1909.
- 6 SOKA Přerov, Archiv města Potštát, inv. č. 9–10. Dále jen AM Potštát. Též Krška, I.: Listina Mladoty Podstatského z Prusinovic z r. 1551. In: Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, sv. 26, s. 5–8.
- 7 Vs Potštát, inv. č. 320. Na chybné uvedení roku upozornila ve zmíněném již inventáři fondu jeho zpracovatelka K. Haubertová.
- 8 Tento údajně původní název Potštátu uvádí ve výše citované práci též V. Bartovský, u něhož se vyskytuje jako Weissenstadt. VM, Hranický okres, s. 257. Dále jen Bartovský.
- 9 Na základě záznamu v nejstarší knize města, jejíž originál shořel při požáru r. 1787, mělo být město zcela zničeno Tatarsy (Mongoly). Bartovský, s. 258. Nejstarší dochovaná potštátská kronika, jejíž záznamy jsou na této „Černé knize“ založeny, Tatarsy sice uvádí, nikoliv však již citovaný, údajně původní název města. SOKA Přerov, AM Potštát, inv. č. 16 (Schubertova kronika). Viz též Krška, I.: O nejstarší kronice z Potštátu. In: Oderské vrchy, roč. XV/2000, č. 3–4, s. 69–74. Týž: Kde stával pustý zámek Zighthart a ves Předhradí. Tamtéž, roč. VI/1991, č. 3–4, s. 47–54.
- 10 Vs Potštát, inventář, úvod s. 3.
- 11 Zapletal, Fl.: Jetřich Podstatský z Prusinovic a na Potštátě. In: Záhorská kronika, roč. XXV/1974, č. 9–10, s. 97–104.
- 12 Krška, I.: Z pamětních zápisů farního archivu v Potštátě. In: Střední Morava, roč. 11/2000, s. 120–123.
- 13 SOKA Přerov, Cech tkalcovský v Potštátě, inv. č. 2. Artikule cechu tkalcovského v Potštátě ověřilo město Olomouc již v r. 1589. Cech tkalcovský v Potštátě, inv. č. 1.
- 14 SOKA Přerov, AM Potštát, inv. č. 8. Jan Šťastný Podstatský z Prusinovic privilegiem ze 7. listopadu 1615 osvobodil držitele šenkovních domů na potštátském náměstí (v počtu 33) od povinného odběru panského vína a od stavění sirotků před vrchností. Slíbil v privilegiu, že počet šenkovních domů ve městě nebude zvýšen, vrchnost si žádný takový dům nekoupí a nedovolí, aby si ho koupila osoba rytířského stavu. Vrchnost si též neotevře krčmu na šenk piva, nebo vína, ani v Potštátě, Kovářově, či v Padesáti Lánech. Měšťané si mohou víno nakoupit odkudkoliv a jednotlivý šenkovní dům může vyšenkovat desítivěderní bečku. O frejuncích a od sv. Václava do sv. Martina může každý vlastník šenkovního domu vyšenkovat tolik vína, kolik může.

- 15 Moravský zemský archiv Brno, fond G 2 (Nová sbírka) – Potštát (dále jen MZA Brno). Jde o memoriál správy panství se suplikou pro známého císařského generála Puchheima a generálního komisaře na Moravě Wallise von Salhausen z r. 1644. V suplice (memoriálu) je požadováno osvobození od ubytování vojska, aby, jak se praví doslova, „uboží lidé s ženami a dětmi mohli zůstat ve svých prázdných obydlích a nemusili v tomto chladném počasí do budy utíkatí a hladem mřítí“.
- 16 Farní kronika Potštát – přílohy, uložena u RKFÚ v Hranicích. Též Krška, I.: Z pamětních zápisů farního archivu v Potštátě II. In: Střední Morava, roč. 14/2002, s. 102–106.
- 17 Záchrana od moru byla přičítána přímluvě Bohorodičky. Letočetný nápis (chronogram) na zadní straně podstavce k tomu uvádí, že „HaeC BoDístaDienses non IrrItae speI a grassante DVra ContagIone praeserVabat.“ Tedy, že „tato (Bohorodička) Potštátské, ne (bez) marné naděje, uchovávala od plíživé, nebezpečné nákazy.“ Od moru se uchránily tehdy i Drahotuše (Indra–Turek: Paměti drahotušských kronikářů, Olomouc 1947, s. 52).
- 18 Tamtéž na téže straně. Pozoruhodné je, že v Hofferianech údaje k Drahotušim chybí.
- 19 Jen dnešní moderní pěstební metody umožňují, že se na polích Potštátska pěstuje též pšenice. V r. 1728 to při tehdejších trojstranném způsobu obhospodařování zemědělské půdy nebylo opravdu možné.
- 20 Již v lánovém rejstříku potštátského panství z r. 1676 tvoří ševci (11) a tkalci (19) nejpočetnější řemesla v Potštátě. MZA Brno, D 1 (lánové rejstříky).
- 21 K osobnosti Martina Desmारेze Krška, I.: Z minulosti potštátského školství. In: Sborník státního okresního archivu Přerov 2000, s. 223–226, 233–234.
- 22 Indra, B.: Luterské fary v horním Poodří. Opava 1946, s.15–16.
- 23 Podle údajů již citované potštátské farní kroniky bylo patronátní právo nad potštátskou farou do r. 1789 liberae collationis episcopalis, od r. 1789 fara náležela náboženskému fondu.
- 24 K otázce znaku města Potštátu Krška, I.: K první zmínce o Potštátu. In: Sto let od narození profesora Jindřicha Šebánka, sborník příspěvků. Brno 2000, s. 113–116, pozn. č. 14. Tamtéž odkaz na heraldickou literaturu k tomuto znaku a ke schválení jeho barevného provedení heraldickou komisí při parlamentu ČR.
- 25 Údajně původní název města je též uváděn u Fr. Götze v publikaci Sagen des Bezirktes Mähr. Weißkirchen (Lipník n. B. 1932), kde pod č. 33, s. 25–26, je otištěna pověst o Bílém městě. (Die Sage von der Stadt Weiß). Tvrdí se tu, že město za třicetileté války zničili Švédové a podobně, jako v práci Bartovského, toto zničené město vyrostlo po obnově z půdy. Odtud se pak vzalo jeho nové pojmenování Bodensadt.
- 26 Getřzich Potstaský (přepsáno paleograficky věrně).
- 27 Obdobná informace, resp. dezinformace, se objevila po 163 letech v pamětním zápisu, který byl r. 1891 vložen do makovice báně tzv. hodinové věže na potštátském náměstí. Také tu městská rada tvrdí, že „historická data z minulosti města Potštátu nemohou být sdělena, neboť městská obec byla vícekrát navštívena velikými požáry a při požáru r. 1813 padl za obět požáru obecní archiv.“ Viz Krška, I.: Potštát v r. 1891. In: Oderské vrchy, roč. V/1972, č. 4, s. 77–80.
- 28 Svatodušní svátky se v r. 1642 slavily 8. června, ve čtvrtek po nich bylo tudíž 12. června, svátek Proměnění Páně připadá na 6. srpna. Friedrich, G.: Rukověť křesťanské chronologie (přetisk). Praha–Litomyšl 1997, s. 188, 326.
- 29 Podle již citovaného memoriálu (pozn. č. 15), byl Potštát v letech 1642–1643 opravdu třikrát „vyplundrován“ a to nejprve od dvou set, pak od čtyř set a nakonec od čtyř tisíců Švédů, kteří pobrali veškerý dobytek, obilí na půdách, jídlo a oděv, takže obyvatelům nic nezbylo a musili být rádi, že zachovali holé životy a že nepřítel ještě nezapálil prázdná stavení. K přítomnosti švédských vojsk na Moravě přináší základní údaje publikace Dějiny Československa v datech, zpracovaná kolektivem autorů. Praha 1968, s. 156–157. Dále jen Dějiny.

- 30 Podle údajů nejstarší dochované potštátské kroniky se radnice v Potštátě připomíná v r. 1625, kdy město k tomuto účelu koupilo šenkovní dům od Kryštofa Schusterera za 1 600 moravských tolarů a dalo tento dům napsat na Valentina Protzkara a Urbana Polzera, kteří tehdy zastávali funkci purkmistrů. Jde o dům č. 34 (33–34) na potštátském náměstí, který od r. 1860 sloužil jako tovární budova. SOkA Přerov, AM Potštát, inv. č. 16, též Vejrosta, Jaroslav: Nedožitě 100leté výročí Hedvy Zábřeh. Zábřeh 2001, s. 22–25 (perografická ilustrace potštátské továrny je tu uváděna v příloze).
- 31 Šlo o morovou nákazu z let 1679–1680. Dějiny, s. 161–162.
- 32 Bartovský, s. 256 citované práce, uvádí, že „socha první (tj. morový sloup), nejen, že jest dílem uměleckým, ale i tím jest památna, že pořízena byla z vděčnosti za zachránění před morem v letech 1713–1714 od měšťanů olomouckých a hranických, kteří se sem uchýlili a jak oni, tak i celé město zachráněno bylo od morové hlízy.“ Autor sloupu není v relaci Hofferovi uváděn. Jde však, podle sdělení památkového ústavu v Olomouci, o dílo sochaře J. V. Sturmera (PÚ Olomouc, výroč. zpráva 1996, s. 38, zpráva G. Elbelové). V publikaci Umění baroka na Moravě a ve Slezsku (autoři Krsek, Kudělka, Stehlík, Válka), se v části sochařství jako možný autor, nebo alespoň inspirátor, uvádí proslulý olomoucký sochař Václav Render. Praha 1996, s. 90.
- 33 Viz pozn. č. 18. Kronikářský zápis přísežného písaře z Drahotuš, Alexandra Horna, upřesňuje, že k této pohromě došlo 5. září roku 1712. Jeden z houfů kobylek letěl, podle tohoto záznamu, „k horám Potštátským“. K Alexandru Hornovi přináší základní údaje s. 11 již citované Indrovy a Turkovy publikace.
- 34 Kromě poddanského města Potštátu příslušely v této době k panství vsi Boňkov, Boškov, Kovářov, Kyžlířov, Lindava (Lipná), Liptáš (Luboměř p. Strážnou), Milovany, Padesát Lánů, Rudoltovice, Zigartice (Mastník) a od r. 1711 obnovené Heřmánky. Bartovský, s. 183.
- 35 Potštát měl v minulosti čtyři trhy výroční a jeden trh týdenní ve čtvrtek. To potrvало i po pádu feudalismu. Bartovský, s. 256.
- 36 Kostel je v Potštátě připomínán v zápisu ZDO k r. 1408. Krška, I.: Potštátské panství v r. 1377 a 1408. In: Oderské vrchy X/1995, č. 3–4, s. 49–56. Farář (plebán) Duchek (Duchko) je naproti tomu vzpomínán již v r. 1395 mezi posluchači právnické fakulty UK, jak ukazuje edice matriky posluchačů. (Album seu matricula facultatis iuridicae universitatis pragensis ab anno 1372, usque ad annum 1418, Praha 1834). Za pomoc a xerokopii děkuji řediteli Ústavu dějin UK a archivu UK prof. dr. Petráňovi a doc. dr. Čornejové.
- 37 K Desmarezově stavbě a rozšíření mariánského kostela v Potštátě, ZA Opava, prac. Olomouc, ACO Olomouc, G 1, karton 4 546. Rozšířený kostel byl konsekrován 8. září 1658 (příloha farní kroniky Potštát) a Desmarez tu byl 7. září 1661 pochován. (Matrika potštátské farnosti č. 7 131 z let 1628–1666).
- 38 Viz pozn. č. 24. Obecní úřad v Potštátě vydal 4. prosince 1995 obecně závaznou vyhlášku o symbolech obce Potštát a jejich užívání. Ve článku 1 se praví: Znakem obce Potštát je historicky doložený znak v podobě třikrát stříbrno-černě dělený štít. Barevné provedení schválila heraldická komise při parlamentu ČR dne 29. listopadu 1995.

Vetterové z Lilie a jejich vztah k Braidům na Přerovsku a knížecímu rodu Hohenzollernů-Hechingenů

Úvod

K vazbám mezi starými a významnými aristokratickými rody docházelo sňatkovou politikou. Čas od času se v těchto kruzích objevila osobnost, přesahující svým původem rodový rámec. Popisujeme vztah Vetterů z Lilie k Braidům (na Přerovsku) a Hohenzollernům a funerální památky s nimi související.

Vetterové z Lilie a Braidové

Rod Vetterů z Lilie, který svůj původ odvozoval z vedlejší větve rodu Valois (s bourbonskými liliemi v erbů) byl usedlým ve Štýrsku a na Moravě, od roku 1653 v říšském hraběcím stavu. V roce 1837 koupil od Magnisů Přestavlký Vincenc Vetter z Lilie. Braidové žili na Přerovsku již v 17. století (vztah k rodu Magnisů a Přestavlkům), od roku 1866 v hraběcím stavu.

Z manželství Franze hraběte Vettera z Lilie (* 1789 – † 1831) s Antonií, roz. svobodnou paní Braidovou (* 1805 – † 1831), dcerou c. k. komořího a zemského rady Antona svobodného pána Braidy (* 1771 – † 1825), majitele Čekyně, Penčiček a Lhoty na Přerovsku, se narodila dcera Maria Josepha (* 1829)¹ a syn Felix (* 1830)². Oba rodiče předčasně zemřeli, matka ve věku 26 let, za tři měsíce po její smrti otec, ve věku 42 let. Výchovy jediného potomka děda hraběte Karla Josepha Vettra, Felixe, se ujala jeho teta hraběnka Friederike Josefina Vetterová, roz. princezna z Hohenzollernu-Hechingenu, která jej adoptovala. Její manžel, Felix Vetter z Lilie (* 26. 12. 1774 – † 16. 5. 1853, Opava, v 79 letech), c. k. komoří a major armády, žil od roku 1844 v Nové Horce³. Friederike Josefina z Hohenzollernu-Hechingenu (* 7. 7. 1795 – † 24. 1. 1878, Opava, v 83 letech), jediná dcera knížete Friedricha Franze Xavera z Hohenzollernu-Hechingenu a Marie Theresie, roz. hraběnky z Wildensteinu, po mnoho let palácové dámy císařovny Alžběty Rakouské, vstoupila do manželství s hrabětem Felixem Vetterem dne 2. 1. 1826. Jako vdova až do své smrti působila v Dámské dobročinné společnosti v Opavě. Synovec Felix Vetter z Lilie (* 18. 3. 1830 – † 21. 11. 1913, v 83 letech)⁴, rytmistr pluku husarů č. 6 krále württemberského, později major, moravský zemský hejtman, člen panské sněmovny, rytíř Řádu železné koruny I. třídy (1898) atd., zdědil v roce 1856 Novou Horku, Stikovec a Kateřinice na Moravě a ve Štýrsku fideikomisní panství Tüffer a vyplatil své spoludědice. Zasloužil se o přestavbu zámku v Nové

Obr. 1. Zámek v Nové Horce. Foto Jiří J. Hudeček, 2003.

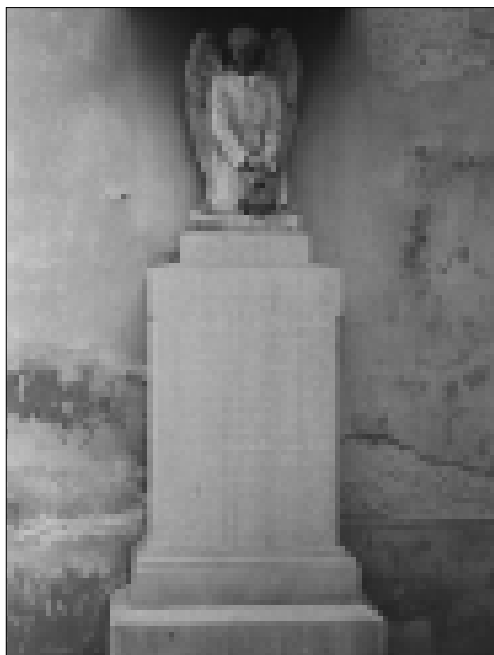
Horce (obr. 1)⁵ po vyhoření, vystavěl rodovou hrobku v Albrechtických (obr. 2), zvelebil hospodářství, dal provést meliorace a založil nové rybníky u Nové Horky.

Knížata z Hohenzollernu-Hechingenu

Jde o německý knížecí rod od 12. století, žijící v Hohenzollernu ve Švábských Alpách s hlavním městem Sigmaringen. V Prusku a Německu náležel později ke královskému a císařskému domu. V roce 1575 se rod Hohenzollernů rozdělil na dvě větve, a to Hohenzollern-Sigmaringen a Hohenzollern-Hechingen. Obě větve dosáhly knížecího stavu v roce 1623. Od roku 1838 poslední vládnoucí kníže Friedrich Wilhelm z Hohenzollernu-Hechingenu (* 16. 2. 1801 – † 3. 9. 1869, Metkow) se po revoluci v roce 1848 a po připojení knížectví k Prusku vzdal hodnosti potomka pruského královského domu a po odstoupení vedl privátní život v Hohlsteinu ve Slezsku. Jím rodová větev Hohenzollernů-Hechingenů vymřela. Syn jeho příbuzného Karla Antona z Hohenzollernu-Sigmaringenu (* 1811 – † 1886) Karl Eitel Zephyrin Ludwig (* 1839 – † 1914) se stal v roce 1866 rumunským knížetem a roku 1881 rumunským králem, jako Carol I. Z rodu Hohenzollernů vzešli významní panovníci jako velký kurfiřt a král Friedrich Wilhelm I., král Friedrich II. a císař Wilhelm I., také historicky „nešťastné“ osobnosti jako Friedrich I., Friedrich Wilhelm II., Friedrich Wilhelm IV. a Wilhelm II.

Obr. 2. Hrobka rodu Vetterů z Lilie pod kostelem sv. Mikuláše v Albrechticích.
Foto Jiří J. Hudeček, 2003.

Obr. 3. Náhrobek Antona Braidy a Antonie Vetterové z Lilie u kostela sv. Petra
a Pavla v Penčicích. Foto Jiří J. Hudeček, 2002.

Obr. 4. Kostel sv. Petra a Pavla v Penčičích. Foto Jiří J. Hudeček, 2002.

Obr. 5. Náhrobek Franze Vettera z Lilie u kostela sv. Mikuláše na hřbitově v Albrechticích. Foto Jiří J. Hudeček, 2003.

Funerální památky na rod Vetterů z Lilie, Braidů a Hohenzollernů-Hechingenů na Přerovsku a Novojičínsku

Penčice

Náhrobek (Gruft), dnes na pravé straně kostela sv. Petra a Pavla, původně uvnitř (obr. 3, 4). Anton Braida (geb. 1. 12. 1771 – gest. 16. 3. 1825) „Starb allgemein geachtet u. tief betrauert“ Antonia Vetter von der Lilie, geb. Braida (geb. 1. 5. 1805 – gest. 10. 7. 1831) „In der Blüthe ihren Jahre“.

Albrechtický

Náhrobek na hřbitově, po levé straně kostela sv. Mikuláše (devátý zleva, obr. 5). Franz Graf Vetter von der Lilie, Freiherr auf Burg Feistritz (geboren 1789 – gestorben im October 1831).

Rodová hrobka Vetterů z Lilie, pod kostelem sv. Mikuláše (viz obr. 2). Antonia Gräfin Braida, geborene Gräfin Belcredi (gest. am 28. 11. 1852 im 83. Lebensjahre).

Vinzenzia Gräfin Nugent, geborene Gräfin Braida (gest. am 19. 5. 1829 im 74 Lebensjahre).

Felix Graf Vetter v. d. Lilie, k. k. Kämmerer und Major a. D. (geboren im 24. 12. 1774 – gestorben im 16. 5. 1853).

Friedricke Josefine Gräfin Vetter v. d. Lilie, geb. Prinzessin von Hohenzollern-Hechingen (geboren am 7. 7. 1795 – gest. am 24. 1. 1878).

Felix Graf Vetter v. d. Lilie, Freiherr auf Burg Feistritz, k. und wirklicher Rat, Kämmerer, Major a. D., Grosskreuz des kaiserlich österreichischen Leopold Ordens, Ritter des kaiserlich österreichischen Ordens der eisernen Krone erster Klasse, Grosskreuz des kaiserlich österreichischen Franz Joseph Ordens, erbliches Mitglied des Herrenhauses, des Reichsrates, längjähriger Landeshauptmann von Mähren etc. etc. (geboren am 18. 3. 1830 – gestorben am 21. 11. 1913).

Souhrn

Moravský zemský hejtman Felix Vetter z Lilie (1830–1913), pro předčasné úmrtí obou svých rodičů byl adoptován a vychován svou tetou, Friderike Josephine Vetterovou, rozenou z Hohenzollernu-Hechingenu (1795–1878), a strýcem Felixem Vetterem z Lilie (1774–1853). Větev knížecího rodu Hohenzollernů-Hechingenů vymřela v r. 1869. Vetterové z Lilie byli v příbuzenském vztahu s rodem svobodných pánů, později hrabat Braidů na Přerovsku.

Poděkování

Za pomoc při práci děkujeme pánům Břetislavu Gelnarovi (Ostrava-Polanka) a Václavu Pavlíkovi (Albrechtický).

Poznámky

- 1 Zemský archiv v Opavě (dále ZA), Rodná matrika, sign. P II 3, Nová Horka, 1825–1851. Maria Josepha Rudolphine Marianna Amalia Antonia Franziska Vetter, 20./21. 2. 1829, Neuhübel (= Nová Horka), otec: Franz Vetter, matka: Antonia Braida. Kmotři: Franz Xaver markýz Cusignan, c. k. komoří, Marianna, roz. hr. Braida.
- 2 ZA v Opavě, Rodná matrika, sign. P II 3, Nová Horka, 1825–1851. Maria Felix Antonius Josephus Carolus Mauritius Franziscus Vetter v. d. Lilie, * 18./19. 3. 1830, Nová Horka. Kmotra: Carolina hr. Von Braida de li Korigliano.
- 3 Již v r. 1774 v Opavě sňatek knížete Friedricha z Hohenzollernu-Hechingenu s hr. Ernestinou Sobkovou z Kornic (* 21. 1. 1753, Budiškovice u Znojma - + 5. 10. 1825, Wien).
- 4 Portrét, viz Broedesser (1999).
- 5 Zámek v Nové Horce, č. 22, dnes Ústav sociální péče pro ženy.

Literatura

- Anonymus, 1853: Nichtamtlicher Theil. Oesterreich und Deutschland. – Tropp. Ztg., 1853 (Nro 112).
- Anonymus, 1878: Berichte aus Schlesien. (Todesfälle). – Tropp. Ztg., 1878 (Nr. 20).
- Anonymus, 1878: Berichte aus Schlesien. – Tropp. Ztg., 1878 (Nr. 21).
- Anonymus, 1878: Nichtamtlicher Theil. – Tropp. Ztg., 1878 (Nr. 22).
- Anonymus, 1878: (Leichenbegräbniss). – Tropp. Ztg., 1878 (Nr. 22).
- Anonymus, 1913: Felix Graf Vetter von der Lilie +. – Tropp. Ztg., 128 (272): 3.
- Broedesser S., 1999: Moravské zemské muzeum před sto lety. – Vlastivěd. věst. morav., 41 (4): 380–384.
- D'Elvert Ch., 1877: Zur mähr.-schles. Adelsgeschichte. LXXXIV. Die Grafen Vetter von der Lilie. – Notizen-Blatt Mitt. Ges. Ackerb. etc. Brünn, 10: 73–75.
- Hanák F., Hudeček P., Hudeček J. J., 2002: Přestavky a Vincenc Vetter z Lilie. – Sbor. SOkA v Přerově, 2002: 36–40.
- Kalocsányiovi, Kilnarová M., Šmitke L., 2000: Kronika obce Albrechtický. Vyd. Obecní úřad, Albrechtický.
- Kreutz R., 1927: Přerovský okres. Vlastivěda moravská. Nákl. Musej. spol., Brno.
- Mašek P., 1999: Modrá krev. Mladá fronta, Praha.
- Meyer J., 1871: Meyers Hand-Lexikon des allgemeinen Wissens in einer Band. Zweite Hälfte : H bis Zubin. Verlag des bibliographischen Instituts, Leipzig.
- Meyer J., 1933: Meyers kleines Lexikon. Neunte gänzlich neu bearbeitete Aufl. in drei Bänden. Zweiter Bd.: Geld – Niebuhr. Bibliographisches Institut AG, Leipzig.
- Navrátil M., 1907: Vetter von der Lilie. In: Ottův slovník naučný, 26. díl. J. Otto, Praha.
- Pokorný F., 1917: Příborský okres. Vlastivěda moravská. Nákl. Musej. spol., Brno.
- Svoboda, 1870: Sobek z Kornic. In: Rieger F. L., Malý J., eds., Slovník naučný, díl 8. Nakl. I. L. Kober, Praha.
- Wurzbach C. von, 1863: Hohenzollern-Hechingen. In: Biographisches Lexikon des Kaisertums Oesterreich etc. 9. Theil. Auss der k. k. Hof- und Staatsdruckerei, Wien.
- Wurzbach C. von, 1884: 1. Zur Genealogie der Grafen Vetter von der Lilie. In: Biographisches Lexikon des Kaisertums Oesterreich. Bd. 50. Druck und Verlag der k. k. Hof- und Staatsdruckerei, Wien.

Jiří Lapáček

Zápisky Šimona Špačka, obuvnického mistra, z konce 18. století

V úvodu svého příspěvku musím připomenout známou skutečnost, že dějiny Přerova trpí nedostatkem písemných pramenů, a to jak úřední povahy, tak vyprávěcích. Proto nález každého nového archivního zdroje je třeba přivítat.

Předkládám veřejnosti edici kronikářských záznamů obuvnického mistra Šimona Špačka z konce 18. století. Zachovala se nám v rukopisné knize, na jejímž koženém hřbetu je zlatým písmem napsáno Památky města Přerova. Za upozornění na její existenci děkuji mgr. Janu Štěpánovi z olomoucké pobočky Zemského archivu v Opavě. Kniha je součástí fondu Velkostatek Přerov.

Protože její celkové zhodnocení bude předmětem dalšího bádání, upozorním jen na to, že na fol. 1–118 jsou zápisy z velké části shodné s těmi, které jsou v Knize paměti města Přerova, uložené v Moravském zemském archivu v Brně, fond Sběrka rukopisů zemského archivu, inv. č. 259.¹ Dle obsahu se jedná o zápisy městské knihy pamětní. K této části sestávající z nažloutlých papírových listů byla přivázána složka papírových listů nazelenalé barvy s vodoznakem J Weis Kl Morau, jedná se o fol. 119–188. Novodobá vazba je polokožená, desky jsou papírové, nazelenalé barvy. Na příděšti je napsáno: „*Z pozůstalosti děkana bojkovského Jana Jelínka koupeno pro kn. arcib. archiv v červnu roku 1914.*“

Špačkovy zápisky na fol. 158–164 jsou psány českou humanistickou kurzívou 19. století. Je zřejmé, že písař zápisů byl rozdílný od samotného autora a jemu také časově vzdálený. Písař byl zřejmě někdo z přerovské fary, čemuž nasvědčují předchozí zápisy týkající se církevních záležitostí. Zápisky jsou české, s nářečními prvky a řadou zkomolených německých slov.

O osobě autora Šimona Špačka víme dosud jen málo. Dle seznamu usedlých v Přerově z roku 1756 měl dům pod kopcem bez výčepního práva a při něm pole o 5 měřicích, 3 achtlech a zahradu o výměře 4 achtle.²

Zápisky začínají rokem 1764 a končí rokem 1826. Přitom smrt Šimona Špačka 4. února 1799 je předělem, na jeho zápisky dovedené do roku 1797 navazují jen nepočetné zápisky Karla Špačka z let 1803–1826.

Obsahově převládají informace o událostech v obci, jako potvrzení nové rady, prodej a koupě půdy, verbování vojáků, požáry, povodně a jiné živelní pohromy, ceny zemědělských produktů a válečné události. Četné jsou poznámky o stavební činnosti, o počasí, o církevních poměrech. Zaznamenány jsou i některé události mimo Přerov, ať již celonárodního významu, nebo jen krajového.

Z osobních záležitostí zaznamenal Šimon Špaček, že 21. června 1765 vyhořel jeho dům, v roce 1774 odešel jeho švagr Celestin z kláštera trini-

tářů v Holešově do Zašové a v roce 1785 se jeho syn Jan stal advokátem v Prostějově.

K zajímavostem, které z uvedených zápisků vyplývají, patří jistě to, za jakých okolností získala věž přerovského zámku podobu bašty bez střechy, kterou pak měla po dalších více než 230 let. V roce 1768 nechal majitel panství pořídit novou střechu na přerovském zámku. O rok později, 1769, nechal snést zámeckou věž a byl tam „*postaven sloup v báni*“. V roce 1774 vítr bání ze zámecké věže shodil a ta zůstala pak již nezastřešená. Jde o zpřesnění dřívějšího podání, které mluvilo o majáku na věži zámku. Tento údaj pochází z knihy *Bibliothek der Mährischen Staatskunde*, která vyšla v roce 1786 ve Vídni a jejímž autorem byl olomoucký knihovník Jan Alois Hanke z Hankenšteina. Podle knihy v roce 1772 dal generál Petráš snést kopuli (die Kuppel) zámecké věže a z věže udělal maják (einen Leuchthurm).³

Údaje v zápiscích je možné do určité míry srovnat se zápisky Šimoníka z Velké Dlážky z let 1784–1845, především v případech požárů.⁴

Edice je určena širší veřejnosti, proto bylo upuštěno od poznámkového aparátu. Čtenářům má napomoci při čtení slovníček, který obsahuje vysvětlení méně známých slov. Přepis byl proveden podle zásad obsažených v práci Ivana Štovička a kolektivu.⁵

Poznámky

- 1 O ní viz Zemek, M.–Křška, I.: K problematice inventarizace rukopisů fondu G 10 Státního archivu v Brně. In: *Brněnský archivní věstník*, 1985, č. 4, s. 44–49..
- 2 Viz Dějiny města Přerova. 2. díl. Přerov 1971, s. 251–253.
- 3 Viz Zapletal, F.: Maják na přerovském zámku. *Vlastivědný sborník pro mládež župy olomoucké*, 1937/1938, s. 52–54.
- 4 Viz Bayer, F.: Přerov. Přerov 1892, s. 218–219. Srovnej též Vičar, K.: Přerov v boji proti požárům. In: *Minulost Přerovska*. 4. Přerov 1962, s. 51–65.
- 5 Štoviček, I., a kol.: *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*. Praha 2002.

Edice

1764

1764 dne 27 máje, jak přijal přerovský statky pan hrabě Cimburg /Khuenburg/ a daroval obci za přivítanou 4 bečky piva a úřadu 2 vědra vína a při tem odevzdání od krejského pána a taky představení úřadu taky se mu obětovaly klíče z radního domu.

Dne 28. máje, jak obec sobě stížnost vedla před krejským panem strany počtů zemřelého primátora Bernat Richtera, item kontribučenský Matis Urbáška, a rozličných skládek, že řádný počet z nich nedělá. Jak ten počet měl býti vyhotovený do čtyřech neděl.

Dne 28. juny byl zde v Přerově biskup holomúcký, držel visitaci a přijel z Lipníka o půl sedmé hodině odpoledne a o 8 hodinách jel do Roketnice a tam birmoval.

Dne 2. juli, tj. na den navštívení Panny Marie, přenášel se obraz v Dubě.

Dne 26. novembris, jak byl obnovený obecní úřad skrz direktora milostivé vrchnosti, a bylo 9 radních pánů, za primátora pan solní Jozef Pachr a za purgmistra pan Leopold Krist.

1765

Dne 17. januarii jak byl představen pan primátor nad obecními důchody od milostivé vrchnosti a pan Krist měl počet vyhotovit do 4 měsíců.

Item téhož dne 17. januarii byl odpraven syndikus Maxmilian Brün z vůle počestné obce skrzevá mnohé a důležité příčiny.

V tom r. 1765 zase jsme dávali šuldšajny z hlav, ale už byla menší fasi a juž aj šířavští dostali: v témž r. dne 19. februari na žádost pana primátora a celé počestné obcí byl nám rekomandýrovaný od pana puchhaltra z Brna za syndikusa a ten byl všeckenkové [sic] šus, takže ve svém kvartýře, kde zůstával, u Franca Polidora, dveře truhlama zastavěl a kord vytáhl.

Dne 24. febr. pan syndikus byl přijatý, Franciskus Rom, od počestné obcí, však ale, jak šel k examenu do Brna, víc se nenavrátil.

Dne 22. marce byla komis v radním domě stranivá bonifikace z vojáků, co leželi po domech od r. 1758 až do r. 1762. Bylo jich 132 pro celé město a byli jsme rozdělení na 3 klase: v první klasi dostali 5 zl.

Dne 21 juni po 12. hodině s poledne, jak hrom udeřil a zabil ženu Šebestiana Landswelda, řezníka, a v tom udeření vyhořelo dvanáct domků. 1. kde udeřil hrom u Šebestiana Landsveld 2. Valentin Kandorf 3. vdova Vrbka 4. Magdalena Kozkova, 5. Jiří Zvihan mladší 6. Šimon Špaček 7. Ignác Crha 8. Jiří Navrátil 9. vdova Smržka 10. Viktor Smrža 11. Viktor Elefant 12. Václav Vodinský.

Do toho stavení udeřil hrom podruhé, juž před 100 lety, a taky zabilo ženu a tenkrát vyhořelo 8 domů a taky zůstala ta chalupa obecní od kostela.

Dne 11. septembris, jak zabitý byl pan Joanes Přepický, pán na Vývanovicích od zbojníků, takže se nevědělo, kdo to byl, a tu jeho vlastní služebníci byli schytáni.

Dne 15. augusti, jak zemřel vel. p. děkan přerovský František Nedoman, který byl zde 38 let; měl podruhý novou mši svatou v r. 1761 dne 1. januarii.

Ten rok byla pochyba na obilí skrze velké mokro, takže obilí bylo všechno travou přerůstlé, takže sotva namlátil z kopy 5/4 nebo 6/4.

Ten rok se k nám dostal za p. děkana pater Jozef Gruner ze []lsterku rodič.

1766

Byla panská renovací a zůstal za primátora p. Jozef Pachr.

V tom r. byly prodány statky přerovské Jeho excelenci panu jenerálovi Ernest Petrášovi. Byl držen aincuk dne 1. máje.

Ten pán žádal od obce aliju v Žebráče, 2. trávník, aby mu byly odměřeny dva kusy, jeden u města, druhý u Výmyslova, 3. aby se mu nechal hrubý mlýn, 4. rola aby měl v jednom kusu, že přehandluje s obecním lidem. Na to mu dala obec odpověď, že aby užíval, jak jiné vrchnosti užívaly od starodávna.

V tom r. byl spravován most – jedna polovice od Dlážky, že celá kleka byla nová – majstr tesařský byl Jiří Široký.

V tom r. byly tři ohně. První byl v Kratošším dvoře, druhý v Šířavě, 3tí proti židovskému krchovu p. Michala Kuchynky chaloupka; v Šířavě jich vyhořelo 8, od Hlaváče až proti kostelu sv. Michala a všeci 3 ohně v noci.

1767

Náš p. jeneral Petráš namlúval zdejší město, aby odkoupili od něho všechny rola panská, i platy, které se dávají při sv. Václavě a při sv. Jiří. Město na nechtělo přijat proto, že důchod obecní tak veliký dluh má a my z kapci naši nejsme v stavu zaplatit, ale magistrát nám to velice schvaloval, že by to bylo dobře pro město a že nám není potřebí peníze dát, jenom dluh přijat na sebe, co on je komu dlužen, na to se přece snesli, že to koupí; poněvác náš pán Petráš nám chtěl conses vyzdvihnout, že to město může koupit; když ale ke kupu přišlo, tak nám to všecko skácel.

V tom r. byly prodány zvony od kostela sv. Marka za [] a peníze byly rozpučeny.

Ten rok bylo mnoho myší, takže konopě hlavatý byly jak strnišče, co nebyly vytrhány, co byly pálky, užhrány a zimní osetí, jak žita, tak rže, jak od dobytky zelené obilí sežráná a od dír všecka rola rozvrtána.

1768

Byl staven zámek přerovský, tj. střecha.

1769

Jak byla shozena věža na zámku a byl postaven sloup v báni (1774 ta báně ze zámecké věži skrz povětří byla zase shozena).

1770

Dne 3. září jak přijel pan krejský přerovský na oddělení trávníka pro vrchnost, tak mnoho, jak ona vrchnost platí kontribuci ze 260 měřic. Však ale, aby se mu dovolilo do Výmyslova dát dobytek, tj. krávy. A při dvoře, co je u města, taky chtěl mět krávy, a že ovec nebude držet.

Oddělilo se trávník a dostalo se každému na dobré půl druhé měřice, někteří hned na zimu a jiní až na vesno orali, kteří hodně hluboko sorali, ti měli nejlepší prosa, takže z jednoho mesla dostali prosa 20–24–27 měřic a po žních byla měřice za 2 zl. 30 kr.

1771

Princ Jozef císař jel skrz Přerov, v septembru jel do Holomouce.

1771

V tom r. bylo veliké draho, jak obilí, tak sláma, kopa slámy bylo 6 zl. rýnských, takže k posledku i za 7 kr. byla otyпка. Bylo mnoho žaludů vsudy, byla měřice hrubá za 30 kr. a ječmen byl po žních za 2 zl. r.

Žito bylo za 3 zl. r.

Rýž za 3 zl. r. 6 kr.

Proso bylo za 2 zl. r. 15 kr.

Mnoho obilí vyvezli z Uher, takže lidí mnoho od Landskrona a od Zábřehu s trakačami až do Nového Města na rež a na kašu jezdili. I také chléb na handel nosili od Brodu do Přerova.

Stavěla se střecha na fárním kostele sv. Vavřince. Před tím byla vlašská střecha; když dříví táhli na kostel, teda, kde skřípce stál nad kaplí sv. Jozefa, jeden nádeník, Ignác Skopalek, jak se skřípce převrátil, on spadl dolů a zabil se hned.

1772

Jak žádali od gubernium strany kverbsbajtroku, co se dávalo na 1/4 roku, místo po 8 kr. kteří jsou obtíženi v tom placení, nebo náš cech ševcovský byl silný, tak majstrů bylo 30, co platili tu cechovní kontribucí, tak přišlo na 1/4 roku 4 zl. r. 6 kr. 2 d. a na rok 16 zl. r. 26 kr.

1773

Jak byla dostavena střecha na kostele, s malou věží byla největší práce, takže když ji táhli po 2 skřípcích, lana se přetrhla a bylo nebezpečství, že nespadla dolů.

1773

Platili jsme naposledy až do posledního juli a tak byl zhozený kverbs-pairak.

1773

Byl rok úrodný, takže bylo hojnost obilí – po žních byl ječmen za 1 zl. r. 18 kr. a potom před vánocí byl za 54 kr. Dne 4. marcí náš p. děkan Jozef Gruner dostal se do Švábenic a k nám se dostal z Břestu patr Cyril Skočovský. V tom měsíci se stěhoval generál Ernest Petráš do Holíče ze svých panství do hoferství, nebo synovi pustil statky.

1774

Bylo mistrů ševcovských 34.

1774

V januari zezbral krávy ze 2 dvorů – z Čekyně a z Předmostí, a vedel jich do Výmyslova.

Na vánoční svátky byl zjednán nový pluvíál skrz dobrodince, co naň složili.

Bylo laciné víno za 8 kr. máz, kde před tím bylo za 14 kr.

V tom roce můj pan švagr patr Celestin byl v Holešově 3 leta presidentem v klášteře a dostal se do Zašový za ministra.

1774

Bylo darováno od obci panu děkanovi za děkanství místo na dříví a on si to ohradil; však vrchnost protestovala, že je to u panské zahrady.

1775

11. aprilis vyšel oheň na Dlážce a vyhořelo 11 stavení za Štajnerem.

V máji byl přijatý za syndikusa potřetí Maxmilián Grim.

V tom roce dlouho nám zima trvala, takže tu sobotu po božím vstoupení, to j. 20. máje, snihu mnoho napadlo.

1775

Bylo od magistrátu poručeno, aby ten plank rozházeli, tak jenom dříví od zdi panské odházeli. Na sv. Jiří když byla mše sv. na kopci v kapli, panští chlapi všecek plaňk rozházeli.

Dne 29. juli o 4. hod. bylo velké povětrí s krupobitím, takže z obecního domu štít shodilo.

1776

Jak zaprodali trávníky, co byly na luftování dobytky od kopeckých mesel až po stodolu p. Běhálka na 6 let. Sadní od Bochořska a pod Bobrovisky taky se zaprodalo na 6 let a všickni seli prosa.

V tom roku ve Tmeni prodávalo se dříví, jak domácím, tak cizím lidu na vyplacení 3 000 do Vyvanovic.

1777

1. februarii, jak přestalo konzumo, jak z trhu, tak ze mlínu a trvalo 28 let a platilo se, co byly v městě stodoly, co jsou v bránách, když se mlátilo, musel zavolat drába od konzuma k vítce, a co se naměřilo a změřilo, to zaplatit:

ze rži 2 kr.

ze žita 3 kr.

z ječmene 1 kr.

z ovsy 3 kr.

z semence 3 kr.

z prachů 3 kr.

do mlína z žita 13 kr. 2 d.

do mlína ze rži 8 kr.

na šrot 2 kr.

na výrašku 6 kr.

z měrice kaši 14 kr.

Od 1. februari nastalo z samého trunku konzumo zas a přidali jak na víno, tak na pivo a gořalku. Prodávali z 1 bečky vína 6 zl. r., potom 13 zl. r.

1778

Můj syn Johannes Špaček šel do kláštera kartusianského do Holoméca, byl přijatý na Boží tělo a z noviciátu vyšel 1779 dne 18. juli. Byl starý, když šel do kláštera, 21 roků a 3 měsíce. Potom se jmenoval Václav.

1778

Jak jsme dávali seno, slámu do makacíny, sena 30 funtů, slámy 20 funtů, podvokrát a []

1778

jak pruský král chtěl učinit vpád do Čech a do Moravy a v Opavě byl dlouhý čas. Potom jsme dostali vojáky tylicher pluk, přimaširovali z Hradce od Opavy.

1779

Taky jsem si umínil do této knížky vepsat, co se v roku přihodilo.

Byla veliká voda měsíce srpna; která jenom mandele po poli zbírala a to bylo 11.; druhá ale byla na Nebevzetí Panny Marie, t. j. 15ho, ta zase stavení brala a bouřila tak, že se přes most lila u sv. Jana.

1779

dávali jsme réž, já jsem dal rži 7 achtlů a 1 mírku, ovsu jsem dal 2 měřice.

1779

jak varhany připravovali.

1780

jak byl pan Halla zvolen za inspektora – před ním byl p. Johannes Víznerovský. Měl být prodej v lesu dříví a purkrabí šacoval, tak jsme se rozešli z lesa.

1780

Jak byly prodány statky při Přerově krom Čekyně a Lhoty, koupil je p. baron Hiacint Breton, měl dceru pana barona Ernsta Petráše.

1782

Kartuský klášter byl skasirovan, t. j. řehola, dne 18. januari.

Na druhý den, t. j. 19. januari, klarisky.

Dne 19. marce, t. j. na sv. Jozefa, sv. Kateřiny řád.

Před velikou nocí všickni poustevníci frátri.

Byla v marci svatost papežská ve Vídni.

Byl propuštěn Maxmilian Grim ze služby skrz mnohé příčiny. (syndikus)

Začaly se patenty číst v kostele.

1783

Jak přestalo mýto, všudy posledního januari.

V tom roce taky přestala ořera 12. febr., byla odložena čtyrykrát za rok.

– Jak se chytla ohněm panská stodola u dvora, vyhořely čtyry stodoly a Platova chaloupka u mostka, jak se jde k Bochoři.

V tom roce v měsíci juni a juli skoro 4 týdně byly veliké střížahy jako mlhy ve dne v noci, takže slunce málo svítilo, takže půl druhé hodiny po východu a 2 hodiny před západem nebylo vidět a měsíc byl tmavý a červenný. Tak z toho lidi mnoho soudili a taky veliké bouřky a hromobití byly. A nejvíce k Holomouci se to táhlo a mnoho lidí pobilo. U nás v Přerově dne 12. juli taky do dvou domů udeřilo na Kopci, do Vítězovýho pod podomí a na Dolním rynku do Pauperovýho, tak tam ale 4 lidi otreštil, ale nezapálil.

Prodávaly se přidánky, který předešlého roku dostávali a přitom i se zasetím za p. primátora Johanesa Rolera a inspektora p. Antonína Haly u přítomnosti panského vrchního.

Jak byli kasírováni trinitáři v Zašové a Holešově a měli 40 kr. na den, můj pan švagr pater Celestin býval v Holešově.

Jak byl přenešen obraz od sv. Tomáše na Staré Brno i s celým konventem.

Jak jsme brali ponejprv otýpky po kopě z rozdělení lesa na 13 dílů za inspektora p. Haly a za primátora p. Johanesa Rolera.

V tom roce byl přijat syndikus p. Danhel Brutman, rodič z Prostějova.

1784

Od 1. novembr. jak přestalo od křtu placení panu děkanovi Cyrilovi Skočovskému. P. kaplan byl tenkrát P. Jozef Klimek, kooperátor P. Franc Fišer a patr Ignác Vítěz byl taky přijat.

V tom roce byla obec kolikrát pospolu, aby vynalezla prostředky na zaplacení dluhů.

Byl zvolen za inspektora Rafael Turovský a on se obligiroval každý rok 500 zaplatit a bylo dluhů 20 000.

V tom roce jak Milost paní Bretonka zemřela. Pán Bůh jí buď milostiv a zanechala po sobě 2 mladý pány a 4 slečny.

Padlo mnoho sníhu, zak že se mnoho střech a stavení poválelo. Po ní následovalo veliké sucho, takže až do podzímku na brázdou nenamoklo.

A u nás po 2 leta žádného ovoce nebylo; housenky všecko obežhraly a zeli žádného nebylo.

Naši mlynáři měli od vesna co mleti a celý podziměk a okoliční mlynáři jenom zástavu.

V tom r. dostalo se mýto zas pro Přerov a byl mýtný p. Antonín Halla a měl ho 1/4 roku pod věrnou rukou, potom ho vylicitoval; dával z něho ročně 450 zl.

V tom roce dělala se císařská cesta u Lipníka.

Dne 16. decembri mezi 3. a 4. hod. jak byl zabit pan děkan lipenský od jednoho zlého člověka a byl probodnut. Ten den v Kroměříži kostel P. Marie vyrabovali

Jak všechny oběti sebrali v kostelích, kde byly milostný obrazy.

1785

Jak se začaly litanije ke všem svatým odpoledne o 4. hod. za obecní potřeby.

Item v tom roce byl začátek zimy suchý až do pústu, v pústě napadlo mnoho sníhů, takže o veliké noci jezdili na saních a ten sníh trval až blízko sv. Ducha a v tom čase byli ustaviční mráze od sv. Matěje, kde před ním byly ledy a po něm Bečva nepustila až po veliké noci a veliká noc byla 27. marcí. Sv. Ducha nám padlo 15. května a ještě tenkrát ani střemcha ani střešně nezkvětly pro dlouho trvající zimu.

Ječmene seli až v 5., v 6., v 7. týdni po veliké noci aji po sv. Duchu, aji přísadní semena taky tak, jak ječmeně. Ledy nepustily až v 3tím týdni po veliké noci, tak byla Bečva zamrzlá brzy po Vánocích, takže sv. Matěj nic neudělal těm ledům.

Můj syn Joannes Špaček dostal se do Prostějova za advokáta o postním prostějovským jarmarku.

Dne 24. máje na sv. Trojici stál ještě u Čech led a sníh. V tom roce všechny stromy ořechový pomrzly, takže teprvá k sv. Janu Křtiteli počaly pučet a vyhánět a jiného stromu nejvíc trnek pomrzlo.

Dne 30. juny, jak začali měřit zahrady a začalo se od špitála měřit ty zahrady okolo Bečvy až po trubeckou bránu po numerách a k panské zahradě. K tomu bylo 6 deputirovaných a museli jurament složit osoby tyto: Balcar Kuchynka, Jakub Frič, Vencl Tichý z Kopca, Matěj Svoboda z Dlážky, Jan Kšistek, fojt šířavský, z Novosád Suchánek. Manipulant aneb písař byl

p. Anton Halla, z rady byli p. Karel Lačný jako primátor a p. Antonín Štajner. Z těch 6ti 3 museli být vždycky 3 pro rezervu a jenom byli 3 při měření.

V loukách seční louka začali měřit dne 19. juli a musel každý přiznat, jak mnoho má a jak mnoho drží měřic a jak mnoho utrží z 1 měřice, kolik centů sena. Tak musel jeden každý vyznat, tak se fasionirovali po jedné měřici země půl druhého centu sena a půl centa otavy a byl při tom měření z Tovačova valtmistr a trubecčtí sedláci.

Co byly rola, to musel jeden každý být při své roli a musel vyznat prostřední užitek z té roli, kolik po měřici vezme užitku, ta se fasovali na 1/2 3tí měřice rži na 3 ječmeně a ovsu 3.

Dne 25. juli zase přišlo, aby jeden každý šacoval svůj dům, svou chalupu a jaký užitek mu přináší. P. Franc Kratoš byl písař a účetvedoucí.

1785

Jak v loukách dne 23. sept. čtvrtiny podruhý fasioniroval a každý hospodář musel oznámit, v kterém numeře je.

Bratrstvo skutečné lásky bližního založeno dne 1. září za panování J. Jasn. Cís. Jozefa II., za nejdůstojnějšího arcibiskupa holomuckého Antonína hraběte z Koloredu, za veleb. pana děkana Cyrila Skočovského a p. primátora Karla Lačného zapovězen boží hrob.

1786

V tom r. všechna bratrstva přestaly aj poutě.

Dne 26. s půl noci na druhý den bylo zemětřesení jenom v některých místech u nás v Přerově i taky v okoličních dědinách mezi čtvrtou a pátou hodinou s půl noci; jak povídají, že to trvalo co z otčenáše, takže pospadávaly dolů aj slípky z chrádu.

Koleda zapovězena jest – zas přišel patent, že koleda je jenom pro služebníky, že mají oni v tom svou službu.

Prodávaly se všechny kuse trávníka a vrbín v poli, jako byly široké cesty při Svárovách, takže to jeden každý musel koupit k své roli a co vyneslo na 1 mírku, tak musel dát 1 zl. r. 30 kr., tak kde byl jaký trávník nebo široká cesta při roli, tedy to odkoupili na roli anebo na zahrady, jako za Kozlovskou ulicí v tom vrbí.

Dne 22. máje byl patent publicirován straniva myslivosti, že žádný nemá držet myslivost krom vrchnosti.

Všechny cesty se musely spravovat, jak při městě, tak při dědinách, příkopy házet a cesty zřizovat, neb přišla exekuci na radní pány.

Item v tom roce procesí přestaly, co se chodila do Dubu, na sv. Hostýn.

Ten rok byl velice mokrá, přes celý žna přšelo, takže všechno porustlo jak v mandeli, tak co stálo, hrách co stál v struči, růstl, takže nebylo žádného, co by pamatoval takových dešťů; nebo ve dvou měsících sotva 8 dní, co by byly pěkný, takže lidé vozili obilí do stodol jako hnůj mokré. Však ale ten rok všechno obilí pěkně stálo, jak zimní, tak vesní. Nejprv bylo sucho, když se měla přísada sázet, takže až k sv. Janu a po sv. Janu jsme sázeli.

Byl funzol od koželuhů drahý funt za 39 kr.

1787

Dne 3. aprílis mnoho snihu padlo, takže se stromů mnoho polámalo, a tak viselo na stráních.

Dne 14. februari, jak obraz Panny Marie z hory Hostýnské byl přenešen do kostela Bystřického.

Dne 7. aprílis, jak byl nový magistrát zvolen, pan Antonín Halla, starší purkmistr, a pan David Lavica druhým, posledním pan Filip Zimek.

V tom roce velmi mnoho housenek bylo, takže co do sv. Jana Křtitele mládího vyrostlo, všecko sežraly.

Jak se poprodaly mesla v rybníkách, jak v hrubém tak v malém, obecní rola, luka všechno na licitaci pod plat.

Dne 7. juli o 9té hodině večer uderil hrom do věže sv. Michala a nezapálil, a bylo třísek na věži, jako kdyby krov otesán byl od tesaře.

Přede žní dávala se rukověť nová na most a spravil se celý.

V tom roce táhlo mnoho vojska do Brabantu, zatím se tam udělal pokoj, na zimu zase táhli na Turka.

Na sv. Petra a Pavla, jak šli poutníci na pouť do Frydku a císař pán jel z ruské zemi (jel tam v aprílu) a potkal ty poutníky za Lipníkem k Drahotuším a ptal se, kam jdou a co tam budou dělat, a oni odpověděli, že se budou modlit za boží požehnání úrod zemských a za sv. pokoj a také-li se budou modlit za roboty, aby měli menší, že Jozef tak aby šli a modlili se za něho taky.

V tom roce byla veliké pochyba na obilí; na druhý rok následovalo veliké draho: nebo z Uher se nic nedováželo.

1788

V juli bylo žito za 4 zl. r. 30 kr.

Rěž byla ... za 4 zl. r. 30 kr.

Ječmen byl ... za 3 zl. r. 12 kr.

Oves k setí byl za 1 zl. r. 30 kr.

Čtvrt kaši rovná 1 zl. r. 24 kr.

Přestala taksa na hovězí maso řezníkům, neboť prvé dávali maso za 4 kr. do sv. Jana, a do sv. Jana od podzimku za 6 patáků, a oni dávali již za 5 kr. – ale mohl sekat, kdo chtěl, a jejich krámy byly skasirovány, že žádný nemohl na ně nic vypůjčit. A židi museli platit z každého funta 2 kr., z másla 1 kr., z tvarohu 1 kr., z ryb 6 kr. NB. Poněvác císař pán chtěl, aby taksa masa hovězího zachována byla, jak od starodávna, a oni nechtěli na tom přestat, že je dobytek drahý, tak jejich právo cechovní shodil, takže mohl bít dobytek a sekat maso, kdo chtěl.

Byla prodána šibenice a planýř, nebo to bylo poručeno všude ve všech městách, aby to přišlo k skasirování, tak to přišlo na licitaci, šibenici koupil p. purkmistr Halla, planíř Andrys Hudeček, konšelský, za 3 zl. r.

Dne 18. novembr. začal padat sníh a veliké větry a tuhá zima byla, suchá tak, že mnoho stromů pomrzlo, v lesí/ch/ javory, bobkový stromy, v zahradách chebz, takže jabloně a hrušky byly tak, jak spáleny

1789

a ten rok na vesno nebylo ani jediné housenky vidět.

Těž v tom roce byla rozebrána věž a kostel sv. Marka a plac koupil milost pán Breton. Z kostela a věže vozilo se kamení na opravu kostela sv. Michala.

1790

Bylo suché jaro, takže jak sníh sešel, neměli jsme žádného deště, takže žádný jařiny nescházely, led a ty co pod brázdu seli a co do zimní vláhy seli, až přišel déšť na sv. Jana a Pavla, t. j. dne 26. juni, a přšelo zas více než 14 dní a bylo draho. V pátek dne 25. byl trhový den, réž byla za 4 zl. r. 12 kr. a 29 d., v úterý byla za 3 zl. r., žito za 5 zl. r., ječmen za 3 zl. r., oves za 3 zl. r., hrách za 6 zl. r., proso za 4 zl. r. 12 kr., sena cent za 3 zl. r., sláma rezná kopa za 10 zl. r. přede žní, přísada zelená kopa za 12 kr., řepního semena žejdlík za 1 zl. r. 24 kr., a proto bylo tak veliké draho, poněvác bylo mnoho vojska v Moravě a při hranicích slézkých.

Dne 12. juli začal spravovat varhany a nový positiv, v tom roce byl rozměřen rybník, to se již po 3tí měřil. Po žních byla slámy rezné kopa za 6 zl. r.

1791

a o veliké noci byla již za 3 zl. r., protože byl rok velice povolný, žádné zimy, jaro teplé, v měsíci aprílu každý týden přšelo, takže rža do sv. Filipa byly vysypány, ječmen se již chodil obžínat. Veliká noc byla 24. aprila, v 11., 12. a 13. týdni všeckni ječmeně a ovse pozasívány.

V tom roce byl pokoj s Prajsem a obilí dodávali z Polska a tak jak bylo lonského roku po žních draho, tak zase tento rok oblacinělo.

V tom roce byla strava drahá, hrachu 1/4 za 1 zl. r. 28 kr., 1/4 kaše za 1 zl. r. 24 kr., másla funt za 20 kr.

V tom roce začali rozbírat zeď kostela sv. Michala a spravovat kostel sv. Michala, že byl rozpukaný, a na sv. Máří Magdalenu dělali štok pod oltář. Pan P. Jozef Klimek, kaplan, založil první kámen za p. děkana Cyrila Skočovskýho a kooperatora P. France Fišera.

Dne 7. srpna začaly se číst patenty po hrubé mši sv. před kostelem.

Dne 28. oct. byly dodělány varhany, mistr byl Johanes Hás z Bystřice pod Kopečkem.

1791

Réž, která byla seta 1790, skrz pozdní mráze už co skoro kvetla, ten jí sžal hned po mrázi, temu zase vyrůstla, a kteří nechali stát, tá byla chybňá.

1792

Na sv. Jakuba byla velká bouřka, v Bystřici pod Hostýnem veliké pole s obilím stloukla a skrze příval potopilo, na den narození P. Marie také veliká bouřka byla a mnoho ohňů od hromobití.

1793

Jak císař František II. žádal svojich, jak pánů, tak kněžů a jiných všech obyvatelů a i cechů, o dobrovolný dar na pomoc na penězích proti Francouzům.

Simona Špačta - obecního mistra 4 42 1799

1798
 1799
 1800
 1801
 1802
 1803
 1804
 1805
 1806
 1807
 1808
 1809
 1810
 1811
 1812
 1813
 1814
 1815
 1816
 1817
 1818
 1819
 1820
 1821
 1822
 1823
 1824
 1825
 1826
 1827
 1828
 1829
 1830
 1831
 1832
 1833
 1834
 1835
 1836
 1837
 1838
 1839
 1840
 1841
 1842
 1843
 1844
 1845
 1846
 1847
 1848
 1849
 1850
 1851
 1852
 1853
 1854
 1855
 1856
 1857
 1858
 1859
 1860
 1861
 1862
 1863
 1864
 1865
 1866
 1867
 1868
 1869
 1870
 1871
 1872
 1873
 1874
 1875
 1876
 1877
 1878
 1879
 1880
 1881
 1882
 1883
 1884
 1885
 1886
 1887
 1888
 1889
 1890
 1891
 1892
 1893
 1894
 1895
 1896
 1897
 1898
 1899
 1900

Ukázka rukopisu písaře zápisků.

Podle možnosti náš p. purmistr David Lacina dal 12 zl. r.

Pan syndikus Danhel Brutman 10 zl. r.

Pan představený p. Johanes Gold 10 zl. r.

Náš cech ševcovský ... 50 zl. r.

Krejčířský ... 50 zl. r.

V tom roce ten den po božím těle začali bouřit oltář sv. Vavřince a jiné dveře přepravovat do kostela za vel. p. děkana Cyrila Skočovského a p. kaplana Josefa Klimka a druhého p. P. Františka Fišera. Mistr zednický byl z Dřevohostic a při tom taky 2 oltáře sv. Jana a sv. Antonína a v 1795, jak bylo hotovo v kostele všechno, ostatní oltáře se přinesly do Šíravy.

Dne 11. novembris, jak byl komisař zde, Helebrant se jmenoval, na vyšetření obecního příjmu a také přípisů gruntů, rol a testamentů, jak mnoho kdo platil, jestli podle takse anebo více. Johanes Roler obžaloval jak syndikusa, tak inspektora Rafeale Turovského.

1794

Měli jsme zimu velmi teplou a pohodlnou, takže se mnoho dříví zachovalo.

Byl zvolen za purkmistra p. Lorenc Hudeček.

P. Pater Josef Klimek zemřel a dostal se p. Pater Franc Zubek, rodič z Klobouk.

1795

Byl prodej v lese na dříví a prodalo se za 5 tisíc a inspektorem byl p. David Lavica, pan Antonín Hala se vyprodal z Přerova do Hradiště, býval kontribučním.

1796

Byl silný rekrutýrunk a verbovali, kdo šel dobrovolně, dostal kapitulaci, a bylo jich 6, ostatní byli s mocí bráni, těch bylo 10.

1797

Jak se báli Francouzů ve Vídni, takže museli Bukusani šance dělat.

V tom roce byl zvon dáván u sv. Michala.

Zápisky Karla Špačka

1803

V roku 1803 bylo okolo Vánoc draho:

Měřice žita pěkného byla za 7 zl. r. 30 kr.

Rýž 7 zl. r. 24 kr.

Ječmen 4 zl. r. 30 kr.

Oves 3 zl. r.

1805

V tom roku 1805 dne 3. července rži měřice slovenské neb uherské byla za 15 zl.

Žita 16 zl.

Prosa 10 zl.

Ječmene	10 zl.
Erteplí bílých	4 zl.
Červených neb bohatých	3 zl.
Kaše prosné	16 zl.
Hrach	8 zl.
Mírka mouky bílé žitné	36 kr.
Funt hovězího masa za půl 10 krejc.	
Skopovýho	za půl 9 kr.
Telecího	9 kr.

V tom roku v advent byli u nás Moškvani, měl jsem 5 kranatýrů na noc, 2 pacholky 3 dni 8 koní a v tom čase přišla francouzská armáda až k Vyškovu a u Brna byla patalija Francouzů s Moškvany a ti Francouzi přemohli Moškvany, na to byl v Holici rajchtak.

1811

V roku 1811 přišel patent

1824

Přišel měšťanský pivovar do pachtu za prezeství France Richtera, dostalo se 1 rok 7 300 zl. na šajnoch a ve stříbře to dělá 2 920 zl., to se udělalo na tři léta, tak dostal jeden každý pan měšťan na rok 100 (120) rýnských stř. Nájemník sládek byl Franc Vaňura

1826

Dne 9. aprila nastalo milostivé léto a tak trvalo celých 6 měsíců a taky každý kat. křesťan byl povinen 4 místa 15krát obejít a také bývalo každou neděli a čtvrtek s knězem procesí.

Dne 12. máje byla veliká voda, takže až pod valama ploty vyvracela.

Slovníček

Achtl – jednotka plošné míry, čtvrtce moravské = 1/8 měrice moravské = 275,31 m² = 0,028 ha

Aincuk – uvedení

Alija – alej

Bířmovat – svátost, jíž se člověk již pokřtěný utvrzuje ve víře v Boha

Bobkový strom – vavříin

Bonifikace – náhrada za proviant poskytovaný vojákům

Brabant – provincie v Belgii

Bukusani – lidé ze vsi Bucsum v Uhrách v župě dolnobělehradské, v okrese červeno-potockém

Cent – centnýř, váhová jednotka = 56 kg

Conses – souhlas

Čtvrtina – část pozemku

Deputirovaný – vyslaný

Direktor – ředitel

Dráb – vykonavatel vrchnostenských nařízení

Erteple – brambory

Examen – zkouška

Exekuce – úřední jednání, donucovací výkon

Fase – přiznání jmění

Fasionirovat – zjišťovat jmění

Fasovat – zde odhadnout

Funt – váhová jednotka, libra = 0,56 kg
Funzol – tříslu k vydělávání kůží
Grunt – půda, pozemek
Gubernium – nejvyšší správní zemský úřad
Handel – prodej
Hoferství – panství
Hrubý mlýn – velký mlýn
Chebz – bez
Chřad – hřad, posed pro slepice
Jeneral – generál
Jurament – přísaha
Kapca – kapsa
Kapitulace – zde smlouva
Klasa – třída
Kleca – klec
Koleda – chození od domu k domu s přáním všeho dobrého hospodáři, které bylo odmě-
ňováno
Konopě hlavatý – samčí rostlina konopí
Kontribučenský – výběrčí daní
Konzumo – spotřební daň
Kranatýr – granátník, příslušník elitní součásti vojska
Krejský pán – krajský hejtman
Krchov – hřbitov
Kvartýr – byt
Kverbsbajtrok – Gewerbsbeitrag = živnostenský příspěvek (daň)
Kverbspaitrak – viz kverbsbajtrok
Litanie – modlitba
Luftování – výběh
Magistrát – městský úřad
Makacín – skladiště
Mandel – panák, stavělo se do něj 15 snopů obilí
Máz – dutá míra, 1,415 l
Měřice – zde dutá míra, 61,487 l
Mesla – měřítko, míra, díl, část
Ministr – představený v klášteře trinitářů
Mírka – objemová míra = buď 1,92 l nebo 0,48 l
Moškvan – zde příslušník ruské armády
Mýto – poplatek, vybíraný na stanovených místech (při cestách, mostech apod.)
Noviciát – zkušební doba a příprava čekatelů na stav řeholní
Numera – čísla popisná
Oblacinět – zlevnit
Obligirovat – zavázat se
Odpraven – propustit
Ofěra – dar věřících ve prospěch kostela za konání náboženských úkonů
Otreštít – zbavit vědomí
Pacht – nájem
Panská renovací – obnova úřadu ze strany vrchnosti
Paták – lidový název pro pětikrejcar
Patalija – bitva
Patent – právní norma vydaná panovníkem
Plank – tyčky v plotě
Plaňk – viz plank
Planýř – pranýř, kůl nebo sloup, ke kterému byli přivazováni provinilci
Pluviál – plášť kněze při bohoslužbách
Počet – skládat účty
Podomí – pod domy, pod kopcem

Pochyba – nedostatek
Positiv – průčelní část varhan
Posledek – naposledy
Prach – smetky = moučný nebo obilní prach
Prajs – Prus
Prezident v klášteře – zástupce představeného v klášteře trinitářů
Prezeství – předsednictví
Primátor – starosta
Přehandlovat – vyjednat
Přidánky – přídavky
Puchhaltr – účetní
Purkrabí – úředník spravující hrad
Rajchtak – sněm
Rekomandýrovaný – doporučený
Rekrutýrunk – vojenský odvod
Rukověť – zábradlí
Rýž – zde pšenice
Sadní – sady
Semenec – plody konopí
Skasirovan – zrušen
Skládka – účet
Skřípec – zařízení na vytahování věcí
Solní – úředník vybírající daň ze soli
Strany počtů – účetnictví
Stručí – od struk = plod
Střížahy – suchá mlha, skládající se z velkého množství prachu znečišťujícího vzduch
Syndikus – úředník zajišťující právní agendu
Šacovat – odhadnout
Šajn – název pro papírové peníze v letech 1811–1817
Šuldšajn – dlužní úpis
Šus – zde ztřeštěnec
Švagr – švagr
Taksa – sazba, cena
Testament – závěť
Trakač – trakař
Trávník – 1. louka, 2. označení místní tratě
Trinitáři – člen žebrového řádu
Trunk – pití
Valtmistr – lesovný = lesmistr = osoba spravující les
Věrnou rukou – smluvně
Vesno – na jaře
Visitace – prohlídka, zde návštěva
Vítka – přehazování obilí na mlatě
Vylicitovat – vydražit
Výraška – mouka
Vývanovice – Ivanovice na Hané
Vyzdvihnout – povolit
Zástava – přestávka v mletí
Žejdlík – objemová míra = 0,334 l (moravský) 0,354 l (vídeňský)

Věra Fišmistrová

Počátky činnosti přerovských ochotníků od roku 1863

Divadlo je specifická umělecká činnost, jejíž podstatou je zobrazování skutečnosti prostřednictvím tělesné aktivity herce. Vzniká na základě dohody mezi herci a diváky o fiktivnosti divadelní reality. Divadelní dílo (na rozdíl od filmu) je ve své podstatě neopakovatelné, vzniká a zaniká během každého představení. Jako samostatný umělecký druh vzniklo divadlo již v raných fázích vývoje lidské společnosti. Současné historické výzkumy posouvají vznik divadla k počátkům 3. tisíciletí př. n. l. do oblasti Egypta a Blízkého východu. Pro evropskou kulturu měl zásadní význam vznik a rozvoj divadla v antickém Řecku, kde se vyvinula tragédie a komedie a divadlo získalo významnou společenskou funkci.¹

Začátky novodobého divadla spadají do osvětské doby, kdy v Evropě vznikla idea národního divadla, přístupného širokým vrstvám diváků. V našich zemích osvětské školské reformy císařovny Marie Terezie (1740–1780) uvolňovaly cestu také českému lidovému divadlu, které bylo až do konce 18. století hráno na amatérské základně. Za profesionální divadelní projevy, tj. divadelní akce vytvářené lidmi, kteří se hraní divadla věnovali jako svému povolání, bylo možno ve středověku označit pouze činnost některých žakérů, za renesance hraní šašků, za baroka loutkářů.² České ochotnické divadlo hrané v české řeči se formovalo od konce 18. století. České profesionální divadlo se rozvíjelo v Praze až koncem 18. století, v 1. polovině 19. století se občas hrávalo česky na profesionálním divadle v Brně a později i v Olomouci. Centrem českého obrozeneckého divadla zůstávala Praha, mimo ni byla divadelní kultura výlučně v rukou ochotníků. Česky v tomto období hrávaly i rodinné soubory kočovných loutkářů. Divadlo se postupně stávalo běžnou součástí české společnosti.³

Přestože vznikaly profesionální divadelní scény, ochotnické divadlo svůj význam neztrácelo. Bylo nejen místem oblíbené zábavy, ale i jedinou možností (vedle kostela) veřejného sdružování občanů, čímž bylo též posilováno národní uvědomění lidu. České ochotnické divadlo se ale nerozvíjelo ve všech oblastech stejně. Výrazně menší divadelní život v českém jazyce byl na Moravě, kde se divadla koncentrovala do větších měst. Nejrušnější divadelní činnost měla města s rozvinutým středním a odborným českým školstvím, protože organizátory spolků byli nejčastěji právě učitelé, ředitelé kůrů, studenti, pak i řemeslníci, později se postupně do hraní zapojovaly i ženy. V období národního obrození, kdy se feudální systém měnil v buržoazní, se divadlo vymanilo z ideologického vlivu církve, kterému ve většině svých projevů podléhalo. Nejvíce se totiž hrávalo v době velikonoční, méně o vánočních svátcích. Tím pochopitelně docházelo i ke změně divadelního repertoáru, kde se pak náboženská témata téměř neobjevovala.

Cenzura, zavedená v habsburské monarchii koncem 18. století, dbala, aby se hry náboženství nedotýkaly. Protože ochotníkům v tomto období nebylo povoleno ustavovat spolky, „nadšenci“ toužící divadlo hrát utvářeli neoficiální společenství či sdružení, která musela o každé představení žádat a zároveň uvádět důvod, proč se pro hraní rozhodla, což platilo i v případě Přerova. V písemných žádostech byl nejčastěji uváděn účel charitativní, protože výtěžkem z představení podporovali ochotníci místní školu včetně chudých žáků, špitál, chudobinec, sirotčinec a další sociálně potřebné.

V menších městech či obcích se lidé informovali o představeních mezi sebou ústně, později byly pořizovány plakáty psané, pak tištěné, na nichž bylo uvedeno, které organizaci bude výtěžek věnován. Noviny nebyly, takže touto formou nebyla propagace možná. Představení byla téměř vždy pro obyvatelstvo událostí, svátkem. V hledišti se scházela různorodá společnost. Práci ochotníků byly mnohde kladeny velké překážky, jejich činnost byla omezována se zdůvodněním, že hraní divadla odvádí lidi od práce a občané tudíž zanedbávají touto činností své povolání, studenti málo studují ap. Divadlo se ale postupně stalo módou či jakousi vášní, které „propadly“ téměř všechny vrstvy obyvatelstva. Skutečností ale zůstává, že proti hraní vystupovali mnozí měšťané. Různé zákazy k provozování divadelních představení vedly k tomu, že se zpočátku hrávalo jen v nejužším kruhu s vyloučením veřejnosti v bytě některého z divadelníků, kteří později vystupovali převážně v hostincích a školách, kam byla pořízena provizorní jeviště a skromné dekorace. Rovněž kostýmy si ochotníci zajišťovali sami. Amatérskou hereckou základnu tvořili především drobní měšťané, obchodníci, úředníci, lékaři, učitelé, studenti, později i dělníci. Problémem bylo obsazování ženských rolí, protože v části měšťanské společnosti setrvala nesouhlas a odpor proti hraní žen.

Po rozmachu, který vyvrcholil v revolučních letech 1848–1849, museli ochotníci „bojovat“ o svou existenci, protože bachovský absolutismus zcela ochromil ochotnickou divadelní činnost. Bylo obtížné získat povolení k představení i pod záminkou dobročinného účelu. V 60. letech 19. století opět nastal rozkvět ochotnického hnutí. Také v menších moravských městech a na venkově začal čilý divadelní ruch koncem 60. a počátkem 70. let 19. století. Zákon o právu společným a shromažďovacím z roku 1867 umožnil legální činnost řádně registrovaným spolkům. Při příležitosti slavnostního kladení základního kamene k Národnímu divadlu (ND) se šli v Praze-Karlíně v roce 1868 zástupci ochotnických spolků z Čech a Moravy, kteří založili Divadelní jednotu. Ta měla na podkladě jednotných stanov vnést řád do divadelního hnutí. Na Druhém sjezdu ochotnictva, který se konal v Praze roku 1880, byla založena Matice divadelní. Ta ale nevyvíjela dostatečnou činnost, a proto roku 1885 vznikla Ústřední matice divadelních ochotníků československých (ÚMDOČ).⁴

Město Přerov – vznik a ustavení Spolku divadelních ochotníků v Přerově, léta 1863–1864

V Přerově se údajně hrávalo „dosti hojně ochotnický již uprostřed 30. let 19. století“, tamní ochotníci údajně hráli i v Holešově a okolí. O jejich činnosti se však nezachovaly žádné písemné zprávy.⁵

Za nejstarší písemnou zprávu, z níž lze čerpat údaje a informace o vzniku a následné činnosti přerovských ochotníků, lze považovat „Knihu zápisů ochotnického divadla v Přerově“ z let 1863–1891.⁶ Sdružení amatérských herců z Přerova, které získalo souhlas k veřejnému vystupování od Zemského moravského místodržitelství v Brně (ZMM) ještě před zákonem z roku 1867 o právu společným, lze považovat za jeden z nejstarších ochotnických spolků na Moravě. Na první straně zažloutlého a časem opotřebovaného rukopisu je zapsán tento text: „...*Jsouce duchem času a příklady jiných měst v Čechách a na Moravě povzbuzení, nechceme pokulhávatí za vývinem jak hmotným tak i morálním, alebrž stejně s vší snahou a neunaveně sledovati všeho, co ku blahu vlasti naší českomoravské užitečné a prospěšné jest.*

Týmto úmyslem zajisté pro jednoho každého nad vší cenu skvělým nadchnuti, chápeme se všeho co ku vzdělání jak mravnému, tak i literárnímu našich občanů a mládeže naší zvláště dobré jest, a protož usneseno po bedlivém rozvážení s více pokroku a všeobecné vzdělání milujícími občany zaraziti divadlo ochotnické v městě našem majíce úplného přesvědčení, že obecenstvo přerovské s vší láskou na tomto tak krásném podniknutí, které toliko ku podpoře dobových účelů se zřizuje, upřímného podílu hráti bude.

Níže podepsaní osmělují se tedy nejuctivěji prositi vysoké c. k. místodržitelství ráciž milostivě podniknutí toto ku hrám divadelním ochotnickým povoliti a naznačené kusy jakož jsou

„Straší“, veselohra ve 2 jed. od Štěpánka

„Ponocný“, fraška v 1 jed. od Tomsy

„Zazděné okénko“, ves. v 1 jed. od Voj. Frncla

„Černý Petr“, veselohra v 1 jed. od Görnera

„Rohovín Čtverrohý“, fraška v 1 jed. od Klicpery

„Masopustní žert“, fraška v 3 jed. od Kringsteina

„Obžínky“, veselohra v 2 jed. od Kořenovského

„Stará místo mladé“ veselohra v 1 jed. od Kořenovského

„Pan Čapek“, veselohra v 1 jed. od Fredra

„Nebezpečné sousedství“, veselohra v 1 jed. od Kocebne

„Vrahové v městě“, veselohra ve 3 jed. od J.M.B. ...“

Tyto údaje jsou ze srpna 1863, kdy se rozhodlo několik studentů zřídit v Přerově ochotnické divadlo, a již dne 4. října téhož roku bylo sehráno první divadelní představení v domě mlynáře J. Špačka na Horním náměstí č. 20. Hrála se velohroha Jana Nerudy „Ženich z hladu“ (obsazení – Josefa Špačková, Anna Zavadilová, Franta Štěpka, Bedřich Franc, Jan Kyjovský, Jan Spáčil, Josef Vítěz, Pavel Bartl) a „Černý Petr“ od Görnera (Fr. Štěpka, Marie Otavová, Hugo Zimek).⁷ Výtěžek z představení činil 3 zl. 56 kr. Povzbuzení úspěchem finančním i diváckým ohlasem sehráli ochotníci další představení v obecné škole již 13. prosince.⁸ Dávala se opět veselohra, jednoaktovka od J. Kořenovského, „Stará místo mladé“ a „Tři hodiny před svatbou“ od Štěpánka. Výtěžek činil 11 zl. 11 kr. Jelikož jim byly při tomto představení kladeny značné překážky, zaslali ochotníci 20. prosince 1863 c. k. místodržitelství v Brně písemnou žádost o povolení k veřejnému pořádání divadelních představení a již 20. ledna 1864 obdrželi povolení od c. k. okresního úřadu.⁹ Tohoto dne tedy došlo k ustavující schůzi Spolku diva-

Pán, kterýmžto je to spolek
 zřízený a zřízením tímto
 zřízený, že to spolek zřízený
 je to spolek zřízený a zřízením
 tímto zřízený a zřízením tímto
 zřízený a zřízením tímto zřízený
 a zřízením tímto zřízený a zřízením
 tímto zřízený a zřízením tímto zřízený

Je to spolek zřízený a zřízením tímto zřízený
 a zřízením tímto zřízený a zřízením tímto zřízený
 a zřízením tímto zřízený a zřízením tímto zřízený
 a zřízením tímto zřízený a zřízením tímto zřízený
 a zřízením tímto zřízený a zřízením tímto zřízený
 a zřízením tímto zřízený a zřízením tímto zřízený
 a zřízením tímto zřízený a zřízením tímto zřízený
 a zřízením tímto zřízený a zřízením tímto zřízený

Spolek zřízený

Kterýmžto je to spolek zřízený a zřízením tímto zřízený
 a zřízením tímto zřízený a zřízením tímto zřízený
 a zřízením tímto zřízený a zřízením tímto zřízený
 a zřízením tímto zřízený a zřízením tímto zřízený
 a zřízením tímto zřízený a zřízením tímto zřízený
 a zřízením tímto zřízený a zřízením tímto zřízený
 a zřízením tímto zřízený a zřízením tímto zřízený
 a zřízením tímto zřízený a zřízením tímto zřízený

Je to spolek zřízený a zřízením tímto zřízený
 a zřízením tímto zřízený a zřízením tímto zřízený
 a zřízením tímto zřízený a zřízením tímto zřízený
 a zřízením tímto zřízený a zřízením tímto zřízený
 a zřízením tímto zřízený a zřízením tímto zřízený
 a zřízením tímto zřízený a zřízením tímto zřízený
 a zřízením tímto zřízený a zřízením tímto zřízený
 a zřízením tímto zřízený a zřízením tímto zřízený

Prerov (1917)

Je to spolek zřízený a zřízením tímto zřízený
 a zřízením tímto zřízený a zřízením tímto zřízený
 a zřízením tímto zřízený a zřízením tímto zřízený
 a zřízením tímto zřízený a zřízením tímto zřízený
 a zřízením tímto zřízený a zřízením tímto zřízený
 a zřízením tímto zřízený a zřízením tímto zřízený
 a zřízením tímto zřízený a zřízením tímto zřízený
 a zřízením tímto zřízený a zřízením tímto zřízený

Obr. 1. Opis povolení divadelního spolku.
 Kniha zápisů ochotnického divadla v Přerově, SOkA Přerov.

Obr. 2. Divadelní leták z roku 1884. SOKa Přerov.

delních ochotníků v Přerově. Hlavním organizátorem a prvním předsedou se stal kupec František Štěpka, který spolu s dalšími nadšenci utvořil akciovou společnost, aby se mohlo zakoupit jeviště.¹⁰ Pro přerovské ochotníky nastalo příznivější období k jejich činnosti. Na prvním veřejném předsta-

Obr. 3. František Vrba, předseda Spolku divadelních ochotníků od roku 1887.
SOKA Přerov.

Obr. 4. JUDr. Karel Metoděj Kryška, jednatel spolku. SOKA Přerov.

Obr. 5. Josef Neoral, režisér spolku. SOkA Přerov.

Obr. 6. Vlasta Bičurinová, herečka, spisovatelka, autorka divadelních her.
SOkA Přerov.

vení, které se konalo dne 28. března 1864, se ochotníci představili veselohrou „Stará místo mladé“ a „Černý Petr“. Příjem činil 50 zl.

První rok činnosti

Tak jako jinde, i v Přerově se setkávalo zřízení a provozování ochotnického divadla s mnohými překážkami. Ochotníci neměli finanční prostředky ani nadbytek činných herců. Mnozí občané se takovému „podnikání“ vysmívali, rodiče zakazovali svým dcerám veřejně vystupovat. Divadlo bylo totiž označováno místem, kde se kazí mravy a učí mladé dívky koketovat, ochotníci byli označováni za ne dost mravné. Někteří tedy hrát odmítali, část „*byuše puzena láskou k umění a vlasti, nedbala planých křiků a proklestila svou neohrožeností trnovou cestu předsudků a pomluv*“.¹¹

Problémem ochotnického divadelnictví byla také častá obměna herců i střídání spolkových funkcionářů, z nichž mnozí se svých funkcí z důvodu vzdálenějšího bydliště, a s tím spojeného problému účastnit se zkoušek, či pracovního vytížení museli vzdát. Po nových volbách byl ředitelem zvolen Cyril Vítěz, režisérem František Štěpka, pokladníkem Jindřich Brix, jednateltem Josef Možný, členy výboru se stali Josef Vítěz a Jan Kyjovský. Ochotníci nastudovali čtyři představení (fraška „Ponocný“, veselohry „Klobouk“, „Straší“, „Jeden z nás musí se oženit“ a „Ženich z hladu“).

V tomto období hostovala ve městě německá kočující společnost, které se „dařilo tuze bídne“, a proto jí spolek vyhověl a umožnil hrát ve svých pronajatých místnostech.

Stálým problémem ochotníků byly finance. Spolek po celou dobu své existence splácel dluhy, protože značnou část příjmů z představení pohltily výdaje za zhotovení jeviště, kulisy, k uhrazení běžných výdajů (vstupenky, osvětlení, zakoupení šesti lamp a drobných rekvizit), další část byla věnována dobročinným účelům (šaty pro chudé školní dívky, občanům v Lověšicích postiženým požárem, takzv. „pohořelcům“, bylo darováno 20 zl.). Přestože si ochotníci pořídili vlastní jeviště i s kulisami, stálou scénu neměli. Často si stěžovali, že městská rada by se měla více divadlu věnovat a po vzoru jiných měst přidělit spolku stálé prostory, v nichž by se mohlo zkoušet a hrát: „*Kěž bych nebyl marně volajícím na poušti! Na Zdar!!*“¹²

Ochotníci také poukazovali na skutečnost, že stavění a bourání divadla po jednom či dvou představeních je značně finančně nákladné. Často se stávalo, že se majitel hostince, v němž vystupovali, rozhodl nečekaně uspořádat ples, případně bez jejich vědomí přijal německou divadelní společnost, čímž znemožnil Přerovanům hrát, a tito museli jeviště odstranit.

Přestože se ochotníci snažili snižovat náklady na jednotlivá představení, dluhy narůstaly. Častým řešením bylo zapůjčení peněz od záložny. Snažili se sehrát více představení, aby rychleji spláceli dluh. Část příjmu byla nadále věnována dobročinným účelům (v prosinci byla stanovena částka ve výši 5 zl. na zakoupení ubuvi čtyřem nejhudším hochům farní hlavní školy a čtyřem dívkám ze školy dívcí).

Ke dni konání valné hromady (VH) dne 8. srpna 1864 měl spolek 29 členů.¹³ Znění stanov a výše příspěvků z počátku činnosti není známé. Členská základna sestávala pouze z účinkujících členů a jen takový byl přijatý. Po volbách byl ve funkci předsedy potvrzen Cyril Vítěz, režisérem Hugo

Zimek, jednatel Fr. Štěpka, pokladníkem Jindřich Brix, garderobiérem Jan Kyjovský, dalšími členy výboru sl. Špačková, Josef Vítěz.¹⁴ V Přerově se objevuje i funkce „mašinisty“, kterou vykonával Josef Sobol.

Repertoár se skládal především z jednoaktovek, frašek a veseloher se zpěvy („Ponocný“, „Klobouk“, „Straší“, „Jeden z nás musí se oženit“, „Ženich z hladu“, „Černý Petr“, „Obžinky“, „Lakomec“). V září zamýšleli ochotníci důstojně oslavit 300. výročí narození Karla st. z Žerotína.¹⁵ Pro tuto příležitost vybrali hru „Rod Svojanovský“, ale pro značné náklady k její realizaci nedošlo, a tak byla opakována veselohra „Obžinky“, s níž ochotníci vystoupili již v červenci. Z výnosu, který činil 55 zl. 70 kr., byly vymalovány nové kulisy.

Do konce roku 1864 byla nastudována komedie „Liška nad Lišku“, frašky „Roztržitý“ a „Manžel bez ženy“, hry „Divotvorný klobouk“, „Pražský flamendr“. Na den sv. Štěpána vystoupili s Klicperovou fraškou „Žižkův meč“, na Nový rok 1865 se hrála komedie „Husička z Podhájce“ a fraška „Po půlnoci“. Přítomnému obecnstvu bylo oznámeno, že pozvánky již nebudou roznášeny po domech, ale že každé představení bude oznámeno plakáty vylepenými „na rozích budov a veřejných místnostech“.

Rok 1865

Počátek nového roku 1865 nebyl pro ochotníky příznivý, objevila se řada problémů, „... *zlomyslníci divadlu nepřejí, raději by viděli jeho záhubu nebo snad sami vládu nad divadlem by chtěli mít, kolují pověsti podivného obsahu, ochotníky urážejí...*“.¹⁶ Tak jako jinde, i v Přerově byly roztrušovány různé klepy, pomluvy a zkreslené informace o jejich činnosti, na základě kterých mnozí členové zvažovali další setrvání ve spolku. Někteří občané se stále nemohli smířit s vystupováním žen na jevišti. Výbor měl obavy z hromadného odchodu ochotníků ze spolku, a proto razil a podporoval heslo „Svorně tedy bratři stůjme a dílo tak podporujeme!“.¹⁷

Již 8. ledna 1865 se hrál „Pražský flamendr“, obraz ze života měšťanského o 4 jednáních od J. K. Tyla. Pro úspěch bylo představení často opakováno. Během masopustu spolek nehrál, v březnu se představil se hrou „Bankrotář“ a činohrou od J. K. Tyla „Muka chudé ženy“.

Dne 14. ledna se konaly volby, na kterých byl opětovně zvolen ředitelem a režisérem František Štěpka, kasírem (pokladníkem) Jindřich Brix, kontrolorem se stal Jan Kyjovský, mašínérem František Petruška, jednatel František Polydor, jehož prvotním úkolem bylo zajistit od nákelských ochotníků hru „Chudý písničkář“ a od olomouckého divadla „Mlynář a jeho děti“.

První výročí veřejného vystoupení přerovského divadelního spolku, které připadlo na 28. března 1865, oslavili ochotníci veseloherou „Pan Čapek“. Před samotným představením byl přednesen slavnostní proslov. Osvětlený sál byl vyzdoben transparentem a barevnými balonky. Čím byl sál osvětlen se nepodařilo zjistit. Až do 1. sv. války se většinou používaly petrolejové lampy, mnohde ale ještě svíčky, zatímco v profesionálních divadlech (Praha) se již svítilo plynem a později elektrinou.

Divadelní repertoár v počáteční činnosti ochotnického spolku byl sestaven především z veseloher, žertovných frašek, parodií, recitací, objevovala se i činohra se zpěvy („Paní Marjánka matka pluku“, „Chudý písničkář“,

„Žižkův meč“, „Galejní otroci“, „Pán a správce“), kulturní večery s deklamacemi, typickým žánrem se stal i živý obraz, který se objevoval většinou před samotným představením. Inscenace oper byly vzácností, protože jejich nastudování bylo značně náročné a především vyžadovalo vynikající zpěváky.

V letních měsících se hrálo omezeně. Po skončení letních prázdnin byla opakována hra „Manžel bez ženy“ a krátký dramatický žert „Převržená slámka“. Při rozdělování rolí pro hru „Statek Lhota“ si mnozí ochotníci opět stěžovali na slečny, které byly při výběru rolí velice vybíravé a o menší role nejevily zájem. Výbor rozhodl, že v případě odmítnutí role bude dotyčné členství ukončeno.

Z důvodů splácení dluhů ochotníci plánovali sehrát do konce roku alespoň osm představení, a proto mnohokrát jednali s majitelem hostince p. Dvořákem, aby k sobě přes advent nevzal žádnou kočující společnost, protože by tak znemožnil uskutečnit plánovaná představení. Dne 19. října 1865 večer byla po oslavném průvodu na počest manifestu sehraána fraška „Duch času“. Prostor byl osvětlen a hudba zahrála hymnu „Zachovej nám hospodine“, přičemž obecenstvo zpívalo. Do konce roku se představili ochotníci s veselohrou „Starý manžel“, báchorkou „Tvrdohlavá žena“ a hrou „Bankrotář“. Při příležitosti otevření hospodářské školy zahráli ochotníci 13. prosince veselohru „Čech a Němec“.¹⁸

Na Nový rok 1866 se představil spolek veřejnosti s veselohrami „Hraje si na vdanou“ a „Ona mne miluje“. Činnost ochotníků v dalším období byla přerušena hostující divadelní společností vdovy Anny Štanderové, která ve městě setrvala až do poloviny března.

Léta 1866–1878

Během prusko-rakouské války se spolek rozpadl, divadelní činnost takřka ustala, případně se omezovala jen na nahodilé akce. Příležitostně uspořádali milovníci a příznivci nějaké představení, ale s nevalným výsledkem. Aktivitu projevovali i studenti, kteří též sehráli občas dramatický kus. Nejednalo se ale o organizovanou činnost spolkových ochotníků. Problémem bylo neustálé shánění dobrovolníků ke zkouškám a také časté osobní neshody mezi nimi. Značné potíže měli ochotníci mužského pohlaví s dámami, které s nimi odmítaly hrát a jako důvod uváděly údajně nevhodné chování a nešetrné jednání.¹⁹

Léta 1879–1882

Po téměř třinácti letech nečinnosti se na jaře 1879 opětovně projevila snaha (ze strany mužů) o založení řádného ochotnického spolku. Většina z nich byla totiž i členy tělovýchovné jednoty (TJ), a proto navrhovali, aby se ochotníci stali jejím odborem. Přestože byla vybrána veselohra „Manžel bez ženy“ a rozděleny role, zkoušky se neuskutečnily. Ukázalo se totiž, že TJ nemá ve svých stanovách pořádné divadelní představení.

V tomto období plánoval uspořádat divadelní představení s názvem „Potrhlý švec“ i odbor hasičského spolku. Jelikož problémy byly totožné, vyzvali členové hasičského spolku jednotu ke vzájemné spolupráci. Z obou spolků pak byli navrženi zástupci do přípravného výboru. Za tělovýchov-

nou jednotu se jednání zúčastnili pánové Vrba, Martilík, Šamal, Vítěz Jan, Berka, za hasičský spolek pánové Štěpka, Psota, Palla, Zuschneid, Boubela (po jeho odstěhování z Přerova byl na jeho místo zvolen p. Široký). Hasičský spolek si stanovil podmínku, aby předsedou nově vzniklého divadelního sdružení byl opět František Štěpka, který vykonával předsednickou funkci i v bývalém ochotnickém spolku. Zároveň bylo konstatováno, že dřívější spolek disponoval pěkně upraveným jevištěm a dobře vedenou knihovnou, která však nevhodnou správou či nedbalostí utrpěla značné ztráty a novému spolku tak zůstalo pouze dvaatřicet knížek a značně zdevastované jeviště. Prvořadným úkolem bylo obnovit činnost ochotnického spolku a pořídit nové jeviště včetně pódia.

První schůze se konala 28. října 1879 za účasti pánů Štěpky, Vrby, Berky, Jana Vítěze, Psoty, Zuschneida, Pally, Martilíka a Šamala.²⁰ Předsedou byl zvolen František Štěpka, který si stanovil jako podmínku i zvolení místopředsedy, který ho měl zastupovat v případě nepřítomnosti. Touto funkcí byl pověřen Fr. Vrba, který vedl i pokladnu. Jednatelem byl p. Šamal, hospodářem se stal H. Psota, který měl pečovat o kulisy, opony, pódium, knihovnu a „šatnici“, pokud bude zřízena. Jelikož veškeré rekvizity byly ve špatném stavu, byly rozděleny úkoly jednotlivým členům výboru ohledně zajištění malování kulis (A. Zuschneid), opravy pódia (Boubela), opony a lavic, které byly dosud umístěny na půdě hostince kavárníka Haaseho.²¹ U Haasů hrávaly vedle místních ochotníků i hostující divadelní společnosti Svobodova i Chodérova, které později začaly hrát se souhlasem spolku na ochotnickém jevišti v pivovaru, což tehdy ředitel Svoboda zdůrazňoval na plakátech.²²

Ochotníci v následujícím období nehráli, protože v Přerově hostovala Sumova divadelní společnost a v období masopustu byly sály využity pro plesy a taneční zábavy.

Jelikož návštěvnost na jednotlivých představeních byla vedle výkonu herců ovlivňována též vhodným výběrem divadelního repertoáru, pověření členové výboru pečlivě vybírali inscenace. Přerovští ochotníci si zajišťovali dodání potřebné literatury u knihkupce Hölzla. Při výběru her bylo přihlíženo především ke stávajícím kulisám, jelikož jejich časté pořizování a obměňování pro nové inscenace bylo značně nákladné. Nově pořízené dekorace se nezapůjčovaly, čímž se mělo předejít jejich předčasnému opotřebení či poškození. Kulisy malovali většinou místní malíři pokojů.

Na počátku této sezony sehráli ochotníci veselohry „Konec světa“, „Zapomněl své rukavice“ a „Za kulisami“. Mezi jednotlivými divadelními akty obvykle hrálo šest hudebníků, kteří byli honorováni částkou 5 zl. Začátkem roku 1880 projevil o členství zájem 40 mužů a 21 žen, což předčilo veškerá očekávání stávajícího výboru. V místní obecné škole se sešli všichni ochotníci včetně nových adeptů herectví, byly rozděleny role a ověřeny herecké schopnosti nových uchazečů. První zkouška se konala v bytě jednoho z ochotníků 19. února. Pokud některý z nich roli vrátil, musel odevzdat i legitimační lístek, čímž mu bylo ukončeno členství ve spolku. Jelikož stavitel Žák včas nezhotovil jeviště, konalo se představení až 7. března. V hledišti byly dva druhy sedadel (pro I. třídu bylo vstupné 40 kr., pro II. třídu 30 krejcarů, ke stání po 20 kr., pro studenty 10 kr., pro galerii neby-

lo stanoveno zvláštní snížené vstupné, protože „*se zde jen samá neplecha tropí*“.²³ Vstupenky se prodávaly jen večer v pokladně, čímž se předešlo problémům v předprodeji. Kasíry (pokladníky) byli František Vrba a Jan Martilík. V sále bylo umístěno osm řad po osmnácti sedadlech, a to čtyři řady míst prvních, dvě řady míst druhých. Řada pátá byla vždy určena pro dámské členy divadla. Pro členy, kteří měli volný vstup, bylo vytištěno asi sto legitimačních lístků ve formě velké vizitky, kterými se pak prokazovali u pokladny. Dále bylo vytištěno asi tři sta kusů vstupenek a stejné množství programů. Třicet programů bylo nalepeno na velký barevný papír a umístěno na „rohy“ budov. Nehrající členové odebírali lístky a uváděli diváky na místa, případně byli pověřeni nápovědou.

Velká pozornost byla věnována kostýmu. Každý ochotník si musel upravit své šaty dle určené role. Ve hrách z vesnického prostředí se objevovaly na scéně originály lidových krojů. U inscenací historických vznikaly problémy, kostýmy mnohdy neodpovídaly době, v níž se děj odehrával. Později se mohli ochotníci obrátit na tehdy vznikající půjčovny. Některým ochotnickým divadelním scénám se nevyhnula móda jevištních zázraků. Snaha o maximální přiblížení skutečnosti se odrážela ve vymýšlení nových scénických efektů (dojem praskajícího ohně – doporučovalo se lámat v zákulisi přes koleno suché pruty či tenké lišty, zasněžený kabát – posypat pláště moukou a podobně).²⁴ Z výtěžku 66 zl. 20. kr. byly uhrazeny běžné výdaje, např. malíř Zuschneid obdržel za malířské práce 48 zl.

Přestože kavárník Houžva pořádal po Velikonocích každou druhou neděli taneční zábavy, bylo jeviště ponecháno v sále. K jeho ostraze byla vždy určena osoba, která byla přítomna až do skončení zábavy.

V repertoáru spolku pro další období byly frašky „Dědkův kalmut“, „Ženich z hladu“. Před představením „Manžel bez ženy“ byla zhotovena tolik potřebná jednoduchá opona k převlékání dam. Ochotnická představení byla též často věnována různým výročním a významným událostem. Právě hra „Manžel bez ženy“ byla 19. března 1880 sehrána na počest zasnoubení korunního prince Rudolfa s belgickou princeznou Stefanií. Pro tuto příležitost byl sál slavnostně osvěcen a vyzdoben. Hudební doprovod obstarala Novotného kapela. K výzdobě jeviště měla být použita i socha korunního prince, která ale nebyla v Přerově k dispozici, a proto byla objednána v Praze s podmínkou, aby její cena včetně dopravy nepřesáhla částku 12 zl. (po akci byla odprodána za nižší sumu obecné škole). Před samotným představením vystoupil předseda s projevem a poté se na jevišti shromáždili všichni členové spolku, kteří zazpívali spolu s obecním rakouskou hymnu. Text hymny byl předán divákům u pokladny. Projev, který připravil profesor Krch, byl nejprve předán ke schválení c. k. hejtmanství a poté zaslán i korunnímu princovi.²⁵ Pro toto vystoupení bylo zvýšeno vstupné na 60, 40 a 30 kr., pro studenty na 15 kr., změněna byla též barva vstupenek (zelená na sedadla 1. třídy, červená pro 2. třídu, ku stání barva hnědá). Lístky byly v předprodeji v Hölzlově knihkupectví.²⁶

Dne 27. března 1880 se za účasti Františka Vrby, Jana Martilíka, Hynka Psoty, Pally, Zuschneida, Jana Vítěze, Aloise Macharáčka, Širokého a Šamala konalo zasedání výboru, který se zabýval vypracováním spolkového řádu. Návrh stanov, který obsahoval 24 paragrafů, byl předložen ke

schválení VH, konané 30. března 1880 za přítomnosti 34 členů (12 dam, 22 pánů). Předseda Štěpka přednesl plénu zásadní projev o vývoji ochotnického spolku, který zahájil svou činnost jako odbor spolku hasičského a spolku tělovýchovného. Jelikož zájem o činnost samostatného ochotnického spolku narůstal, vypracoval výbor nový návrh stanov. Po připomínkách a drobných úpravách byly přijaty stanovy samostatného **Ochotnického divadelního spolku** v Přerově.²⁷

V divadelním repertoáru toho roku byla hra K. Světlé „Kříž u potoka“ (hráli Psota, Široký, Hanslík, Parduba ml., Palla, Masíček, Novák Method, Lukáš, Schreiber, Tulla, Parduba st., Palacký, Černožský, Ulma, sl. Širokých, sl. Jakubková, Vrbová). Opět byl problém se stanovením data premiéry, jelikož v Houzřově sále se konaly taneční zábavy. Jeviště chtěl též zapůjčit „jakýsi cestující baletní mistr“, který zamýšlel uspořádat ve městě divadelní představení. Žádosti bylo vyhověno, ale bez kulis a opony.

Ochotníci během roku nastudovali veselohru „Staří blázni“, „Faust druhý“ od Tyla (Psota, Macharáček, Zuschneid, Jan Vítěz, Zamykal, Parduba ml., Jan Novák, Černožský, sl. Herzogová, sl. Jakoubková, sl. Tichých, sl. Širokých), dále „Inserát“ od Sabiny, „Slavnost založení“ od Bezděcha, „Mravenci“ od Kollára, „Sklenice čaje“ od Scribea, „Revizor“ od Gogola, „Otec Palacký“, „Mlynář a jeho dítě“ – obraz ze života o pěti jednáních od Raupacha v překladu Miškovského.

V květnu se konal v Praze sjezd divadelních ochotníků, kterého se za Přerov zúčastnili pánové Vrba a Dostalík. V měsíci srpnu pořádal zábavní obor Radhoště slavnost, na které byla sehraána hra o pěti jednáních od V. Vlčka „Eliška Přemyslovna“. V titulní roli se zde představila přední česká tragédka Otilie Sklenářová-Malá, která vystoupila téhož roku i v blízkém Prostějově se společností E. Zöllnerové. Zábavní odbor požádal přerovské ochotníky o zapůjčení jeviště a vyzval je ke spoluúčinkování. Z přerovských ochotníků vystoupili v této hře paní Vrbová, sl. Herzogová, Jan Vítěz, Široký, Masíček, Psota, Jan Skřeček, Tulla, Parduba ml., Čech a Palacký.

Členská základna zaznamenala během roku četné úbytky i přírůstky členů. Opětovně byl za člena přijat p. Hanslík s podmínkou, aby se pro příště „střežil všelijakých výtržností“.²⁸ Novým členem spolku se stal profesor František Bílý, na jehož návrh byla objednána Jeřábková hra „Cesta veřejného mínění“, písemná žádost byla zaslána do Prahy Františku Ferdinandu Šamberkovi, známému a oblíbenému herci a vyhledávanému autoru divadelních her, o souhlas s hraním jeho rukopisné frašky „Rodinná vojna“.²⁹

Stanoven byl honorář pro nápovědu, který činil za každé představení 1 zl. 50 kr., při neúčasti na zkoušce bylo strženo 25 kr.

Po počátečním nadšení upadal v následujících dvou letech (1881–1882) zájem o hraní, spolek procházel krizí a stagnací. V roce 1881 se výbor sešel pouze jedenkrát. Dne 18. září vystoupili ochotníci s představením „Starý vlastenec“, které bylo sehraáno při příležitosti otevření ND.³⁰

V roce 1882 se sešel výbor jen dvakrát. Předseda Štěpka uvažoval o složení funkce. Dne 30. září 1881 schválilo moravské místodržitelství spolkové stanovy.³¹ Ochotníci se nadále potýkali s nedostatkem financí a neustálým sháněním prostor ku hraní. Několikrát byla podána žádost

přerovské městské radě o vybudování důstojného stánku pro divadlo. K její realizaci nedošlo. Profesor Bílý dal podnět pro nově zvolený výbor k uspořádání sbírky formou „krejcarových pokladniček“ pro národní dům. Mnozí členové ale poukazovali na narůstající spolkové dluhy a upřednostňovali jejich splacení před vyhlášením sbírky.

Po volbách byl ve funkci staronového předsedy potvrzen František Štěpka, jednatelem p. Šamal (vystřídal ho učitel Fr. Slavinger), pokladníkem František Vrba, hospodářem Hynek Psota, knihovnicem paní Gayerová, dramaturgem František Bílý (nápomocni mu měli být Jan Martilík a Kašpar). Obnovena byla myšlenka o zřízení dramatické školy, protože ochotníci nadšenci toužili po odborném hereckém vzdělání. Na škole, která byla zřízena v akciovém pivovaru, přednášel první ředitel přerovského gymnázia Jakub Škoda, profesor František Bílý a profesor Josef Neoral.³² Vyučovalo se vždy v neděli dopoledne a přednášelo se o správném mluvení na jevišti a jevištním chování. Tito školení ochotníci platili měsíční členské příspěvky ve výši 20 kr.

Rok 1883

Na jednání 8. ledna 1883 zhodnotil předseda uplynulé období. Konstatoval, že pasivita výboru i nečinnost členské základny byla způsobena tím, že v Přerově působila delší dobu cizí divadelní společnost, dále že byly prázdniny a z důvodu zrušení záloženského sálu nebylo kde hrát. Vyzýval členy k aktivitě.

O zapůjčení sálu pro zkoušky a vystupování bylo proto jednáno s hostinským akciového pivovaru p. Leissrem. Ten vyhověl ochotníkům s podmínkou, že stavěním jeviště nebudou poškozeny stěny sálu včetně malby. S tím vyvstala potřeba rekonstrukce či pořízení nového jeviště, což bylo zadáno technickému úředníku Venclíkovi, který se spolu se stavitelem Žákem a učitelem Fr. Slavingerem stali členy spolku. Předběžné náklady na nové jeviště činily přes 50 zl. Jelikož náklady na běžný provoz byly stále omezovány, někteří členové spolku častokrát uhradili běžné výdaje z vlastního (lékárník Hynek Psota).

Pro nadcházející období byly vybrány divadelní hry „Nemalujte čerta na stěnu“, „Panenské sliby“ a „Petr jako Pavel“, objednána byla nová veselohra autora Baluckého „Těžké ryby“, kterou vydal vlastním nákladem pražský redaktor Vilímek.

Z finančních důvodů odmítl spolek uspořádat představení ve prospěch zřízení tělocvičny pro TJ „Sokol Karlínský“ i žádost pražské ochotnické jednoty Záboj sehrát představení ve prospěch zřízení Pflegrovy desky v Praze.

V měsíci květnu se nehrálo, protože „*obecenstvo jest lákáno do právě zde se vyskytnuvšího cirku...*“. Po delší odmlce se ochotníci představili veselohrou „Těžké ryby“, kde hrál Petruška, Psota, Černohorský, Venclík, Dostálík, Lukáš, paní Vrbová a Gayerová, sl. M. Kabelíková. Z vybrané částky 70 zl. byly uhrazeny běžné výdaje, 20 zl. poukázáno na staré dluhy, ze zbytku byly vytištěny nové vstupenky. Pro příští představení byla upravena sedadla tak, aby I. třída měla šest řad po patnácti sedadlech, II. třída tři řady též po patnácti sedadlech. Městská rada částečně vyhověla žádosti

ochotníků a propůjčila jim prostor k uložení kostry jeviště a divadelních kulís v obecním domě č. 10 na Horním náměstí.³³ Zakoupena byla bedna se zámekem na divadelní předměty.

V hodnotící zprávě přednesené na VH konané 19. května 1883 byla vylíčena doba let 1880–1882 dle přítomných „příliš černě“, a proto bylo poukazováno na skutečnost, že i v tomto období často navštěvovaly Přerov mnohé divadelní společnosti, což znemožňovalo ochotníkům vystupovat. Názory na toto konstatování byly různé, kritizována byla především přílišná pasivita, nečinnost a nezájem o hraní. Stejně jako v období minulém opět bylo poděkováno lékárníku Hynku Psotovi za finanční dar ve výši 15 zl. Problémem byly příspěvky členů činných a přispívajících. Předsedou se stal opětovně František Štěpka, režisérem profesor František Bílý, který pečoval i o knihovnu.

V dalším období ochotníci sehráli s úspěchem veselohry od Pflegra-Moravského „V líbáncích“ a „Ona mne miluje“ od Klicpery „Na mostě“, od Görnera „Ženské slzy“, od Pflegra-Moravského „Kapitola I, II, III“, od V. K. Častalovského „Na zdar!“, od Vilkena „Zelenohorský rukopis“, „Báseň o Ribaldovi“ s vtipnými obrazy. Výtěžek z prvního představení zimní sezóny, veselohra „Černý Petr“ a fraška se zpěvy od Černického-Selického „Proč bychom se netěšili?“, byl věnován ve prospěch výstavby ND v Brně. Další hry („Dámy mezi sebou“, „Nechce kouřit“, „Rohovín Čtverrohý“) byly sehrány ve prospěch Komenského spolku ku zřizování českých škol ve Vídni.

Tak jako na dalších místech, i v Přerově se spojovaly místní činoherní a pěvecké spolky. Zpěvácké, divadelní a čtenářské spolky spolu pořádaly pěvecké akademie, koncerty, besedy a věnečky. Právě zdatným spolupracovníkem a podporovatelem přerovského spolkového dění, dirigentem, autorem scénické hudby, jehož skladby byly hrány i zpívány při ochotnických inscenacích byl Josef Čapka Drahlovský, hudební skladatel a přední osobnost přerovského hudebního života.³⁴

V neděli 18. listopadu 1883 uspořádal spolek při příležitosti otevření ND v Praze slavnostní večer, na kterém vystoupil hudební odbor zpěváckého spolku pod Čapkovým vedením s Dvořákovou ouverturou „Kde domov můj“. Další členové spolku předvedli živý obraz s fotografií ND ve středu (fotografie ND na skle byla pak věnována zdejšímu gymnáziu). Vyvrcholením akce byla veselohra o pěti jednáních od Františka V. Jeřábka „Cesty veřejného mínění“. Část zisku byla věnována chudé školní mládeži. Pro značný ohlas bylo vystoupení opakováno. Při představení došlo k nepříjemné záležitosti. Vystupující členka spolku sl. Dulová byla uražena a osočena „...nepředloženou výstředností...“ jisté dámy, která měla značné výhrady ku hraní žen. Výbor musel opět řešit tento problém a zároveň požádal dotyčnou, aby i nadále zůstala aktivní členkou spolku.³⁵

Skutečností zůstává, že zájem o divadlo a osudy pražského ND, k jehož vzniku nebyla Morava lhostejná, probudil divadelní činnost. Na jeho podporu byla sehrána řada ochotnických představení. Obnovení činnosti bylo oslavováno v městech i na venkově a již 15. prosince 1883 byl vypraven z Olomouce divadelní vlak, poté následovaly Kroměříž, Prostějov a Přerov.³⁶

Podobně jako v letech minulých, i koncem roku navštívila Přerov divadelní společnost a její ředitel Svoboda požadoval po místních ochotnících, aby po celou dobu jejich pobytu omezili hraní, což výbor odmítl.

Jelikož se zvyšovala poptávka o zapůjčení knih a divadelních rolí jiným spolkům a studujícím, byl stanoven poplatek ve výši 1 zl., který byl využíván na rozšíření spolkové knihovny.

Na silvestrovské zábavě pořádané Čtenářským spolkem se hráli ochotníci veselohru.³⁷

Rok 1884

Ochotníci se představili až v březnu tříaktovkou L. Stroupežnického „Pan Měsíček, obchodník“, dále se hráli V. K. Klicperovo „Dobré jitro“ a „Můj ráj“, dále hru „Poslední psaníčko“.

Spolek požádal pražského divadelního režiséra Švandu o zapůjčení Šikolovy „Štěperky“ a Šamberkovy „Palackého třídy č. 27“. Kontakt s pražským repertoárem pomáhaly ochotníkům udržovat dvě edice – Pospíšilova „Divadelní bibliotéka“ z roku 1851 a Boleslavského „Divadelní ochotník“ z roku 1861. Problematice amatérského divadla se od roku 1867 věnoval také první český divadelní časopis „Česká Thalia“ pak Thálie 1896–1900, Divadelní listy 1899–1904 aj., nejdéle vycházel časopis Divadlo 1903–1914.³⁸

Po volbách 14. května 1884 byl potvrzen ve funkci předsedy Fr. Štěpka, režisérem prof. Bílý, členy výboru se stali Vrba, Psota, Martilík, Slavinger, Venclík, Marie Kahovcová, Vrbová, Koječský, revizory účtu Jaroušek a Fr. Dvořák, péči o rekvizity byli pověřeni Venclík a Mazáč.

Jelikož u některých členů opět upadal zájem o hraní, uspořádali ochotníci „k osvěžení spolkového života“ výlet na Švédské šance.

Zahajovací představení podzimní sezony v sobotu 4. října bylo věnováno oslavě jmenin jeho veličenstva císaře a krále. Ochotníci zazpívali rakouskou hymnu a po slavnostním projevu byla zahrána pod řízením J. Čapky „Slovanská ouvertura“. Poté se představili Nerudovou veselohrou „Prodaná láska“ a „Z české domácnosti“. V dalším období předvedli veselohry „Věrný sluha svého pána“, „Snídání a obědvání“, „Jenom ne písemně“, „Noviny a karty“, „Jedenácté přikázání“.

O zapůjčení jeviště žádali nejen divadelní společnosti (Choděrova), ale i samostatně účinkující umělci (Kapoun – hráč na housle a basu). Řediteli divadelní společnosti Pokornému bylo zapůjčeno jeviště za poplatek 50 zl. s podmínkou, že v případě jeho poškození musí vše vlastním nákladem opravit.

Koncem listopadu roku 1884 vyučoval ochotníky v dramatické škole, která probíhala v obecné škole, profesor Josef Neoral.

V prosinci uspořádali divadelníci spolu se Zpěváckým spolkem Přerub slavnost k 50. výročí vzniku písně „Kde domov můj“.³⁹ Pro tuto příležitost zkomponoval ředitel kůru J. Čapka ouverturu, se kterou vystoupila Novotného kapela. Po proslovu zazpívali ochotníci sbor „Kde domov můj“. Na jevišti byla umístěna podobizna J. K. Tyla, kterou namaloval pan Venclík.⁴⁰ Ochotníci předvedli obraz z Tylova života pod názvem „Pojď sem!“, se sólem na housle s doprovodem harmonia vystoupili František Tropper a dr. Jan Kahovec, vyvrcholením celé akce byla Tylova veselohra „Dva lístky“.⁴¹

Na silvestrovské zábavě, opět pořádané Čtenářským spolkem, vystoupila tentokrát Štolbova divadelní společnost s veselohrou „Bratranec“.

Rok 1885

V roce 1885 byla na návrh profesora Františka Bílého uspořádána „divadelní domácí zábava“, jejíž výtěžek byl vložen do fondu pro zbudování českého divadla v Přerově.

Při příležitosti 50. narozenin Jakuba Škody se konal slavnostní společenský večer, na kterém byl jubilant jmenován čestným členem ochotnického spolku.⁴² V bohatém programu vystoupili ochotníci s veselohrou „On nežárlí“, dr. Jan Kahovec s Janem Martilíkem zazpívali národní písně, pánové Fr. Tropper, Kozánek, Kratochvil a Břečka vystoupili ve smyčcovém kvartetu, Fr. Tropper sólově zahrál na housle „Píseň beze slov“ od Drahlovského.

Během stávající divadelní sezony se ochotníci představili s veselohrou „Dobrák“ od Labiche, „Chtěla být řečnicí“ od K. Pippicha, „V ochraně Napoleona Prvního“ od Lad. Stroupežnického, dále hrami „Sklenice čaje“, „Jeden z nás se musí oženit“. Představení se sice konala, ale stále přetrvávala značná netečnost, pasivita a malý zájem o hraní, mnozí vraceli role a neúčastnili se zkoušek. Vedle těchto problémů výbor musel řešit i „nejapný“ výrok učitele Reinharta, který na dotaz ohledně jeho neúčasti na spolkové zábavě odpověděl, že „... do společnosti, v níž jest prašivá ovce, jíti nemůže...“. Výbor vyjádřil politování nad rčením tohoto „vzdělance (!)“ a vyzval ho, aby veřejně toto tvrzení odvolal, případně dotyčnou osobu, která tento názor vyslovila, jmenoval.⁴³ Výbor se musel často zabývat nejrůznějšími stížnostmi. Veřejnost kritizovala sluhy za nepořádné roznášení divadelních pozvánek, a proto byl vyhotoven seznam míst, kam musely být doručeny. Členové Novotného kapely si zase stěžovali na nedostatečné finanční ohodnocení svých hudebních vystoupení.

Výbor požádal přední přerovské rodiny o příspěvek na zhotovení skříně pro garderobu i na pořízení nových kostýmů. Místo zaniklého časopisu „Divadelní ochotník“ byl odebirán nový s názvem „Jeviště“. V červnu ochotníci uskutečnili výlet do Vinarského lesa.

Od května do listopadu se nehrálo z důvodu absolutní pasivity členů i režisérů. Na valné hromadě konané 8. listopadu za přítomnosti 29 členů byla uctěna památka zemřelého čestného člena a ředitele středních škol Jakuba Škody. Jeviště bylo zapůjčeno eskamotérovi G. Jedličkovi a v listopadu i divadelní společnosti Svobodově, která sehrála představení ve prospěch přerovského Červeného kříže, dále jeviště použil Zpěvácký spolek Přerub pro vánoční koncert. Na výzvu spolku Vlasta sehráli ochotníci veselohru od V. Jeřábka ve prospěch mikulášské nadílky. Funkce předsedy i místopředsedy zůstala beze změny. Výbor se dále skládal z jednatele Františka Slavíngera, místopředsedy Hynka Psoty, pokladníka Františka Vrby, účetního Jana Martilíka, hospodáře Jarouška, knihovníka Josefa Kojecského a garderobiéra F. Stojana, sbormistrem se stal Bedřich Kozánek.⁴⁴ ZMM Brno schválilo nové spolkové stanovy, ve kterých byl příspěvek pro zakládající členy stanoven na 5 zl. jednou pro vždy a přispívající platili 10

kr. měsíčně. Pro stávající členy i zájemce bylo vytištěno a rozdáno 200 „výtahů“ ze stanov.

Koncem roku se ochotníci představili ve hře „Telegram“ od Gustava Pflera Moravského a v „Damoklově meči“ od Pulitze.

Rok 1886

Počátek nového roku zahájili ochotníci Šamberkovou fraškou „Svatojánská pouť“, jejíž výtěžek byl věnován Červenému kříži.

Přestože ke dni konání VH 28. ledna čítal spolek 70 členů (34 žen, 36 mužů), jednání bylo přítomno pouze 29 členů. Ve funkci předsedy byl opět potvrzen František Štěpka, místopředsedou byl František Vrba, režiséry Josef Steinhauser a V. Rošický, sbormistrem Bedřich Kozánek, jehož zásluhou byla zřízena ochotnická hudba. Mimořádné VH v červnu bylo přítomno pouze 14 členů. Zakládajících členů měl spolek 5, činných 37 (15 žen a 22 mužů), přispívajících 23. Z činných členů vystoupilo během sezony 18 členů (8 žen a 10 mužů).

Repertoár se skládal i nadále převážně z veseloher „Jak je to na tom světě!“ (p. Vrbová, sl. Kabelíková, sl. Tichá, sl. Vítězová, sl. Širokých, Antonín Kozánek), „Únos“ (Mat. Kočíž, Dvořák, Kozánek, Černožský, Amálie Vrbová), dále „Husička z Podháje“, „Zmeškal hodinu“, fraška „Tři ženy na jednu“, „Sedlák křivopřísežník“, „Inzerát“ a „Palackého třída 27“. Pro představení „Pst!“ bylo třeba objednat z Olomouce šest kostýmů. Výbor se též obrátil na Uměleckou besedu v Praze s žádostí o zaslání nových divadelních kusů pro následující období.

V měsíci dubnu se nehrálo, protože přerovská veřejnost dala přednost návštěvě cirkusu, který umístil své šapitó naproti akciovému pivovaru. Podobně jako v letech minulých, uspořádali ochotníci koncem června výlet, tentokrát na místo zvané pod „Vápenkou“.

O divadelních představeních informovaly veřejnost barevně tištěné plakáty, které byly umístěny na rozích budov, do domů byly dodávány černobílé. O činnosti spolku měla být veřejnost informována prostřednictvím novin.⁴⁵

Po skončení sezony opět vyvstal problém s uložením jeviště, protože spolek stále neměl vlastní prostory, a proto bylo určitý čas uskladněno ve slévárně p. Krátké. Mnohokrát navrhované zakoupení sálu nebylo z finančních důvodů reálné.

Jako každoročně byl výtěžek z prosincového mikulášského představení věnován chudým školákům. Na výzvu Červeného kříže sehráli ochotníci představení i ve prospěch zařízení filiální nemocnice v Přerově. K uspořádání silvestrovské zábavy bylo jeviště zapůjčeno Řemeslnická besedě.

Své funkce se z důvodu pasivity a neochoty členů účastnit se zkoušek vzdal nejen režisér V. Rošický, ale také dlouholetý předseda spolku František Štěpka. Během tohoto období řídil spolek František Vrba, místopředseda.

Od roku 1886, kdy se začalo hrát v ND v Brně, dojížděl do Přerova i soubor tohoto divadla v čele s ředitelem Fr. Pokorným. Divadlo mělo nejen výbornou činohru, ale i operu.⁴⁶

Rok 1887

Na VH konané 23. ledna 1887 byl novým předsedou zvolen František Vrba, funkci místopředsedy zastával lékárník Hynek Psota, jednatelem se stal Josef Kojecký, účetním Jan Keller, pokladníkem Jan Martilík, hospodářem Mat. Kočíž, knihovníkem Karel Minařík, rekvizitářem Dvořák, garderobiérkou paní Kahovcová, režisérem profesor František Bílý, sborníkem Bedřich Kozánek.⁴⁷

Ochotníci pozvali k pohostinskému představení herce Frankovského z pražského ND, který přislíbil vystoupit v podzimní sezoně, pokud mu bude uhrazeno cestovné.

Místo zaniklého časopisu „Jevišťe“ odebírali ochotníci nový časopis „Česká Thalia“, jehož půlroční předplatné činilo 3 zl. Z úsporných důvodů byla rovněž stanovena pro předsedu maximální částka 5 zl. na běžné výdaje, ostatní členové nakupovat nesměli.

Jevišťe bylo uloženo ve skladišti akciového pivovaru. K uskladnění rekvizit byla pořízena nová bedna se zámekem. Sezona byla zahájena veselohrou „Poslední psaníčko“, „Zakletý princ“, na velikonoční pondělí vystoupili ochotníci opět s veselohrou o pěti jednáních „Naše ženy“, a ze zisku byly pořízeny kostýmy. Výtěžek z veselohry „Vodní družstvo“ byl věnován na postavení Tylova pomníku. V repertoáru se objevily hry „Ženich z hladu“ od J. Nerudy, „Ona mne miluje“ od G. P. Moravského, „Blázinec v prvním poschodí“ od Fr. F. Šamberka.

Jako každým rokem, i v červnu roku 1887 uspořádali ochotníci výlet, tentokrát za cíl své cesty zvolili Chropyni, později i Lipník a Holešov. Část výnosu z každého představení, s nímž vystoupili na těchto místech, byla uložena ve spořitelně do fondu pro postavení jeviště. Do konce roku se hrál „Lakomec“ od Moliéra, dále veselohry „Já jsem doma!“, „Rodinná vojna“ od Šamberka, „Mlynář a jeho dítě“ od Raupacha, výtěžek z představení „Služebník svého pána“ byl též věnován na pořízení jeviště. Do Přerova opět zavítala Štanderova divadelní společnost, ale její žádost o zapůjčení jeviště pro několik představení byla zamítnuta. Pokud některá z hostujících divadelních společností věnovala výtěžek z jednoho představení ve prospěch pořízení nového spolkového jeviště, pak jí bylo jeviště zapůjčeno. Neznámému dobrodinci, který věnoval na pořízení nového jeviště částku 10 zl., poděkovali ochotníci v Přerovských novinách.⁴⁸

Rok 1888

Podobně jako v letech předchozích, i na jednání VH v lednu 1888, byla opětovně kritizována nedostatečná aktivita „údajně“ činných členů. Obsazení každého představení se stávalo problémem.

Znovu se objevily návrhy na zřízení nového divadla. V této souvislosti předseda konstatoval, že správa akciového pivovaru zamýšlí postavit do dvou let nový velký sál, v němž by mělo být umístěno jeviště stabilní. Dal plénu ku zvážení, zdali se má ihned pořídit nové jeviště, opravit stávající či nové postavit až v novém sále.⁴⁹ Ve výdajích pro tento rok bylo třeba počítat s částkou na opravu stávajícího jeviště, opony i dekorací, předplacen byl časopis „Česká Thálie“. Prodáno bylo několik starých malých petrole-

jových lamp a zakoupena jedna velká lampa, která řádně osvětlila celé jeviště. Spolek se stal členem „Ústřední jednoty českého herectva“.

Ve funkci předsedy byl potvrzen František Vrba, místopředsedou zvolen Hynek Psota, jednatelem František Dvořák, pokladníkem Jan Keller, knihovníkem profesor Josef Bartocha, garderobiérkou Marie Kahovcová, režiséry profesor František Bílý (po odchodu se stal čestným členem spolku) spolu s profesorem Josefem Neoralem, revizory Matzenauer, Amálie Vrbová.⁵⁰

Na konci masopustu ochotníci uspořádali tzv. Zástěrkový věneček. Byly vytištěny pozvánky s textem: „Dámy dostavtež se v toiletě nejjednodušší aneb částečně kostýmovaný“.⁵² Ochotníci nastudovali hry „Vlastenci bohumilí“, „All right“, „Palackého třída č. 27“, „J. K. Tyl“. Na žádost starosty obce Bochoře vystoupili s jednoaktovkami „Damoklův meč“ a „Blázinec v I. poschodí“ při příležitosti konání slavnostní hospodářské schůze na oslavu 40letého panování Jeho veličenstva a zrušení roboty. Z výtěžku každého představení byla vyčleněna částka 5 zl. na pořízení garderoby.

V květnu uspořádali ochotníci společné vystoupení s koncertem vojenské kapely, která požadovala 3 zl. včetně svačiny, večeře a „dostatečného quanta piva“. Ochotníci vybrali Stroupežnického drama „Václav Hrobčický z Hrobčic“. Společně vystoupili i v Tovačově.

Na mimořádné VH konané v červnu za přítomnosti 18 členů ochotníci odsouhlasili některé změny ve spolkových stanovách, které byly zaslány ke schválení místodržitelství v Brně.

Léta 1889–1890

Lednová řádná VH, které se zúčastnilo pouze sedmadvacet členů, zhodnotila uplynulé období činnosti. Předsedou byl i nadále František Vrba a místopředsedou Hynek Psota, jednatelem Karel Kryška, pokladníkem Jan Martilík, účetním Keller, knihovníkem St. Henčl, správcem M. Kočíž, garderobiérkou paní Kahovcová, režisérem prof. Josef Neoral, kapelníkem Bedřich Kozánek.

Přestože výnosy z představení byly na „slušné úrovni“, dluhy měl spolek nadále. Přičítaly se nákladné stavbě jeviště a pořízení nové opony, značné výdaje se též týkaly častého stavění a následného bourání jeviště. Bylo učiněno opatření ohledně půjčování knih a hudebnin, jelikož při kontrole bylo zjištěno, že jich značné množství chybí.

V tomto období opět procházela spolková činnost krizí, členové nejevili o vystupování zájem. Březnové členské schůzi bylo přítomno pouze šestnáct členů. Po zprávě předsedy a následné delší diskusi se přítomní zavázali, že za každou cenu chtějí účinkovat. Jednatel Karel Kryška uvedl, že „... těžko lze spolku ochotnickému s dobrým prospěchem pracovati, poněvadž je zde mnoho spolků a členy jich jsou téměř t i t í ž ...“⁵³

Jeviště v akciovém pivovaru bylo zapůjčeno spolku Svornost, dále hostující Švandově společnosti na čtyři představení za poplatek 5 zl., i k veřejné zkoušce hudební školy Bedřicha Kozánka. Ochotníci nastudovali hry „Paličova dcera“, „Jedenácté přikázání“, „Dobrák“, ve hře „Václav Hrobčický z Hrobčic“ opět byly problémy s obsazením rolí. Inscenace „Ve veřejném životě“ a „Vodní družstvo“ byly sehrány ve prospěch spolku Vlasta. Dne 19. 10. 1890 vystoupili ochotníci za značného diváckého zájmu se hrou

„Tajný sňatek“, jejíž autorkou byla aktivní členka spolku Amálie Vrbová, která používala pseudonym Jiří Sumín. Po úspěšném představení byla autorce předána kytice.⁵⁴

Léta 1891–1914

V 90. letech 19. století docházelo ke změnám ve vývoji ochotnických spolků. Politické strany začaly vytvářet vlastní ochotnické družiny. V Přerově Čs. dělnická vzdělávací beseda Havlíček, založená několika národně uvědomělými dělníky v roce 1897, pořádala nejen přednášky, ale též hrála divadlo. Představení byla zahájena Šamberkovou veselohrou „Břínkálovy trampoty“ a hrou „K. H. Borovský“. Z českých autorů byli zastoupeni J. K. Tyl, J. Vrchlický a další. I dělnický vzdělávací spolek Svornost věnoval brzy pozornost hudbě a zpěvu a utvořil si divadelní kroužek, využíval k hraní sál Haasova hostince. V říjnu 1892 sehrál ve prospěch sokolovny „Svatojanskou pouť v Praze“, v jeho repertoáru byly též hry L. Stroupežnického a A. Jiráka. Divadlo hrál také Spolek katolických tovaryšů v Přerově a ženský vzdělávací a podpůrný spolek Vlasta.⁵⁵ Divadelní soubory měly též organizace tělovýchovné, Orel, Sbor dobrovolných hasičů, a další korporace a spolky, které se nechtěly vzdát takto získaného zdroje příjmů. Na počátku 20. století ochotnické hnutí postupně ztrácelo národně osvětový charakter a nabývalo více povahy zájmové kolektivní činnosti.

Na první výborové schůzi ochotnického divadelního spolku v lednu 1891 bylo zhodnoceno poslední divadelní představení roku 1890 „Pan Měsíček, obchodník“, jehož výtěžek byl věnován chudým školákům. Byly vytištěny pozvánky pro připravovaný ochotnický věneček.

Tímto stručným záznamem „Kniha zápisů“ přerovských divadelníků končí. Z tohoto chronologického výčtu let 1863–1891 je zřejmý nejen počáteční elán, nadšení a snaha amatérských herců pobavit publikum a přiblížit se svými výkony úrovni profesionálních divadelních scén, ale i období stagnace, rezignace, pasivity a nečinnosti. Přerovští ochotníci se ale nevzdali a po mnohých „vzestupech i pádech“ pokračovali nadále ve své práci.

O činnosti přerovských ochotníků po roce 1890 údajně existovala další kniha zápisů, ale dle vyjádření pamětníků ji „zašantročil“ jednatel Netušil.⁵⁶ Působení přerovského Ochotnického divadelního spolku v dalších letech je převážně známé z vyprávění pamětníků.

K nejznámějším ochotníkům patřili Josef Ungermann a Karel Černohorský. Oba pojilo vedle lásky k divadlu též velké přátelství. Asi v roce 1886 spolu založili v prvním přerovském dělnickém spolku Svornost dramatický odbor, aby „údajně bylo ve městě více zábavy“. V Přerově se tehdy o společenské vyžití starali společně Čtenářský spolek spolu s Řemeslnickou besedou, což bylo prý nedostačující. Veřejné taneční zábavy se konaly převážně v Haasově hostinci, kde ale často docházelo ke rvačkám, obtěžování dívek a k dalším nepřístojnostem. Divadelní odbor Svornosti vystupoval na ochotnickém jevišti v pivovaře. Oba ochotníci střídavě vystupovali v ochotnickém spolku i v dramatickém odboru Svornosti. Jelikož se v pivovaře po představení vždy tančilo, byla učiněna opatření k zajištění pořádku.⁵⁷

Zde je třeba se zmínit o aktivitě přerovských ochotníků při zřízení letního divadla v Michalově. V roce 1895 se konala Národopisná výstava českoslovanská v Praze, kterou navštívilo i mnoho Přerovanů. V dřevěném pavilonu na výstavišti se hrála i divadelní představení. Mnozí návštěvníci byli touto podívanou nadšeni a po návratu do Přerova horlivě propagovali myšlenku zřízení letní divadelní scény ve výstavním pavilonu v lesíku Michalov. Návrh získal značnou podporu a ihned bylo rozhodnuto zřídit po vzoru Prahy letní divadlo i v Přerově. Tehdejší spolkový režisér J. Štandera st. ihned začal s přípravami a vybral pro tuto příležitost Elxovu veselohru „Otrávený strýček čili On nežárí“ a známou Šamberkovu jednoaktovku „Blázinec v 1. poschodí“. S obrovským elánem se začalo zkoušet v očekávání ohromného úspěchu před „natřískaným sálem“. Franta Sklenář vyrobil nové dekorace. Letní scéna měla být slavnostně otevřena 26. června 1895 v 17.30 hodin. Toho dne bylo vše připraveno, herci nalíčení, všichni „hořeli nedočkavostí“ jen začít... Jen režisér začal být značně neklidný. Ukázalo se totiž, že sál byl, až na několik učňů, prázdný! Čekalo se další půl hodiny, ale nikdo z nadšenců a propagátorů vlastního letního divadla nepřišel. Celá akce ztroskotala, zklamaný a rozhořčený režisér rozhodl, že se hrát nebude. Rozčilení a naštvaní herci proklínali všechny nepřítomné „nadšence a horovatele letního divadla“ a na návrh režiséra odešli „na pivo“ do zahradní restaurace u Müllerů. Tak skončilo první a též poslední představení v letním divadle v Michalově.⁵⁸

Josef Ungermann, známý a aktivní přerovský ochotník, který se věnoval amatérskému divadlu téměř padesát let, často a rád vzpomínal nejen na spolkové dění, ale především na některé své divadelní role. K jeho oblíbeným a „parádním“ patřila role mlynáře v Raupachově hře „Mlynář a jeho dítě“, v níž vystoupil celkem dvaadvaceti let. Poprvé bylo představení hráno 1. listopadu 1909. Mlynáře hrál tak dobře, že cizí divadelní společnosti (Choděrova, Pokorného, Trnkova i Svobodova), hostující v Přerově, vždy obsazovaly Ungermanna do této hlavní role.⁵⁹

Přerovští ochotníci na zájezdy jezdili na povozech a žebříniácích. Na jaře 1895 hostovali v Lipníku n. B. s Jiráskovou „Vojnarkou“ a zisk z představení byl věnován zdejší české realce. V prosinci byla hra reprizována v sále přerovského Akciového pivovaru. Při představeních spoluúčinkoval ochotnický orchestr za řízení kapelníka Františka Runda.⁶⁰ V únoru 1905 vystoupili v Kojetině a Napajedlích s „Tajným sňatek“ Amálie Vrbové. Autorka byla výbornou ochotnicí a dlouholetou členkou přerovského ochotnického spolku. Když se definitivně rozhodla pro činnost literární a přestala hrát, naposledy vystoupila jako ochotnice 12. března 1893 v Klášterského hře „Salon paní starostové“.⁶¹

Dne 26. února 1899 v 19 hodin večer se konala v přerovském Založenském domě premiéra hry „Cesta kolem světa za 80 dní“ v úpravě Ant. Puldy pod režijním vedením Jana Štandery. Inscenace měla údajně překrásnou výpravu, kostýmy byly zhotoveny podle náčrtků pražského ND, hudbu ochotnického orchestru řídil Bedřich Kozánek. O hru byl značný zájem, lidé se sjeli z dalekého okolí, celé náměstí bylo zaplněno kočáry, bryčkami a povozy. Jelikož představení tvořilo čtrnáct obrazů, skončilo až dvě hodiny po půlnoci. Z obecenstva nikdo neodešel a diváci sledovali hru s velkým

zájmem. Začátek byl ale stanoven již na 18 hodin, aby se skončilo do půlnoci. Při této výpravné hře parník i lokomotiva projíždějící v zadní části jeviště vyfukovaly páru. O tuto ojedinělou atrakci se zasloužil jeden z ochotníků, pan Oldřich Olšaník, který se schoval do dopravních prostředků a z úst vyfukoval do vzduchu páru (kouř ?). Atrakce to údajně byla v té době ohromná a dlouho se vyprávělo, jak krásný to byl zážitek, když lokomotiva i parník „kouřily“. Také finanční efekt byl velice dobrý, a tak, jak bylo zvykem, část výtěžku věnovali ochotníci chudým dětem. Jelikož hra měla u diváků obrovský úspěch, byla na naléhání veřejnosti uskutečněna další tři představení na přelomu listopadu a prosince téhož roku. Zdokonaleny byly technické i světelné efekty, upraven a vylepšen byl rychlovlak protínající Pacifickou americkou dráhu, zajímavé byly i pokusy o potopení lodi v Tichém oceánu. Vedle Indiánů z kmene Apačů měli diváci možnost uvidět na scéně i cizokrajná zvířata, která dotvářela celkový obraz dobrodružné a romantické hry. Dekorace dodal ateliér Franty Sklenáře, úplně nové kostýmy, zhotovené dle pražského ND zapůjčila Marie Štandarová z Prostějova, strojní zařízení včetně světelných efektů zajišťoval Richard Štandera. Předprodej vstupenek, o které byl obrovský zájem, byl u knihkupce Antonína Michálka a obchodníka Karla Kozánka.⁶²

Dalším z ochotníků a režisérů, který působil ve spolku více než padesát let, byl i Karel Černohorský, který se přihlásil do divadelního ochotnického spolku v roce 1878.⁶³ S úsměvem i nostalgií vzpomínal na svou první roli, v níž se představil přerovskému obecnstvu jako snaživý ochotník v restauraci u Henčlů, která stávala v místě lékárny „U anděla strážce“ na Masarykově náměstí (dnešní náměstí TGM). Tehdejší režisér František Štěpka mu přidělil titulní roli kaprála ve hře „Zuzančin pan kaprál“. K. Černohorský se velice podíval, že jako začátečník byl ihned obsazen do hlavní role, a dychtivě se pustil do jejího nastudování. Ke svému překvapení zjistil, že kaprál vystupuje až v šestém, posledním jednání, kde říká: „Ach má nejmilejší Zuzanko!“ (a běží k ní s otevřenou náručí), a Zuzanka odpovídá: „Ach, můj kaprál!“ (padne mu do objetí) – a opona padá. Přestože se takové roli říkalo „pes“, zahrál ji s chutí a u diváků měl značný úspěch. Jeho popularita jako představitele komických rolí rostla. Byl známý v Přerově a okolí, ke spoluúčinkování ho zvali přerovští studenti a on nikdy spolupráci neodmítl (v roce 1893 sehráli přerovští studenti Jeřábkovu „Veselo hru“, v níž hrál roli Jakuba). Ochotně vypomáhal i studentům ze vzdálenějšího okolí. Pohostinsky vystoupil 18. srpna 1885 v Nivnici u Uherského Brodu v programu uspořádaného tamními studenty ve prospěch postavení pomníku J. A. Komenského. Příznivá kritika celého programu včetně jeho vystoupení byla uveřejněna v I. ročníku časopisu přerovského studentstva „Studentské listy“, rok 1885. Podobně hrával pohostinsky od 80. let 19. století také v Tovačově, Dluhonicích, Předmostí, Chropyni, Lipníku, Čekyni, Kojetíně, Lošticích, Hrabové, Dubicku a dalších místech.⁶⁴

V Přerově (na rozdíl od blízké Olomouce, kde bylo vedle českého i divadlo německé, a tudíž zde byly hrány i hry autorů německých) dávali ochotníci při výběru repertoáru přednost českým hrám, a to především reprezentantům českého dramatu, Tylem počínaje, až po autory slovanské. Těmito představeními bylo posilováno vlastenecké citění Přerovanů.

Ochotnický divadelní spolek hrával až do roku 1898 převážně v sále Akciového pivovaru. Prerov neměl, na rozdíl od jiných měst, stálou divadelní scénu a chyběla zde také reprezentativní budova, která by sloužila kulturním účelům. Po vzoru Olomouce, kde byl „Národní dům“ postaven v roce 1887, i dalších měst se ideou zřízení tzv. „Národního domu“ vedle přerovské veřejnosti zabývali pochopitelně i ochotníci, kteří se též podíleli sbírkou pro postavení kulturního stánku města. Po všech peripetiích byla stavba dokončena v listopadu 1897 a dne 4. prosince téhož roku byla slavnostně předána veřejnosti. Autorem opony byl akademický malíř Hilšr z Prahy, jeviště vyrobila pražská firma Bratři Bittnerové, prostor byl osvětlen velkými reflektory nainstalovanými elektrotechnikem Šmahalem z Brna, který v té době zařizoval v Přerově elektrické osvětlení. Dříve se svítilo svíčkami či petrolejovými lampami. Již 12. prosince se v novém krásném sále se stálým jevištěm konal koncert zpěváckého spolku Přerub na památku zemřelého čestného člena Karla Bendla. Poprvé se zde začalo hrát 20. února 1898. Dělnická beseda „Havlíček“ předvedla hru J. K. Tyla „Lesní panna“ aneb „Výlet do Ameriky“ pod režijním vedením nadšeného ochotníka Karla Černohorského a předstihla tak původně ohlášenou hru „Černé duše“ od L. Stroupežnického. Výpravu Tylovy hry pořídil známý místní malíř Franta Sklenář a v titulních rolích hráli Černohorský, Olšaník, Ungermann, Macháček, Kohoutek, M. Klabazňová, Fr. Kopalová a další. Dle vzpomínek ochotníků Josefa Ungermanna a Emanuela Klause byly při reprízách této hry takové tlačenice, že to „odneslo“ několik okenních i dveřních skel. Aby se nemuselo objednávat od pražského ND mnoho kostýmů, šéf výpravy Franta Sklenář údajně natřel přerovské „Indiány“ čokoládovou barvou. Protože se šetřilo i mýdlem, někteří z nich chodili po čtrnáct dní nalíčení. Velký úspěch mělo také provedení Stroupežnického „Černých duší“ ve Štanderově režii. Třetí hrou na nové scéně bylo Vávrovo drama „Pod otcovským krovem“.⁶⁵

Poté ochotníci vystupovali převážně v Záloženském (Městském) domě, ale několikrát do roka pohostinsky zahráli i v okolních místech. V repertoáru se objevovaly více než jinde především hry Aloise Jiráska, v roce 1898 byl sehrán „Polský žid“ s melodramatickou hudbou od Josefa Čapky-Drahlovského. V roce 1902 byla hrána ve prospěch dobročinného spolku Vlasta Jiráskova „M. D. Rettigová“, v listopadu 1907 hostovali přerovští ochotníci Josef Ungermann a Karel Černohorský v Poštorné, v roce 1908 vystoupili ochotníci s Tylovou „Paličovou dcerou“ v režii K. Černohorského a hudbou J. Č. Drahlovského, dále to byly hry „Zlato“, „Vosí hnízdo“, „Ztracený ráj“, „Terna“, „Pání“, „Vzhůru do Prahy“ od Fr. F. Šamberka, v roce 1909 to byly hry „Deskový statek“, „Ekvinokce“, „Rodinná vojna“ od Fr. F. Šamberka, od Raupacha „Mlynář a jeho dítě“, roku 1910 „Gazdina roba“ s hostem Růženou Brožovou, sestrou Marie Brožové z ND, „Osudný manévř“ v režii Jiřího Mahena, roku 1911 „Městská rada na námluvách“, též režie Jiří Mahen, „Čokoládová princezna“, režie Vítězslav Nečas, „Otec“, režie Karel Černohorský, „Representantka domu“. V roce 1912 byla hra „Peníze“ pod režijním vedením Karla Černohorského sehrána ve prospěch spolku „Komenský“ ve Vídni, dále hry „Z manželského ráje“, „Staří blázni“, „Žabec“, uspořádan byl zábavní večírek s jednoaktovkou J. Vrchlického

„Svědék“ ve prospěch spolku Komenský ve Vídni. Tak jako v letech minulých byly i nadále pořádány hry ve prospěch mikulášské nadílky či Červeného kříže, v období 1. světové války byl výtěžek z představení věnován raněným vojákům.⁶⁶

Po postavení Záloženského domu (Městský dům) se též zvyšovala úroveň ochotnických představení. S přerovskými ochotníky mnohokrát hrávali pražští profesionální herci a herečky. Se spolkem Tyl několikrát hostovala Marie Laudová-Hořicová (1901, ve hře francouzského autora Edmunda Brieuxe „Červený talár“, 1902 „Madame Sans Gene“, 1908 hra „Domov“, 1909 „Bezejmenná“). Pro ochotníky bylo obrovským zážitkem sledovat tuto dramatickou umělkyni, když se při zkouškách v Přerově ujala režie.⁶⁷

V roce 1900 zahájil v Přerově své turné s nově nastudovanými představeními celý soubor brněnského ND, doprovázený vlastním orchestrem. Poté vystupoval v Kroměříži, Prostějově a Ostravě. V roce 1912 hostovala v Přerově Eva Vrchlická při provozování Vrchlického hry „Nad propastí“, která byla sehrána v rámci oslav básníka – čestného občana Přerova.⁶⁸

Přípisem z 9. dubna 1909 schválilo ZMM Brno (výnos z 8. října 1885) změnu spolkových stanov spojenou s přejmenováním Ochotnického divadelního spolku v Přerově na **Spolek divadelních ochotníků TYL v Přerově**, podle patrona českých herců Josefa Kajetána Tyla. Podobně jako stanovy z roku 1881 a 1884 (28 §), i nově schválené stanovy (27 §) stanovily práva a povinnosti členů. V článku 1 je stanoveno, že „... *Účelem spolku jest povznášeti a zdokonalovati život duševní i společenský ve vrstvách nejširších a podporovati podniky založené za účely lidumilnými a vlasteneckými.*“⁶⁹ Součástí tištěných stanov z roku 1912 je i tzv. „Domácí řád spolku divadelních ochotníků Tyl v Přerově“.⁷⁰ V roce 1911 vystřídal ve funkci předsedy Františka Kovaříka Vítězslav Nečas, jednatelem byl František Ziegelheim.⁷¹

1. světová válka 1914–1918

V prvních měsících 1. světové války byla spolková divadelní aktivita ochromena. Zcela byla zastavena činnost přerovského spolku Havlíček, který se netěšil přízni rakouských úřadů.⁷² Přerovský Tyl vykazoval sporadickou činnost, hrálo se, pokud to úřady dovolily a byl dostatek účinkujících, protože mužové byli většinou odvedeni na frontu. Spolek nevykazoval velký počet her, ale návštěvnost byla údajně značná. Představení se hrála ve prospěch raněných vojáků a Červeného kříže. Když v roce 1915 vystoupili ochotníci se hrou „Hloupý kousek“, byla poprvé na plakátech uvedena vedle vstupného obyčejného a studentského i cena vstupenek vojenských. Výtěžek byl věnován raněným vojínům. Inscenace „Zlaté časy“, „Mušketýrova láska“, „Armádní dodavatelka“ a „Závěť“ byly v roce 1916 sehrány ve prospěch Červeného kříže. Polévkovému ústavu Dobročinného spolku Vlasta v Přerově byl věnován zisk z her „Nioba“ a „Milkování“. V září 1918 předvedli ochotníci Vrchlického hru „Noc na Karlštejně“ a zisk věnovali ve prospěch podpůrného fondu reálného gymnázia v Přerově, a výtěžek hry „Na letním bytě“ obdrželo brněnské ND.⁷³

Léta 1918–1939

Události po 28. říjnu 1918 měly velký význam pro rozvoj divadelnictví. I v Přerově byl oživen divadelní život. Také přerovský Havlíček vyhovoval po roce 1918 požadavkům doby a při výběru her postupoval mnohem přísněji. Spolek Tyl vystupoval v Přerově a okolí. Počet nastudovaných her byl sice nižší než před válkou, ale s pečlivostí byla vybírána kvalitní představení velkých scén. Trvalý zájem byl i nadále o hry Tyla (1921, 1926 Strakonický dudák, 1924 Lesní panna, Tvrdohlavá žena, 1928 Jiříkovo vidění), v roce 1921 se hrály především hry Šrámka (Hagenbeck, Léto, Měsíc nad řekou), zastoupen byl Sokol-Tůma (1925 Hyeny – režie autor, 1926 Pasekáři), Langer (1929 Obrácení Ferdyše Pištory), dále Pirandello (1931 Každý má svou pravdu), Werner (1932 Právo na hřích, 1936 Lidé na kře), Achard (1935 Dáma v bílém).⁷⁴ Přerovští ochotníci měli možnost nastudovat hry nejen těchto zmíněných autorů. Mnohdy se na ochotnických scénách provozovala i dílka místních autorů, kteří zpracovávali zdejší pověsti či autentické historické události. Většinou práce těchto dramatiků nepřekročily regionální význam. I Přerov měl své vlastní domácí dramatiky. Kromě již zmíněné Amálie Vrbové (Jiří Sumín) to byl Jiří Mahen, Vladimír Maria Strojil a též Vlasta Petrovičová-Neffová. Své nejúspěšnější drama „Jánošík“, které napsal Mahen v Přerově, mělo premiéru v pražském ND dne 30. září 1910. Přerovské veřejnosti předvedli ochotníci „Jánošíka“ v přeplněném sále Městského domu v prosinci téhož roku.

V prosinci 1932 byly v Přerově premiérově uvedeny tři aktovky dramaturga Vladimíra Marii Strojila „Náhoda“, drama „Roztržený závoj“ a detektivka „Knoflík“, které byly o dva roky později uvedeny i v olomouckém Českém divadle. Zde byla v roce 1935 hrána jeho komorní hra „Pokušení“, v roce 1936 uvedla činohra lyrickou hru „Větrný mlýn“. Strojilovy hry byly v repertoáru divadla i v Napajedlích (Nůše, Školní inspekce, Interview národů) a jinde. Na přední scéně Prozatímního divadla v Praze se představil tento autor 27. října 1943 hrou o třech dějstvích „Rodinná pouta“, v níž řeší problém herectví ve čtyřech pokoleních. O měsíc později vystoupila v Přerově pohostinsky s tímto představením činohra pražského ND. Do rolí byli obsazení známí herci František Smolík, Růžena Nasková, Jiřina Šejbalová, Jan Pivec, Zdeňka Baldová, Vlasta Matulová a další. S úspěchem předvádělo pražské divadlo i jeho hru „Pleticha“ s Ljubou Hermanovou v hlavní roli.

Další přerovská rodačka Vlasta Petrovičová-Neffová je autorkou tří divadelních her „Střídavě oblačno“, 1942, komedií „Růžové dopisy“, 1943, a „Slamník“, 1956. Některé z jejích her nastudovalo i České divadlo v Olomouci.⁷⁵

Okupace 1939–1945

V letech 2. světové války byla složitá situace ve všech oblastech společenského života, kulturu nevyjímaje. České profesionální i ochotnické divadlo sehrálo v tomto období důležitou úlohu, v níž se jednalo o ideologický zápas a národní citění českého člověka. Ke dni vpádu okupantských vojsk na naše území k 15. března 1939 u nás působilo na 7 000 ochotnických divadelních souborů. Podobně jako během 1. světové války, i po okupaci repub-

liky v březnu 1939 byla činnost spolků ochromena, případně sérií zákazů a nařízení pozastavena. Německé úřady se nejprve zaměřily na likvidaci souborů orientovaných a vzniklých na politickém základě, na soubory sokolské, orelské a DTJ. Do poloviny roku 1941 bylo z činnosti vyřazeno více než 4 000 ochotnických souborů. Četné spolky sice přežily těžké roky 1941 a 1942, ale nakonec i jejich činnost byla omezena či zcela pozastavena. Těžce byly ohroženy i divadelní soubory, které stály mimo politické strany, organizace a hnutí, ale které též neunikly dalším zásahům proti ochotnickému hnutí. Česká ochotnická obec byla též oslabována individuálními perzekucními zásahy proti jednotlivým členům. Divadelní představení byla povolována mimořádně. Protektorátní úřady též pozastavily vydávání ochotnických časopisů, mj. Českého (dříve Československého) divadla, vycházejícího od roku 1917.⁷⁶

Po dvou přípravných jednáních se v Přerově konala 4. června 1939 ustavující schůze Středomoravského okrsku Ústřední matice divadelního ochotnictva českého (ÚMDOČ) za přítomnosti představitelů ÚMDOČ a dvaatřiceti zástupců divadelních spolků a dramatických odborů celého Přerovska. Okrsek sdružoval všechny české spolky ochotnické, spolky pěstující také divadlo nebo sdružení a dramatické odbory těchto spolků na přerovském okrese a jeho okolí, aby pracoval o uměleckém a kulturním povznesení českého divadelnictví lidového, napomáhal k vývoji české literatury dramatické a umění divadelního vůbec a aby podporoval a hájil zájmy ochotnictva. Po provedených volbách se předsedou stal dr. Václav Häusler. Ustavující VH Středomoravského okrsku UMDOČ, který se stal pobočným spolkem UMDOČ Praha, se pak konala 25. února 1940 v lovecké klubovně přerovského Městského domu. Okrsek působil do roku 1948.⁷⁷

Ve smyslu vl. nařízení z 31. března 1939, č. 97 Sb., Spolek divadelních ochotníků TYL v Přerově i nadále vyvíjel svou sporadickou amatérskou divadelní činnost. Schůze či valné hromady se konaly na různých místech v Přerově – v Albanii Akc. pivovaru, v zimní zahradě či v klubovně Městského domu, v hostinci U radnice. Na jednání 14. dubna 1939 byl předsedou zvolen Bedřich Čech, revident Městského důchodu v Přerově, jednatelem JUDr. Václav Häusler, přerovský advokát, členy výboru byli Olga Domesová, Marie Kasíková, Zdena Pilcová, Marie Polednová, Marie Štymplová st., Naša Švrčková, Rudolf Poledna, dr. A. Jelínek, N. Kašpárek, ing. Alois Pilc, Alfred Přidal, Jan Sagan, Vladimír Strojil, Jan Štympl.⁷⁸ I následujícími valnými hromadami v letech 1940–1945 byl ve funkci předsedy potvrzen Bedřich Čech, místopředsedou Fred Přidal, pokladní Marie Polednová, jednatelem dr. Václav Häusler, výtvarníkem ing. Alois Pilc, garderobiérem Jan Štympl, knihovnicí Marie Štymplová, dramaturgem V. M. Strojil, dalšími členy výboru Zdenka Pilcová a Olga Domesová.

V roce 1940 měl spolek celkem 150 členů (149 řádných, 1 čestný), v roce 1942 to bylo 180 členů. Do Přerova pořádalo zájezdy také Olomoucké české divadlo, které v divadelní sezoně 1940/41 zde předvedlo celkem 12 her (6 oper a 6 činoher) českých i zahraničních autorů. V tomto válečném období uspořádala řadu činoherních zájezdů do českých a moravských měst i známá herečka Lída Baarová. Vedle Brna, Zlína, Olomouce a Prostějova vystoupila v roce 1940 též v Přerově. V tomtéž roce se představil spolek Tyl

Divadelní veřejnosti v Přerově!

Divadlo SOKA v přerově
divadelní sezóna 1940/41

Ve spolupráci s představenstvem Divadla SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově. Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově. Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově.

Ve spolupráci s představenstvem Divadla SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově. Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově. Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově.

Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově. Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově. Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově.

Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově. Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově. Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově.

Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově. Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově. Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově.

OPERA:

B. MENSA

Dalibor (s ROYTEM K. KAMBEREM)

ROCHLADY/FRANZ

Náměty Pelopony

L. JAROSLAV

Její pastorkyně

B. F. DUBÁK

Maryša (s ROYTEM K. KAMBEREM Z MASA)

B. B. BOJARIČ

Co si ten tutte

JOH. STRAUSSER

Luise

ČESKÉ DRAMATY:

F. GRÁBEK

Léto

B. ZAVRŽEK

Waldštyr

L. STROUČEK

Václav Hrobský z Hrobska

B. GRABERER

Macbeth (s ROYTEM K. KAMBEREM Z MASA)

A. V. ČERNÝ

Tři sestry

BAŠE

Žena v bílém

Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově. Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově. Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově.

Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově. Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově. Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově.

Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově. Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově. Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově.

Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově. Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově. Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově.

Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově. Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově. Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově.

D. SMITANA: DALIBOR

Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově. Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově. Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově.

Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově.

Divadlo SOKA v Přerově představení divadla SOKA v Přerově.

1940

1941

Obr. 7. Divadelní plakát z roku 1940. SOKA Přerov.

vedle dalších inscenací i Erbenovou „Kytici“ pod režijním vedením M. Kasíkové, jejíž nastudování si získává příznivce i v dnešní době. Hra byla pro obrovský úspěch několikrát reprízována.⁷⁹

Spolek divadelních ochotníků TYL v Přerově

okres umělců

CHARITATIVNÍ PŘEDSTAVENÍ

číslo 24. a čísel 25. až 28. v sále Městského domu před v. 19.28 hodin

NEKLAN

BLAKE DYER - Tragédie o šlechtě

První představení v úterý 26. června 1945 v 19.28 hodin v sále Městského domu před v. 19.28 hodin. Představení je určeno pro všechny věkové skupiny. Představení je určeno pro všechny věkové skupiny.

První představení v úterý 26. června 1945 v 19.28 hodin v sále Městského domu před v. 19.28 hodin. Představení je určeno pro všechny věkové skupiny. Představení je určeno pro všechny věkové skupiny.	1. představení
První představení v úterý 26. června 1945 v 19.28 hodin v sále Městského domu před v. 19.28 hodin. Představení je určeno pro všechny věkové skupiny. Představení je určeno pro všechny věkové skupiny.	2. představení
První představení v úterý 26. června 1945 v 19.28 hodin v sále Městského domu před v. 19.28 hodin. Představení je určeno pro všechny věkové skupiny. Představení je určeno pro všechny věkové skupiny.	3. představení
První představení v úterý 26. června 1945 v 19.28 hodin v sále Městského domu před v. 19.28 hodin. Představení je určeno pro všechny věkové skupiny. Představení je určeno pro všechny věkové skupiny.	4. představení
První představení v úterý 26. června 1945 v 19.28 hodin v sále Městského domu před v. 19.28 hodin. Představení je určeno pro všechny věkové skupiny. Představení je určeno pro všechny věkové skupiny.	5. představení
První představení v úterý 26. června 1945 v 19.28 hodin v sále Městského domu před v. 19.28 hodin. Představení je určeno pro všechny věkové skupiny. Představení je určeno pro všechny věkové skupiny.	6. představení
První představení v úterý 26. června 1945 v 19.28 hodin v sále Městského domu před v. 19.28 hodin. Představení je určeno pro všechny věkové skupiny. Představení je určeno pro všechny věkové skupiny.	7. představení
První představení v úterý 26. června 1945 v 19.28 hodin v sále Městského domu před v. 19.28 hodin. Představení je určeno pro všechny věkové skupiny. Představení je určeno pro všechny věkové skupiny.	8. představení
První představení v úterý 26. června 1945 v 19.28 hodin v sále Městského domu před v. 19.28 hodin. Představení je určeno pro všechny věkové skupiny. Představení je určeno pro všechny věkové skupiny.	9. představení
První představení v úterý 26. června 1945 v 19.28 hodin v sále Městského domu před v. 19.28 hodin. Představení je určeno pro všechny věkové skupiny. Představení je určeno pro všechny věkové skupiny.	10. představení

První představení v úterý 26. června 1945 v 19.28 hodin v sále Městského domu před v. 19.28 hodin. Představení je určeno pro všechny věkové skupiny. Představení je určeno pro všechny věkové skupiny.

Představení určeno pro všechny věkové skupiny.

První představení v úterý 26. června 1945 v 19.28 hodin v sále Městského domu před v. 19.28 hodin. Představení je určeno pro všechny věkové skupiny. Představení je určeno pro všechny věkové skupiny.

První představení

Obr. 8. Program divadelního představení, 1945. SOKa Přerov.

Léta 1945–1951

První VH po skončení 2. světové války se konala 25. června 1945 v restaurační místnosti Adolfa Förstra, hostinského v Přerově, ul. Trávník. Novým předsedou byl zvolen Fred Přidal, obchodník, který funkci předsedy vykonával do roku 1950, místopředsedou byl Jan Štympl, správcem tiskárny Obzor, jednatelem Josef Zemánek, úředník VME, pokladníkem Boh.

SPOLUPRÁČNÍKOVÉ SOCIÁLNÍHO ÚSTAVU „TTL“ V PŘEROVĚ
a spoluzpíráči vjeřádkování SMOČO v Měřtáku dle
- Přeřtáři vjeřádkování S. PŘEČNÍK, a PŘEČNÍK, PŘEČNÍK

M. LEEA

„ŠEVC A ČERT“

Společnost představení vjeřádkování vjeřádkování a dle dle
KODER, J. BÉHÉ, PŘEČNÍK, PŘEČNÍK & MILDOLIBEA

Společnost představení vjeřádkování vjeřádkování a dle dle
KODER, J. BÉHÉ, PŘEČNÍK, PŘEČNÍK & MILDOLIBEA

Obr. 9. Program představení Ševc a čert. SOKA Přerov.

Heller, disponent fy Obzor, dramaturgem dr. Eduard Kvasnička, městský knihovnický komisař, matrikářem Fr. Brauner, úředník fy Daněk, hospodářem arch. B. Kavan, dalšími členy M. Kasíková, choť lékaře, M. Štym-

Spolek divadelních ochotníků Tyl v Přerově

Okresní divadlo

zahájí se v sobotu 24. září v 8 hodin v Městském domě v Přerově

v 19.30 hodin v Městském domě v Přerově v 8 hodin v Městském domě

1. VYTVRČOVATEL (HODI)

2. TISK

3. ZÁKLADNÍ VYTVRČOVATEL

4. VYTVRČOVATEL (HODI)

5. VYTVRČOVATEL

6. VYTVRČOVATEL

7. VYTVRČOVATEL

1. VYTVRČOVATEL (HODI) - MUDR. J. KNOFLÍČKOVÁ, 2. VYTVRČOVATEL (HODI) - MUDR. J. KNOFLÍČKOVÁ, 3. VYTVRČOVATEL (HODI) - MUDR. J. KNOFLÍČKOVÁ, 4. VYTVRČOVATEL (HODI) - MUDR. J. KNOFLÍČKOVÁ, 5. VYTVRČOVATEL (HODI) - MUDR. J. KNOFLÍČKOVÁ, 6. VYTVRČOVATEL (HODI) - MUDR. J. KNOFLÍČKOVÁ, 7. VYTVRČOVATEL (HODI) - MUDR. J. KNOFLÍČKOVÁ

8. VYTVRČOVATEL (HODI) - MUDR. J. KNOFLÍČKOVÁ, 9. VYTVRČOVATEL (HODI) - MUDR. J. KNOFLÍČKOVÁ, 10. VYTVRČOVATEL (HODI) - MUDR. J. KNOFLÍČKOVÁ, 11. VYTVRČOVATEL (HODI) - MUDR. J. KNOFLÍČKOVÁ, 12. VYTVRČOVATEL (HODI) - MUDR. J. KNOFLÍČKOVÁ, 13. VYTVRČOVATEL (HODI) - MUDR. J. KNOFLÍČKOVÁ, 14. VYTVRČOVATEL (HODI) - MUDR. J. KNOFLÍČKOVÁ, 15. VYTVRČOVATEL (HODI) - MUDR. J. KNOFLÍČKOVÁ, 16. VYTVRČOVATEL (HODI) - MUDR. J. KNOFLÍČKOVÁ, 17. VYTVRČOVATEL (HODI) - MUDR. J. KNOFLÍČKOVÁ, 18. VYTVRČOVATEL (HODI) - MUDR. J. KNOFLÍČKOVÁ, 19. VYTVRČOVATEL (HODI) - MUDR. J. KNOFLÍČKOVÁ, 20. VYTVRČOVATEL (HODI) - MUDR. J. KNOFLÍČKOVÁ

1945 - 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025

Obr. 10. Plakát Kytice. SOkA Přerov.

plová, choť vlakvedoucího v. v., sl. Jana Knoflíčková, úřednice OP. Spolek měl 178 členů.⁸⁰

První divadelním představením po skončení války, které se uskutečnilo v sále Městského domu v Přerově ve dnech 24. a 25. září 1945, byl

„Neklan“ od J. Zeyera, kterou režíroval Fred Přidal, dále to byly hry „Rukopis času“ od Zd. Němečka, komedie A. Breidahla „Vzbouření v ústavu šlechticů“ pod režijním vedením Marie Polednové a Zdenky Pilcové či pohádka Miloše Lišky „Švec a čert“. Tuto pohádkovou hru zamýšlel sehrát spolek Tyl už za německé okupace, kdy se v ní dával tušit jinotajný smysl o německém vetřelci-čertu, kterého prostý český člověk napálí, potrestá a vyžene ze své chalupy. Poprvé byla pohádka hrána v prosinci 1945 a měla velký úspěch u dětí i dospělých. Se hrou vystoupili ochotníci v roce 1947 na XVII. Jiráskově Hronově, dále v Prostějově, též se značným úspěchem, kterého si povšiml i Čs. rozhlas v Brně a vybídl ochotníky, aby představení nastudovali v rozhlasovém studiu pro vánoční svátky. Úspěšnou inscenací z roku 1948 byl též „Večer tříkrálový“ od W. Shakespeara, kterou režíroval opět Fred Přidal, nebo také hra A. Jiráska „M. D. Rettigová“ v režii Rajmunda Štimpla. V březnu 1950 měla premiéru hra J. K. Tyla „Bankrotář“, o dva roky později „Sen noci svatojánské“ od W. Shakespeara, obě v režii Freda Přidala, či „Lucerna“ A. Jiráska v režii Rajmunda Štimpla a další inscenace.⁸¹

Po únoru 1948 nastalo složité období i pro činnost jednotlivých spolků, které byly nuceny ukončit své působení. Na VH 8. června 1951 byla jednomyslně odhlasována likvidace spolku a jeho zapojení na masovou organizaci, tj. na ZK ROH při MNV Přerov, na kterou přešly veškerá práva, povinnosti i majetek spolku. Dne 12. prosince 1951 obdržel dr. Václav Häusler, tehdejší předseda spolku, přípis ONV Přerov, referátu pro vnitřní věci a bezpečnost, o likvidaci spolku a jeho výmazu ze spolkového katastru.⁸²

Závěr

Již dávno se zapomnělo, kolik plodné a obrozenecké a přitom nevýnosné práce „průkopníci“ na poli ochotnického divadelnictví vykonali pro naši kulturní osvětu. Všem ochotníkům minulým, současným a budoucím za jejich elán, nadšení a překonání všech potíží za 140 let jejich existence, které přináší doba, patří dík. Ač se již v roce 1863 a letech následujících snažili sebevíce o vybudování důstojného stánku pro chrám Thálie, k uskutečnění nedošlo a město Přerov dosud nemá vlastní divadlo. V celé historii své činnosti neměli ochotníci stálou spolkovou místnost, a tak se ke zkouškám scházeli v bytě některého z kolegů, ve škole, v místnostech čtenářského spolku, kde na černé tabuli byl vždy napsán název spolku či instituce, které je místnost na určitou hodinu propůjčena, dále v prostorách hudební školy Přerub či v klubovně Městského domu. Na scéně přerovského Městského domu, tak jak tomu bylo v 19. a 20. století i v prvních letech 21. století, nadále vystupují vedle amatérských souborů převážně hostující profesionální umělci z pražských divadel. Elán, aktivita, obětavost a tvůrčí činorodost přerovských ochotníků pokračuje i nadále. Ale to je již jiná kapitola. O dalších osudech a činnosti amatérského divadelnictví v Přerově a okolí pojednává kniha Ivo Kolaříka „Ochotnické divadlo přerovského regionu 1945–2000 aneb po stopách amatérského divadla na Přerovsku“.

Poznámky

- 1 Velký slovník naučný. Praha, Diderot 1999.
- 2 Žakér – lidový pěvec, hudebník a recitátor z povolání, u nás přibližně od 12. až do zač. 16. stol., obveselující svým uměním jak šlechtu na královském dvoře a na hradech, tak i prostý lid, staročeská obdoba žongléra.
- 3 Cesty českého amatérského divadla – vývojové tendence. Vedoucí autorského kolektivu Jan Císař. Praha, 1998, s. 43–56.
- 4 Zákon č. 134 ř. z., o právu spolčovacím, který nabyl účinnosti dne 8. 1. 1868, a zároveň pozbyl platnost zákon o spolcích č. 253 ř. z. č. 253 z 26. 11. 1852, viz též č. 3, s. 58–59.
- 5 Čičatka, V.: Vývoj divadelnictví na střední a severní Moravě. In: Studie z kulturních dějin střední a severní Moravy. Díl II. Přerov 1942, s. 400–428.
- 6 Státní okresní archiv Přerov (dále jen SOKA Přerov), fond Spolek divadelních ochotníků Tyl Přerov (dále jen SDO Tyl Přerov), Kniha zápisů Ochotnického divadla v Přerově 1863–1891. Viz též KP (dále jen Kultura Přerova), č. 3, 1963, s. 3, č. 10, 1973, s. 155.
- 7 Josefina Špačková, nar. 29.1. 1840 v Derfli u Uh. Hradiště, vlastenka, provdala se za Josefa Černocho, nar. 3. 3. 1838 v Přerově, vydavatele Olomouckých novin (Nasinec). V závěti věnovala Přerovu 2 000 korun na zřízení stipendia na přerovském gymnáziu.
- 8 Školní ul., dnes Bratrská ul., budova Komerční banky Přerov, pak se hrávalo v sále domu Fr. Henčla na Dolním náměstí č. 150 až do zrušení sálu lékárníkem Matoušem, který zde zřídil lékárnou a sál přeměnil na byty. Obzor, 4. 10. 1930, s. 2, Vzpomínky Josefa Ungermanna.
- 9 Viz též č. 6, s. 4 – uveden opis povolení: „Následkem žádosti vícero zdejších obyvatelů se správou od 15. t. m. čís. 132 předložené vysoké presidium c. k. místodržitelství rozkazem od 17. ledna 1864 čís. 193 povolení k obdivování divadelních her udělilo s tím podotknutím, že všechny divadelní kuse, které provozovány být mají, dle předpisu divadelního řádu k prozkoumání předložiti dlužno. Což se panu starostovi k vědomosti uvádí s tím, aby o rozkazu tím i prositeli uvědomil. Od c. k. okresního úřadu v Přerově 20. ledna 1864, c. k. I krajský komisar a okresní.“
- 10 František Štěpka, nar. 19. 10. 1835 v Týništi n. Orlicí, zemřel 2. 2. 1896 v Přerově, obchodník smíšeným zbožím a železem na Dolním náměstí č. 151, od roku 1890 starosta Přerova, člen městské rady, od roku 1890 poslanec zemského sněmu, starosta Sokola, zasloužil se též o ustavení dobrovolného hasičského sboru v Přerově v roce 1875 a byl jeho první velitel, předseda Obecní spořitelny, člen správní rady Prvního akciového pivovaru v Přerově, v ochotnickém spolku byl nejen hercem, ale vykonával i funkci předsedy, režiséra, později byl i nápovědou. Viz též Přerovské echo (dále jen PE) č. 4, 1995, s. 10, č. 11, 1997, s. 3.
- 11 Viz též č. 6, s. 5.
- 12 Viz též č. 6, s. 8.
- 13 Viz též č. 6, s. 8–9 (uveden jmenný seznam členů ke dni konání VH 8. 8. 1864).
- 14 Cyril Vítěz, nar. 1824 v Přerově, přerovský měšťan a krejčovský mistr, iniciátor založení Úvěrního spolku záložny přerovské, pokladníkem záložny byl od roku 1864 až do své smrti v roce 1879. Hugo Zímek, nar. 22. 3. 1874 v Přerově, zemřel 26. 11. 1902 v Kroměříži, pedagogický pracovník, hudebník, zasloužil se o rozvoj pěveckého spolku Moravan v Kroměříži. Josef Vítěz, nar. 11. 5. 1842 v Přerově, zemřel 1912, soukromník.
- 15 Karel st. z Žerotína, nar. 15. 9. 1564 v Brandýse n. Orlicí, zemřel 9. 10. 1636 v Přerově, zemský hejtman, majitel přerovského panství, podporovatel jednoty bratrské, obhájce náboženských svobod a českého jazyka.
- 16 Viz též č. 6, s. 20.
- 17 Viz též č. 6, s. 20.
- 18 Hostinec u Dvořáků byl ve Wilsonově ul. Zemská střední hospodářská škola (ZSHŠ) v Přerově byla založena usnesením moravského sněmu z 13. 10. 1874, ústav byl

otevřen 14. 10. 1874. Předchůdcem ústavu byla hospodářská škola založená v Přerově již roku 1865 příčiněním spolku olomouckého a záhlinicko-kvasického. Původně škola sídlila rok na Šířavě 357, odtud se přestěhovala na Malou Dlážku č. 590 a 591. Zde zůstala i ZSHŠ až do roku 1912, kdy se přestěhovala do nových budov za Michalovem.

- 19 Viz též č. 6, s. 33–34.
- 20 „TJ Sokol Přerov“ vznikla v roce 1871 jako jedna z nejstarších na Moravě, prvním starostou byl František Štěpka, v roce 1876 byla rozpuštěna a do roku 1889 nesměla užívat názvu Sokol, i když již od roku 1878 obnovila svou činnost, její oficiální název byl TJ Přerov. „Dobrovolný hasičský i tělocvičný spolek města Přerova“ (později se název ustálil na Sbor dobrovolných hasičů) vznikl v roce 1875 a jeho prvním velitelem byl František Štěpka. Viz též SOKA Přerov, fond ONV Přerov, inv. č. 691, k. č. 390. Viz též č. 6, s. 33, č. 10. Jan Vítěz, nar. 16. 5. 1857 v Přerově, zemřel 19. 12. 1924 v Přerově, továrník, majitel realit (firma Vítěz – čerpadla, stříkačky). Viz Nové Přerovsko (dále jen NP), č. 1, 6. 1. 2000, s. 11. Hynek Psota, nar. 14. 9. 1846 v Samotíškách u Olomouce, zemřel 28. 6. 1909 v Přerově, lékárník, veřejný a osvětový pracovník, spolu s dr. L. Riedlem založil ruský kroužek, Ruské zrno, včelařský spolek, aktivní při archeologických vykopávkách v Přerově-Předmostí, člen městské obecní rady a obecního zastupitelstva, náčelník hasičů, místopředseda místního odboru Pohorské jednoty Radhošť, podporovatel ochotníků. Viz NP, č. 36, 13. 9. 1996, s. 11. Arnošt Zuschneid, nar. 31. 1. 1861 v Přerově, zemřel 3. 4. 1925 v Přerově, malíř pokojů. Viz SOKA Přerov, fond Policejní přihlášky Přerov – rodinný list.
- 21 Mořic Haase, hostinský, Ferdinanská ul. (dům p. Netopila, obchodníka, Wilsonova ul.).
- 22 Obzor, 8. 10. 1930, s. 2.
- 23 Viz též č. 6, s. 40.
- 24 Viz též č. 3 a 4, s. 93.
- 25 Hynek Krch, nar. 12. 7. 1845 Malá Vožice, okr. Tábor, zemřel 13. 6. 1919 Praha, profesor na přerovském gymnáziu, historik, literárně činný.
- 26 Ed. Hölzl, majitel knihkupeckého závodu v Olomouci, který měl pobočky po celé Moravě. V Přerově bylo jeho knihkupectví umístěno na Dolním nám. č. 148.
- 27 Viz též č. 6, jednání ze dne 27. 3. 1880 – znění spolkových stanov, s. 48–52.
- 28 Viz též č. 6, s. 63.
- 29 František Ferdinand Šamberk, nar. 21. 4. 1838, zemřel 25. 12. 1904, český herec a dramatik, od roku 1862 (s přestávkami) člen Prozatímního a od 1881 ND v Praze. Ztvárňoval postavy milovníků, hrdinů. Autor her o národních buditelích (J. K. Tyl, K. H. Borovský), pražských lokálních frašek (Palackého třída 27, Podskalák), veseloher (Jedenácté přikázání) a her reagujících na společenské a divadelní dění v 60. a 70. letech 19. stol. (Boucharon, Svatojanská pouť, Sedmašedesátníci, Divadelní vlak).
- 30 Národní divadlo – základní kámen položen 16. 5. 1881, otevřeno 1881, ale již 12. 8. 1881 vyhořelo, opět obnoveno a slavnostně otevřeno 18. 11. 1883. Viz též č. 6, s. 70.
- 31 SOKA Přerov, fond OkÚ Přerov, inv. č. 73, Spolkový katastr, poř. č. 9. Viz též č. 6, s. 78.
- 32 Jakub Škoda, nar. 30. 4. 1835 v Počátkách, okr. Havlíčkův Brod, zemřel 28. 10. 1885 v Přerově, profesor, první ředitel přerovského gymnázia, spisovatel, překladatel, autor učebnic francouzského jazyka, přední organizátor českého školství na Moravě a v Přerově ve 2. pol. 19. stol., vlastenec, divadelník, viz též č. 6, s. 74 (divadelní škola). František Bílý, nar. 8. 11. 1854 v Brně, zemřel 19. 10. 1920 Praha, profesor přerovského gymnázia, literární kritik, historik a osvětový pracovník, založil knihovnu přerovského Čtenářského spolku. Viz PE, č. 4, 2000, s. 6; Monografie Přerovsko-Kojetínsko, Přerov 1933, s. 93–94. Josef Neoral, nar. 13. 6. 1852 v Bohuslavicích u Zábřehu, zemřel 21. 4. 1935 v Přerově, od roku 1884 profesor Zemské střední školy, historik, filolog.

- 33 Viz též č. 6, s. 76 (uveden seznam členů v únoru 1883), s. 80.
- 34 Josef Čapka, umělecké jméno Drahlovský přijal dle rodné obce Drahlov u Olomouce, kde se narodil 13. 12. 1847, zemřel 11. 6. 1926 v Přerově, hudební skladatel, napsal přes 200 děl, dirigent, učitel zpěvu na přerovském gymnáziu, více než 50 let varhaník a ředitel kůru přerovského farního chrámu sv. Vavřince, sbormistr Přerubu. Viz NP, č. 50, 13. 12. 2002, Palackého revue, s. 2.
- 35 Viz též č. 6, s. 95, a č. 30.
- 36 Viz též č. 5, s. 413.
- 37 Čtenářský spolek je vedle Přerubu druhým nejstarším přerovským spolkem. Založen byl v roce 1862. Viz též Přerov. Povídaní o městě I., s. 187–108, dále SOKA Přerov, fond ONV Přerov, inv. č. 379, k. č. 379.
- 38 Viz též č. 3, s. 61, 84.
- 39 Pěvecko-hudební spolek Přerub byl založen roku 1862 a patří mezi nejstarší pěvecká tělesa na Moravě. Dle stanov v případě jeho rozpuštění či zrušení měl být majetek předán Čtenářskému spolku v Přerově. Prvním předsedou byl František Kramář, prvním sbormistrem byl Mořic Skála. Viz Přerov. Povídaní o městě I., 2000, s. 185–187, dále SOKA Přerov, fond ONV Přerov, inv.č. 690, k. č. 379
- 40 Josef Kajetán Tyl, nar. 4. 2. 1808, zemřel 11. 7. 1856, český dramatik, herec, prozaik a novinář. Svou představu o podobě českého divadla vyjádřil ve stati Cestující společnosti herecké. Je autorem frašky s národním obsahem „Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka“ (píseň Kde domov můj se později stala národní hymnou), dále napsal obrazy ze života Pražský flamendr, Paličova dcera, Bankrotář, Chudý kejklíř, báchorky Strakonický dudák aneb Hody divých žen, Tvrdohlavá žena, Lesní panna, Jiříkovo vidění, historické hry Krvavý soud aneb Kutnohorští havíři, Jan Hus, Žižka z Trocnova a d.
- 41 František Tropper, nar. 4. 4. 1850 v Přerově, zemřel 14. 9. 1912 v Přerově, v letech 1896–1910 starosta Přerova, čestný občan města, za jeho starostování byla ve městě postavena elektrárna, plovárna, betonový most přes Bečvu, člen obecní spořitelny, okresní školní rady, okresního silničního výboru, v roce 1908 obdržel rytířský kříž řadu Františka Josefa. Viz PE, č. 6, 1995, s. 14. Jan Kahovec, dr., nar. 1844 v Záluží u Bavorova, zemřel 22. 2. 1922 Lučenec, Slovensko, profesor matematiky a fyziky na SHŠ Přerov, člen Přerubu, kde vedle zpěvu působil i jako jednatel.
- 42 Viz též č. 32.
- 43 Viz též č. 6, s. 119.
- 44 Bedřich Kozánek, nar. 17. 7. 1864 v Přerově, zemřel 12. 2. 1913 v Olomouci, hudební skladatel, autor čtyř pochodů, sborů a četných skladeb pro klavír, varhany a harmonium, z nichž mnohé upravil pro potřebu škol, pedagog, zakladatel hudební školy v Přerově, jehož jméno nese Základní umělecká škola v Přerově od roku 1995, autor učebnice hry na housle. Viz PE, č. 6, 1998, s. 10.
- 45 Viz též č. 6, s. 160. Pokusy vydávat v Přerově noviny narážely na těžkosti, četly se zde noviny olomoucké, brněnské, pražské, německé se dovážely i z Vídně. První přerovské noviny „Těsnopisné besedy, list pro zábavu a pobavení“ vycházely v letech 1880–1892 (nejsou v SOKA Přerov uloženy), dále zde vycházel v letech 1880–1898 „Hospodář moravský, list věnovaný rolnictví“, dne 1. 1. 1886 vyšlo první číslo „Přerovských novin“ (redaktor R. J. Hudeček), které byly prvním politickým tiskem v Přerově a byly doslovným překladem časopisu „Prerauer Zeitung“, který vyšel téhož dne. Vydána byla ale pouze tři čísla a v únoru zanikly. Od roku 1898 vycházely „Hlasy z Pobečví“, pak vycházely různé noviny, nejznámějším periodikem se stal „Přerovský obzor“, jehož první číslo vyšlo v roce 1910, od 5. 12. 1918, č. 337, vycházel pod názvem „Obzor“. Viz KP, č. 12, 1969, s. 139–141, Obzor, 1. 1. 1920, příloha.
- 46 Obzor, 8. 10. 1930, s. 2.
- 47 František Vrba, nar. 17. 9. 1844 v Ivanovicích u Vyškova, zemřel 1. 10. 1923 v Přerově, městský důchodní. Viz SOKA Přerov, Fond AM Přerov, inv. č. 136, S-Z, 1901–1918, Matrika příslušníků města, poř. č. 33.

- 48 Viz též č. 6, s. 206, a č. 45 (Přerovské noviny se nedochovaly, v SOKA Přerov nejsou uloženy).
- 49 Obzor 8. 10. 1930, s. 2. Později se objevily názory, že při stavbě pivovaru se chybi-
lo tím, že nebyla postavena přístavba pro jeviště mimo sál a nebylo pamatováno na
obrovský rozvoj města v pozdějších letech.
- 50 Josef Bartocha, nar. 21. 3. 1859 v Lověšicích, zemřel 4. 11. 1927 v Olomouci, profes-
or, na přerovském gymnáziu působil v letech 1882–1889, pak na Slovanském
gymnáziu v Olomouci, historik, literární kritik, národní buditel. Viz NP, č. 44, 7.
11. 1997, s. 15.
- 51 Viz též č. 32.
- 52 Viz též č. 6, nestr., VH dne 15. 1. 1888.
- 53 Viz též č. 6, nestr., mimořádná VH 12. 6. 1890. Karel Metoděj Kryška, JUDr., advo-
kát v Přerově, nar. 4. 7. 1864 v Přerově, manželka Žofie Hegerová, dcera mlynáře,
jejich syn Karel se nar. 21. 2. 1895 v Přerově, mlynář, bytem Přerov, Za mlýnem
2. Zemský archiv Olomouc, matrika narození Přerova, sv. XII, s. 503, inv. č. 7201.
- 54 Amálie Vrbová, používala pseudonym Jiří Sumín dle literární postavy z románu J.
I. Kroszewského „Podivíni“, nar. 9. 10. 1868 v Uhřetěticích u Kojetína, zemřela 11. 11.
1936 v Přerově, spisovatelka, představitelka realistické prózy na Moravě, autorka
románů, novel, povídek (Z doby našich předků, 1895, Zapadlý kraj, 1898, Věště,
1898, Úskalím, 1900, Potomstvo, 1903, Zrádné proudy, 1903, po její smrti vyšly
Povídky skoro neuvěřitelné, 1937), od roku 1925 členka České akademie věd a umění.
Viz NP, 15. 11. 1996, s. 12; Hlasy z Pobečví, č. 42, 13. 10. 1899, s. 2.
- 55 Viz též č. 5, s. 419–420, dále Hlasy z Pobečví, č. 45, 3. 11. 1899, příloha, s. 2, č. 46,
10. 11. 1899, příloha, s. 1.
- 56 Obzor, 15. 8. 1930, s. 2; 3. 10. 1930, s. 2; 4. 10. 1930, s. 2.
- 57 Dělnický vzdělávací spolek Svornost byl v Přerově založen v roce 1882, sídlo měl
v hospodě U kapličky na Horním náměstí (později Ševčíkova kavárna). Viz Obzor,
15. 11. 1931, s. 2.
- 58 Obzor, 8. 11. 1931, s. 9. Národopisná výstava československá byla zahájena v Pra-
ze dne 15. 5. 1895, do jejího ukončení dne 23. 10. 1895 ji navštívily více než 2 mili-
ony lidí. Viz též Hlasy z Pobečví, nečísł., 21. 5. 1898,
- 59 Josef Ungermann, nar. 21. 3. 1865 ve Strašicích u Rokycan, zemřel 18. 3. 1948
v Přerově, školník, SOKA Přerov, fond Policejní přihlášky Přerov-rodinný list, viz
též Obzor, 29. 8. 1931, s. 2, 15. 11. 1931, s. 1–3; Hlasy z Pobečví, č. 22, 30. 9. 1899,
nečísł. (Trnkova divadelní společnost). Dále viz též SOKA Přerov, fond SDO Tyl Pře-
rov, viz též č. 5, s. 418.
- 60 František Rund, nar. 15. 9. 1855 v Přerově, zemřel 25. 10. 1905 v Přerově, hudeb-
ník, dirigent, lidový kapelník, zakladatel lidové hudby, zván „Moravský Kmoch“,
autor pochodů Moravanka, Přerovská chasa a d., po jeho smrti vytvořili přerovští
hudebníci „Hudební kroužek Rund“, od roku 1925 městská hudba Rund. Viz PE, č.
10, 1995, s. 9, Monografie Přerovsko-Kojetínsko, Přerov 1933, s. 163–164.
- 61 Viz též č. 5, s. 418, a č. 54.
- 62 Viz též č. 59, dále viz Hlasy z Pobečví, č. 45, 3. 11. 1899, příloha, s. 2; č. 46, 10. 11.
1899, příloha, s. 1; č. 47, 17. 11. 1899, příloha, s. 1.
- 63 Karel Černohorský, nar. 2. 11. 1860 v Roštíně u Kroměříže, zemřel v ústavu roku
1934, skladník, bydlel v Přerově, Ztracená ul. Viz SOKA Přerov, fond Policejní při-
hlášky Přerov (rodinný list).
- 64 Obzor, 28. 10. 1931, s. 1–3; SOKA Přerov, fond SDO Tyl Přerov.
- 65 KP, 1963, č. 3, s. 3, 1973, č. 10, s. 155; PE, č. 3, 1997, s. 12–13; č. 4, s. 13, č. 5, s. 12.
Franta Sklenář, nar. 12. 10. 1873 v Přerově, zemřel 6. 12. 1924 v Přerově, malíř,
majitel uměleckého malířského závodu (Havlíčkově ul.) pro zřizování kompletních
jevišť a divadelních dekorací, kde pracovalo více než dvacet akademických malířů.
Dílna dodávala dekorace pro divadla v Ostravě, Olomouci, Brně, a pro řadu spol-
ků. Viz Hlasy z Pobečví, č. 3, 19. 1. 1900, příloha, s. 1.
- 66 SOKA Přerov, fond SDO Tyl Přerov, viz též Hlasy z Pobečví, č. 48, 30. 11. 1900, pří-
loha, s. 1.

- 67 PO, 15. 11. 1931, s. 2–3.
- 68 Viz též č. 4, s. 418, dále Hlasy z Pobečví, č. 5, 2. 2. 1900, příloha, s. l. Eva Vrchlická, vl. jménem Eva Nevolová, roz. Frídová, nar. 6. 3. 1888 v Praze, od roku 1908 měla angažmá v divadle Uránie Praha, vystupovala u různých divadelních společností a v brněnském ND, v letech 1913–1962 členka pražského ND. Její otec Jaroslav Vrchlický, vl. jménem Emil Frída, nar. 17. 2. 1853 v Lounech, zemřel 9. 9. 1912 v Domažlicích, básník, prozaik, dramatik, překladatel, čestný občan Přerova.
- 69 SOKA Přerov, fond ONV Přerov, inv. č. 690, k. č. 379, viz též č. 6 a 40.
- 70 SOKA Přerov, fond SDO Tyl Přerov, tištěné stanovy včetně domácího řádu z roku 1912.
- 71 Vitězslav Nečas, PhMr., nar. 5. 9. 1861 v Uherském Hradišti, zemřel 18. 1. 1929 v Přerově, lékárník, první předseda NV v Přerově po vzniku Československa v roce 1918, člen přerovského Okrašlovacího spolku, podporovatel umělců. Viz PE, č. 4, 1996, s. 12. František Ziegelheim-Záhorský, nar. 22. 8. 1885 v Lysé nad Labem, zemřel 4. 3. 1979 v Přerově, akademický malíř, legionář, nositel řady vojenských ocenění, plukovník v. v., maloval převážně krajiny, květinová zátiší, zabýval se i malbou jevištních dekorací, bydlel v Přerově, ul. B. Němcové. Viz SOKA Přerov, fond Policejní přihlášky Přerov – rodinný list.
- 72 Viz též č. 5, s. 421.
- 73 SOKA Přerov, fond SDO Tyl Přerov.
- 74 Viz též č. 5, s. 424.
- 75 Amalie Vrbová. Viz též č. 54. Jiří Mahen, vl. jménem Antonín Vančura, nar. 12. 12. 1882 v Čáslavi, zemřel 22. 5. 1932 v Brně, básník, dramatik. Viz NP, č. 20, 21. 5. 1999, s. 8. Vladimír Maria Strojil, nar. 11. 7. 1905 v Rokycanech, zemřel 10. 6. 1961 v Orlové, typograf, dramatik, režisér, Viz PE, č. 6, 2001, s. 8–9. Vlasta Petrovičová-Bičurinová, provdaná Neffová, nar. 25. 9. 1903 v Přerově, zemřela 1980 v Praze, herečka, hrála v kočovném divadle, též se propjela k Osvobozenému divadlu, spisovatelka, autorka divadelních her „Střídavě oblačno“, rok 1942, „Růžové dopisy“, rok 1943, komedie „Slamník“, rok 1956 (manžel Vladimír Neff, spisovatel).
- 76 Viz též č. 3, s. 151–154, (s. 158 – zmínka o SDO Tyl Přerov), SOKA Přerov, fond ONV Přerov, spolková evidence, inv. č. 690, k. č. 379 – záznam ze dne 27. 11. 1941, kdy se v 15 hodin dostavil na přerovský okresní úřad člen přerovského gestapa Kitzel a vyžádal si celý spis Spolku divadelních ochotníků Tyl.
- 77 SOKA Přerov, fond Spolek divadelních ochotníků Tyl Přerov, Kniha protokolů Středomoravského okrsku UMDOČ 1939–1948, viz též č. 4.
- 78 Alois Pilc, ing., architekt, nar. 11. 2. 1892 v Bílém Újezdu, zemřel 6. 9. 1965 v Přerově, stavitel, projektant, scénograf. Pilcová Zdenka, roz. Reinhartová, nar. 25. 7. 1897 ve Vřeni u Turnova, zemřela 11. 6. 1984 v Pavlovicích u Přerova, učitelka, v Přerově působila od roku 1919, zabývala se literární a divadelní činností, autorka básní a prózy uveřejňovaných v Obzoru. Viz NP, č. 30, 26. 7. 2002, Palackého revue s. 2.
- 79 Viz též č. 69, Obzor, 24. 5. 1940, s. 2, dále SOKA Přerov, fond SDO Tyl Přerov – hudební materiál ke „Kytici“.
- 80 Fred (Alfréd) Přidal, nar. 11. 4. 1896 v Přerově, zemřel 8. 11. 1972 v Přerově, obchodník, aktivní sportovec, od roku 1920 herec a režisér spolku Tyl, mj. v roce 1940 uvedl Němečkův „Rukopis času“, ve kterém si zahrál postavu Lužného. Se hrou se přerovští ochotníci probojovali až na Hronov a získali zde prvenství. Jeho poslední režii bylo Scheinpflugové „Okénko“ uvedené v Přerově v roce 1967. Jeho nejmilejší postavou byl J. K. Tyl, v roce 1955 obdržel od ministerstva kultury Tylův zlatý odznak a čestné uznání za dlouholetou obětavou činnost pro ochotnické divadlo. Viz NP, 5. 3. 1999, s. 2. Eduard Kvasnička, PhDr., nar. 9. 11. 1888 v Třeboni, zemřel 28. 10. 1961 v Přerově, knihovník, pak ředitel MěK Přerov. Viz NP, 4. 11. 1961, s. 4, Monografie Přerovsko-Kojetínsko, Přerov 1933, s. 173. Viz též č. 69.
- 81 Kolařík, Ivo: Ochotnické divadlo přerovského regionu 1945–2000 aneb po stopách amatérského divadla na Přerovsku. Přerov 2000, viz též Přerov. Povídání o městě 2. Přerov 2002, s. 228–242. Rajmund Štimpl, nar. 31. 12. 1907 Ostrava, zemřel 27.

3. 1991, učitel obecných a střední škol, od roku 1927 vedl a zakládal ochotnické divadelní spolky, pracoval i s dětským divadelním souborem v Přerově-Předmostí, přešel do Tyla, který vedl dvanáct let. Viz PE, č. 12, 1997, s. 12. Viz též SOkA Přerov, fond SDO Tyl Přerov (uložena scénická hudba k „Neklanovi“).

82 Viz též č. 69.

Památky na prusko-rakouskou válku na periférii tovačovského bojiště

Úvod

Krátký boj mezi rakouskou a pruskou armádou mezi Dubem a Tovačovem si v roce 1866 vyžádal životy několika stovek lidí. Naší povinností je katalogizovat a pečovat o zbylé památky na tuto událost a uchránit je tak pro příští generace.

Bitva u Rokytnice a Dluhonic v roce 1866

Hartmannova akce proti Přerovu byla příčinou bitvy u Tovačova. V neděli 15. 7. 1866, okolo 15. hodiny, přešlo pruské vojsko od Dubu přes řeku Moravu k Rokytnici a Dluhonicím a došlo ke střetu a šarvátkám. Rakouský I. armádní sbor zaujal pozice u Přerova v Rokytnici a u Dluhonic (brigády Hohendorfova a Cattaneiova a 12. Hallerův husarský pluk, přidělený tam Benedekem). Rozkazem generála Gondrecourta bylo nařízeno klást Prusům tvrdší odpór. Odpoledne po přebrodění řeky Moravy Hartmannova jízda zaútočila u Rokytnice na nepřátelské oddíly hulánů italského Haugwitzova pluku, došlo ke ztrátě 3 mužů, 12 koní a zranění byli 3 muži a 8 koní. Rakouské vojsko ustoupilo na severovýchodní konec Dluhonic. Útok eskader husarů zeměbrany na 1. prapor uherského Gyulaiova pluku a palba pruské jízdní baterie způsobily ztráty. Po Hartmannově palbě se brigády přesunuly na výšinu Lipové (= Malá Lipová) nad Rokytnicí a odtud střílela rakouská artilérie do pruských řad, ustupujících za Bečvu do lesů u Troubek. Z rakouské strany padlo 7 mužů. Neozbrojený oddíl důstojnických sluhů a nosiče raněných Gyulaiova pluku napadla 3. eskadra pruských husarů zeměbrany a na pěší oddíly útočila také severně od Dluhonic eskadrona rytmistra Seydlitze. Následovala palba pruské baterie na Hohendorfovu brigádu a část pluku Gyulaiova, také útok druhého šiku pruské jízdy na východním konci Rokytnice. Rakouské vojsko dostalo rozkaz opustit Rokytnici a ustoupit do Dluhonic.

V pondělí 16. července začal ústup rakouského vojska směrem k Holešovu. Benedek vyjel na bojiště z Přerova. Pruští vojáci se vrátili z lesů do Dluhonic a Rokytnice. V Rokytnici prohledali zámek, zahrady a dali otevřít sklepník a došlo k rabování. V Přerově zničili železniční most. Prusové byli v Přerově až do 11. 9. 1866. Výsledkem bojů u Tovačova bylo odříznutí cesty rakouské armádě k Vídni a ztížení přesunu přes Bílé Karpaty k Dunaji do Prešpurku.

Ztráty

Úhrnná ztráta u Tovačova a Rokytnice ke dni 15. 7. 1866 měla být 12 důstojníků, 235 mužů a 123 koní¹, dle jiných zdrojů bylo na rakouské straně mrtvých a pohřešovaných 11 důstojníků a 435 mužů, na pruské 12 důstojníků a 233 mužů², také 58 důstojníků, 1559 mužů a 277 koní rakouského a 12 důstojníků, 233 mužů a 123 koní pruského vojska³. U Rokytnice a Dluhonic uváděno také 34 padlých mužů a 1 kůň, 81 mužů pohřešovaných, dále ranění a zajatí (viz pozn. 1).

Soupis památek

Dluhonice (obr. 1, 2, 3)

Jehlanový pomník severovýchodně od obce, pohřbeni 3 rakouští a 4 prusští vojáci⁴.

Nápis: „Společný hrob tří rakouských a čtyř pruských vojáků kteří v roce 1866 proti sobě bojovali a zde padli vzdáleni jsa přátel a vlasti své Bůh jim dej lehké odpočinutí.“

Rokytnice (obr. 4, 5)

Kovový kříž nad společným hrobem, vpravo vedle vchodu do hrobky rodu Eichhoffů. V šachtě je údajně uloženo 20 rakouských vojáků a několik Prusů. Podle rokytnické matriky ale zapsáno jen úmrtí poručíka Adolfa Němce na mrtvici dne 15. 7. 1866⁵. V Olomouckých novinách je ale zpráva, že na bojišti padlo 16 Prusů a 7 mužů na rakouské straně a tito byli pochováni od rokytnického faráře⁶.

Nápis: „Odpočinek udatných rakouských vojinů padlých v boji 15. července 1866“⁷. Dnes: „Společný hrob rakouských a pruských vojinů z války 1866“.

Hrubčice (obr. 6)

Při bojích mezi Klopotovicemi, Kralicemi a Biskupicemi se zranění vojáci dostávali do lazaretu v Hrubčicích u Prostějova, kde jich 42 zemřelo a jsou pochováni na hrubčickém hřbitově. Místo pohřbu jsme navštívili dne 18. 6. 2002. Uprostřed hřbitova se nachází žulový jehlanec, opatřený nápisem: „Chrabrým vojinům našim, kteří v boji u Tovačova dne 15. července za vlast svou krev cedili. J. Havlásek v Olomouci.“ (Opodál hřbitova je ještě jeden pomník od J. Havlásky s nápisem: „Na památku scelení pozemků v Hrubčicích L. P. 1913.“)

Poznámky

- 1 Loserth O., 1902, str. 72–73.
- 2 Simon J., 1926, str. 9.
- 3 Kudr K., 1935, str. 443.
- 4 Burian V., 1996, str. 27, 45.
- 5 Kreuz R., 1927, str. 367. Burian V., c. d., str. 27. Koudelka M., 1996, str. 75–77.
- 6 Anonymus, Olom. Noviny, 2 (58), 1866.
- 7 Kreuz, c. d., str. 367.

Obr. 1. Pomník v Dluhonicích. Foto Petr Hudeček, 2003.

Obr. 2. Pomník v Dluhonicích. Celkový pohled. Foto Petr Hudeček, 2003.

Obr. 3. Nápis na pomníku v Dluhonicích. Foto Petr Hudeček, 2003.

Obr. 4. Hrob rakouských a pruských vojáků na hřbitově v Rokytnici. Celkový pohled. Foto Jiří J. Hudeček, 2002.

Obr. 5. Hrob rakouských a pruských vojáků na hřbitově v Rokytnici. Detail.
Foto Jiří J. Hudeček, 2002.

Obr. 6. Pomník k prusko-rakouské válce na hřbitově v Hrubčicích.
Foto Jiří J. Hudeček, 2002.

Literatura

- Anonymus, 1866: Z Hrubčic dne 4. září. – Mor. Orlice (201): 4.
- Anonymus, 1866: Z Hrubčic u Prostějova. – Mor. Orlice (76): 2
- Anonymus, 1866: Benedek v Olomouci. – Olom. Noviny, 2 (44), 2. 6.
- Anonymus, 1866: Válečné zprávy ze severu. Prusáci u Olomouce. – Olom. Noviny, 2 (57), 18. 7.
- Anonymus, 1866: Boj u Raketnice u Přerova v neděli dne 15. července (od očitého svědka). – Olom. Noviny, 2 (57), 18. 7.
- Anonymus, 1866: Válečné zprávy z Moravy. O boji u Tovačova svedeném dne 15. července. – Olom. Noviny, 2 (58), 21. 7.
- Anonymus, 1866: Drobné zprávy. Prusi u Přerova. – Olom. Noviny, 2 (59), 25. 7.
- Anonymus, 1866: Z Raketnice u Přerova dne 30. srpna. – Olom. Noviny, 2 (70), 1. 9.
- Anonymus, 1866: (Prusáci v Přerově). Z Přerova dne 18. října 1866. – Olom. Noviny, 2 (84), 19. 10.
- Anonymus, 1868: Z Hrubčic u Prostějova. – Mor. Orlice (225): 4.
- Anonymus (Jemelka J. ?), 2002: Stručná informace o bitvě u Tovačova a Dubu nad Moravou. Tiskovina.
- Burian V., 1956: Devadesáté výročí bitvy u Tovačova. – Naše Vlast, 4: 117.
- Burian V., 1959: Bitva u Tovačova r. 1866. – Sbor. Vlastiv. Muz. v Olomouci, B, 5: 75–94.
- Burian V., 1979: Pohřebiště obětí bojů u Tovačova roku 1866. – Sbor. památ. péče, 4.
- Burian V., 1996: Bitva u Tovačova roku 1866. Danal, Olomouc.
- Hanák F., Hudeček J., Hudeček P., 2001: Tovačovské bojiště z roku 1866 – stav památek na konci 20. století (k 135. výročí bitvy u Tovačova). – Sbor. SOKA v Přerově, 2001: 66–70.
- Hudeček P., Hanák F., Hudeček J. J., 2002: Památkově nechráněný kříž z doby prusko-rakouské války v Tovačově. – Sbor. SOKA v Přerově, 2002: 41–42.
- Koudela M., 1996: Medailony obcí atd. In: Burian V., Bitva u Tovačova roku 1866. Danal, Olomouc.
- Kreuz R., 1927: Přerovský okres. Vlastivěda moravská. Nákl. Musej. spol., Brno.
- Kroček M., 1996: Příspěvek ke srážce u Tovačova. – Bellum, 5 (2): 68–79.
- Kudr K., 1925: Válka rakousko-pruská r. 1866 v Čechách a na Moravě. Česká Stráž, Náchod.
- Loserth O. (= Novotný J.), 1902: Bitva u Tovačova–Dubu dne 15. července 1866. Nakl. A. Piša, Brno.
- Simon J., 1926: Benedek u Olomouce na ústupu a bitva u Tovačova–Dubu. Nákl. vlastním, Prostějov.
- Steinitz, 1903: Die Kritischen Tage von Olmütz im Juli 1866. Verlag von L. W. Seidel & Sohn.
- Ugwitz A., 1907: Válka r. 1866 a z minulosti města Tovačova a okolí. V. Horák, Prostějov.
- Vycpálek M., 2000: Generální katalog z války roku 1866 (aktualizovaný přehled – stav září roku 2000). – Bellum, 11: 100–106.

František Hanák

Památné stromy v širším okolí Přerova

Většina lidí má ve vážnosti stromy, které poskytují potravu, dřevo na oheň, nástroje, stavební materiál apod., kyslík a úkryt před nepohodou. Mnohé staré stromy jsou předmětem uctívání a poselstvím minulosti. Jejich prostřednictvím se zhodnocuje paměť generací. Památné stromy se chrání jako významná součást kulturní krajiny a přitom se vychází ze znalostí více vědeckých disciplín (např. dendrologie, ekologie, psychologie, historie, estetiky). S mnoha starými stromy jsou spojeny lidové zvyky, pověsti, lidová vyprávění a historické události. Památné stromy plní v krajině všechny obecné funkce zeleně (ekologické, zdravotní, rekreační, estetické a stabilizační). Jako výrazné krajinné dominanty plní zejména funkci krajino tvornou. Funkce historická je svázána s historickou událostí, pověstí nebo s činností významné osobnosti a funkce estetická zase s mohutností vzrůstu, dlouhověkostí, tvarem kmene nebo koruny a s celkovým habitem. Mnohé stromy jsou významné jako hraniční stromy na hranicích panství nebo katastrů. Mezi cenné krajino tvorné prvky patří i skupiny stromů (např. aleje) a cizokrajné u nás introdukované druhy jehličnanů a listnáčů (např. jinan nebo liliovník). Mnohé památné stromy dostaly během historie názvy podle pověstí, události nebo osobnosti, se kterými jsou spojovány. Tyto názvy během roků zlidověly.

Všechny vyhlášené památné stromy, jejich skupiny a stromořadí jsou evidovány v ústředním seznamu památných stromů. V ústředním seznamu se shromažďují všechny základní údaje o vyhlášených památných stromech, zejména název (např. „Dub Král“), evidenční číslo, údaje topografické (kraj, okres, katastrální území, parcelní číslo pozemku podle evidence nemovitostí, adresa vlastníka, číslo základní mapy 1 : 50 000, popis lokality), základní charakteristiky stromu (solitér, skupina, liniová výsadba, porost, počet jedinců, název druhu dřeviny, obvod kmene ve výčetní výšce 1,3 m, výška stromu, výška koruny, šířka koruny, stáří, zdravotní stav, zdůvodnění ochrany, údaje o literatuře a fotodokumentaci), údaje o fyziologickém stavu (zda strom kvete, plodí, má-li klíčivá semena), údaje o historickém významu, pověstech, roku měření, dalším měření apod. V ústředním seznamu je evidováno k roku 2003 4 649 položek, z toho solitérních stromů je 2 967, skupin od 2 do 5 jedinců je 540 s celkovým počtem 1 426 stromů. Skupin nad 5 jedinců je celkem 256 s celkovým počtem více než 13 000 stromů (u 31 z nich není uveden počet stromů). Celkem je v ústředním seznamu zahrnuto 128 taxonů (druhů, variet, odrůd, forem, kultivarů).

Strom s největším měřitelným obvodem kmene v České republice je „Vejdova lípa“ ve východočeském regionu, která má obvod kmene 12,25 m. U některých stromů je obvod kmene neměřitelný (např. při větším počtu srostlých kmenů). To je případ např. „Tatrovické lípy“ u Sokolova s obvo-

dem 15,5 m, která ale vznikla srůstem 10 kmenů (Pušová 1997). Počet stromů s obvodem kmene ve výšce 1,3 m větším než 5 m je 870 ex. Výška stromů bývá často jen odhadována a uvedené hodnoty mohou být nepřesné. Tato hodnota se pohybuje v širokém rozmezí od 4 do 59 m. Nejstarší stromy nebývají nejvyšší. Poměrně přesně se změří výška památného stromu výškoměrem Clino Master, který pracuje na principu podobnosti trojúhelníků. Nejvyšší dřevinou mezi památnými stromy u nás je asi 250letý smrk obecný ze skupiny smrků u Pruněrovského potoka s výškou 50 m (Pušová 1997). Stáří stromů se určuje velmi obtížně a čím je strom starší, tím je to těžší. Historických dokladů, které by svědčily o skutečném stáří památných stromů, je velmi málo. Staré stromy mívají v kmeni rozsáhlou centrální dutinu a některé dřeviny mají i špatně čitelné letokruhy. Většinou se tedy jedná o hrubé odhady, které se mohou lišit i řádově. Většinou se stáří památných stromů v literatuře nadsazuje. Mezi velmi staré stromy patří např. „Pernštejský tis“ a „Svatováclavský dub“ ve Stochově u Kladna. Dostí používanou starší metodou určování věku u památných stromů je odebírání vývrtů dutým přírůstovým nebozezem, které umožňuje většinou rozeznat rozhraní a počet jednotlivých letokruhů. Jsou zde však potíže u dřevin, které mají letokruhy téměř nečitelné a u dřevin s tvrdým dřevem (např. duby), kde se může nebozez ukroutit (nehledě na možnost proniknutí infekce do dřeva stromů). Proto byly vyvinuty modernější, spolehlivější a poměrně přesné metody, jako reverzibilní systém výpočtu nebo metoda matematického odhadu stáří stromu (Mikula 1993).

Významné památné stromy jsou chráněny podle § 46 zákona č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny. Pojem „památný strom“ představuje legislativní zkratku a v této kategorii je více důvodů (motivů) ochrany památných stromů, které se často kombinují: vzrůst, věk, krajinná dominanta, součást kulturní památky, estetický motiv, dendrologický motiv, historická událost, pověst a cenná introdukovaná dřevina. Je třeba si uvědomit, že památné stromy jsou živé části přírody, které poskytují v ekosystému biotop nebo refugium celé řadě organismů (od hub přes bezobratlé živočichy až po ptáky). Nejstarší památné stromy jsou navíc genetickým bohatstvím. Jsou totiž často pozůstatkem původních populací dřevin v přírodě, a proto je nutná záchrana jejich genofondu pro budoucnost. V té době nedocházelo k dálkovému přesunu dřevin a památné stromy v záměrných výsadbách u stavebních objektu, památníků, soch, zvoníčků, kapliček apod. pocházely z blízkého okolí. Jedná se také o staré odrůdy ovocných dřevin.

V následujícím přehledu jsou uvedeny památné stromy ze širšího okolí Přerova podle sytému Krüssmanna (1968). Vědecké a české názvy taxonů dřevin byly převzaty z Dostála (1989).

Babyka obecná (*Acer campestre*)

Charakteristika: Strom nebo keř, který dorůstá do výšky 15 m. Většinou však bývá nižší se zaoblenou korunou. Je rozšířen v Evropě a Malé Asii, hlavně v rovinách a údolích os nížin do pahorkatin, s ponejvíce roztroušeným výskytem. Častá dřevina parků, zahrad a živých plotů. Roste ve vlhkém a vysychavém prostředí, kamenitých i hlinitých, živných, zásaditých až slabě kyselých půdách.

Lokalita (katastrální území, dále k. ú.): Radíkov (obr. 1).

Popis lokality: Na okraji smrkového lesa u silnice k Hrabůvce.

Taxační údaje: Stáří (dále jen S) – 250 roků; obvod kmene (ve výčetní výšce 1,3 m, dále jen O) – 3 m; výška stromu (dále jen V): 2 m.

Reference: Pospíšil 1958.

Jírovec maďal (*Aesculus hippocastanum*)

Charakteristika: Vysoký strom dorůstající až 25 m s hustou a podlouhou až vejčitou korunou. Pochází ze střední Asie a Balkánu. V roce 1576 byl přivezen do Vídně k botanickému prozkoumání a k nám se dostal krátce na to. Velmi rychle u nás zdomácněl. Je rozšířen v horách severního Řecka, Albánie a Bulharska. Dnes je vysazován všude ve střední a západní Evropě. Je vysazován i v lesích a často zplaňuje. Také se mu říká „kaštan koňský“.

Lokalita (k. ú.): Slavič (Hranice – Slavič).

Počet: 2 ex.

Popis lokality: V sadu u samoty čp. 41 majitele Miloše Němečka v polích mezi obcí a Bečvou.

Taxační údaje (obou ex.): S – 250 roků; O – 4,3 m; V – 34 m.

Reference: Fric 1969.

Poznámky: U kaštanů se jedná o neobvyklou výšku.

Líska turecká (*Corylus colurna*)

Charakteristika: Strom vysoký až 20 m se štíhlým vzpřímeným kmenem a kuželovitou korunou se vztyčenými větvemi. Pochází z jihovýchodní Evropy až Malé Asie. U nás je častá v parcích a ulicích. Od naší lísky obecné se liší stromovitým vzrůstem, korkovitou borkou a většími listy.

Lokalita (k. ú.): Přerov (obr. 2).

Popis lokality: Za restaurací hotelu Strojař na Nábřeží Rudolfa Lukaštíka, p. č. 3804/1.

Taxační údaje: S – 115 roků; O – 2,35 m; V – 18 m.

Reference: Foukal 1983, Kol. 1996, Němec 2003, Šafář 2003.

Buk lesní (*Fagus sylvatica*)

Charakteristika: Vytváří porosty především ve vyšších polohách. Je to náš domácí strom až 40 m vysoký. Má hladkou šedou borku a vysoce nasazenou korunu. Je rozšířen od střední Evropy po Kavkaz. V jižní Evropě roste přibuzný buk východní. Často bývá vysazován v lesích a parcích. Plo dem jsou známé bukvice.

Lokalita (k. ú.): Veselíčko.

Popis lokality: Polesí Ranošov.

Taxační údaje: S – 270 roků; O – 4,9 m; V – 21 m.

Reference: Pospíšil 1958.

Jasan ztepilý (*Fraxinus excelsior*)

Charakteristika: Až 40 m vysoký strom s rovným kmenem a drobně rozpraskanou kůrou. Je rozšířen po celé Evropě a na Kavkaze. Roste v lužních lesích, doubravách, na křovinatých výslunných stráních, v údolích, od nížin do hor, často solitérně nebo roztroušeně. Roste na vlhkých, propust-

ných, zásaditých až neutrálních, humózních, písčitohlinitých i kamenitých půdách. Často se vysazuje v parcích v mnoha kultivarech.

Lokalita (k. ú.): Přerov (obr. 3).

Popis lokality: Vyústění Šrobárovy ulice na tř. 17. listopadu, p. č. 3158/2.

Taxační údaje: S – 135 roků; O – 3,9 m; V – 19 m.

Reference: Foukal 1983, Kol. 1966, Němec 2003, Šafář 2003.

Lokalita (k. ú.): Klokočí (obr. 4).

Popis lokality: Rozcestí před restaurací.

Taxační údaje: S – 120 roků; O – 3,4 m; V – 20 m.

Reference: Foukal & Navrátilová 1980, Vožda 1988.

Liliovník tulipánokvětý (*Liliodendron tulipifera*)

Charakteristika: Vysoký strom topolovitého vzhledu, který je vysoký až 35 m. Koruna je rozložitá nebo kuželovitá. Pochází ze Severní Ameriky, Massachusetts až Wisconsinu, jižně zasahuje až na Floridu a k Mississippi. V našich podmínkách roste často v parcích. Má zelenožluté až oranžové květy tulipánovitého vzhledu a lyrovité listy. Do Evropy byl přivezen v 17. století.

Lokalita (k. ú.): Drahotuše (Hranice-Drahotuše).

Popis lokality: Park na náměstí.

Taxační údaje: S – 110 let; O – 2,8 m; V – 19 m.

Reference: Vožda 1988.

Lokalita (k. ú.): Hrabůvka.

Popis lokality: Zahrada naproti poště.

Taxační údaje: S – 140 let; O – 2,6 m; V – 28 m.

Reference: Foukal & Navrátilová 1980.

Topol černý (*Populus nigra*)

Charakteristika: Strom vysoký až 30 m s nepravidelnou korunou. Je rozšířen v severní Africe a střední Evropě, na východ roste v Asii až k řece Jenisej. V našich podmínkách častý druh lužních a vlhkých lesů. Vyskytuje se i roztroušeně. Dříve byl často vysazován.

Lokalita (k. ú.): Lobodice.

Popis lokality: Osada Chrbov, u bývalého převozu přes řeku Moravu.

Taxační údaje: S – 120 roků; O – 8 m; V – 30 m.

Reference: Pospíšil 1958.

Hrušeň obecná (*Pyrus communis*)

Charakteristika: Rychle rostoucí dřevina, jejíž koruna bývá nasazena poměrně nízko a má obvykle široce pyramidální tvar. Dosahuje výšky až 20 m. Původní je v jihozápadní Asii, pravděpodobně dávný hybrid několika maloasijských druhů. U nás je známá již od starověku a pěstuje se v Evropě odpradáva v mnoha kultivarech pro malvice. Původní evropská hrušeň planá – polnička byla asi jedním z výchozích druhů při hybridizaci a kultivování.

Lokalita (k. ú.): Nové Dvory (obr. 5).

Popis lokality: Na zahradě za domem č. 33 majitele Eduarda Dudy, p. č. 1735/1.

Taxační údaje: S – 220 roků; O – 4 m; V – 13 m.

Lidový název: „Hrušeň Šidlo“.

Reference: Fric 1969, Foukal 1981, Kol. 1996, Němec 2003, Šafář 2003.

Poznámky: Jedná se o maloploidou hrušeň semenáčku.

Lokalita (k. ú.): Hrad Helfštýn, Týn nad Bečvou (obr. 6).

Popis lokality: Před vstupní branou hradu vpravo na skále v hradním příkopu.

Taxační údaje: S – 200 roků; O – 2,8 m; V – 9 m.

Lidový název: „Hrušeň pánů z Ludanic“.

Reference: Hrušková & Turek 2001.

Poznámky: Jedná se o planou maloploidou hrušeň, která roste navíc v nepříznivých podmínkách.

Historická událost, pověst: Helfštýnský pán Václav z Ludanic jako moravský zemský hejtman odmítl jedné sychravé a deštivé noci v roce 1566 poskytnout přístřeší starému unavenému mnichovi a poštvál na něj psy. Mnich prorokoval, že rod hradního pána zůstane bez dědiců jako planá hruška, která vyroste z jeho hole zasazené tehdy u hradu. Tu noc se na hradě narodila dcera Kateřina z Ludanic, pozdější manželka Petra Voka. Václav z Ludanic zemřel za pět let a jím vymřel rod Ludaniců po meči.

Dub letní (*Quercus robur*)

Charakteristika: Dorůstá výšky až 40 m. Kmen se dělí na větve, které vytvářejí korunu. U solitérů bývá kmen protažen až k vrcholku. Je rozšířen v Evropě a Asii. Vytváří lesy zejména v nížinách, v horách se vyskytuje zřídka nad 1 000 m n. m. Hojně se vysazuje v lesích a parcích. Listy mají srdčitou nebo ouškatou bázi.

Lokalita (k. ú.): Lipník.

Popis lokality: V ulici Pod Hůrou č. 4 u domu čp. 513, p. č. 2151.

Taxační údaje: S – 190 roků; O – 3,8 m; V – 22 m.

Lidový název: „Wawerkův dub“.

Reference: Foukal 1981, Kol. 1996, Šafář 2003.

Lokalita (k. ú.): Grygov.

Popis lokality: U železniční trati Olomouc – Přerov mezi Grygovem a Brodkem u Přerova v lese Království, p. č. 850/1.

Taxační údaje: S – 500 roků; O – 5,6 m; V – 27 m.

Lidový název: „Dub Král“ nebo „Dub krále Václava III.“.

Reference: Pospíšil 1958, Hrušková & Turek 2001, Němec 2003, Šafář 2003.

Poznámky: Jedná se o jeden z nejcennějších dubů na střední Moravě a jako jeden z mála památných stromů jej lze vidět z vlaku. Roste mezi stromy a nemůže rozložit větve do široka. Proto se vytáhl do výšky.

Historická událost, pověst: Podle pověsti odpočíval pod dubem král Václav III. Přitom viděl na palouku u dubu tančit víly a později i malého jelínka, na kterého zaútočil vlk. Král na vlka vystřelil, ale netrefil. Pak vše zmizelo a mladý král nabyl dojmu, že šlo o sen. Po návratu na olomoucký hrad zařídil, aby město Olomouc převzalo darem les od krále, ale za to museli radní dbát o klid v lese a opatrovat velký dub, který byl svědkem králova zvláštního vidění. Krátce na to byl král Václav III. v Olomouci roku 1306 zavražděn.

Lokalita (k. ú.): Oprostovice.

Počet: 2 ex.

Popis lokality: Na severovýchodním okraji obce v soukromé zahradě u domů čp. 15 a 16, p. č. 30/1 a 30/2.

Taxační údaje (u obou ex.): S – 170 roků; O – 3,3 a 3,85 m; V – 19 a 21 m.

Reference: Foukal 1981, Kol. 1996, Šafář 2003.

Lokalita (k. ú.): Národní přírodní rezervace Žebračka, Přerov (obr. 7).

Popis lokality: Jižní část rezervace.

Taxační údaje: S – 400 roků; O – 4,7 m; V – 28 m.

Lidový název: „Blatnický dub“.

Reference: Pospíšil 1958.

Poznámky: Jedna ze silných větví v koruně dubu je ulomena.

Lípa malolistá (*Tilia cordata*)

Charakteristika: Statný strom vysoký až 30 m s širokou až rozložitou korunou (u stromů rostoucích mimo porost). Listy jsou okrouhle srdčité, krátce špičaté, jemně ostře pilovité a 4 až 7 cm dlouhé i široké. Tento druh lípy je rozšířen z jižní Evropy až po jižní Skandinávii, dále roste v Anglii, na atlantickém pobřeží a v jihovýchodním Španělsku. Lesy tvoří jen ve východní Evropě. Všude hojně vysazovaná. V našich podmínkách je to strom nížin.

Lokalita (k. ú.): Beňov.

Popis lokality: U kostela pod křížem u silnice z Beňova do obce Prusy, p. č. 704/5.

Taxační údaje: S – 180 roků; O – 3,5 m; V – 20 m.

Reference: Foukal 1983, Kol. 1996, Němec 2003, Šafář 2003.

Lokalita (k. ú.): Hranice (obr. 8).

Popis lokality: V Galašově ulici č. 17 na břehu říčky Veličky, p. č. 482.

Taxační údaje: S – 140 roků; O – 3,3 m; V – 15 m.

Lidový název: „Galašova lípa“.

Reference: Fric 1969, Foukal & Navrátilová 1980, Richtár 1985, Kol. 1996.

Poznámky: Jedná se o strom s neobvykle široce rozvětvenou korunou velmi impozantního tvaru. Byla vysazena po smrti významného hranického rodáka, lékaře a spisovatele Josefa H. A. Gallaše (1756–1840) na jeho počest. Některými autory je nesprávně udáváno, že jde o lípu velkolistou.

Lokalita (k. ú.): Radslavice.

Popis lokality: V poli za odkalištěm bývalého cukrovaru, p. č. 181.

Taxační údaje: S – 200 roků; O – 5,05 m; V – 22 m.

Reference: Foukal 1983, Kol. 1996, Šafář 2003.

Lokalita (k. ú.): Rouské (obr. 9).

Popis lokality: Na návsi před budovou bývalé školy, p. č. 513/1.

Taxační údaje: S – 320 roků; O – 6,5 m; V – 23 m.

Lidový název: „Lípa Jana Jiskry z Brandýsa“.

Reference: Fric 1969, Foukal & Navrátilová 1980, Kol. 1996, Němec 2003.

Poznámky: Pozoruhodný strom s rozložitou korunou a mohutnými kořennými náběhy.

Lokalita (k. ú.): Sušice.

Popis lokality: V sadu na pravém břehu Libušky asi 1 500 m severozápadně od Sušice, p. č. 2098/1; trať, v níž roste, je rozhranním „Novoty“, p. č. 240 a „Přítrže“, p. č. 2140/1.

Taxační údaje: S – 260 roků; O – 6,1 m; V – 22 m.

Lidový název: „Sušická lípa“.

Reference: Novák 1937, Fric 1969, Foukal 1983, Kol. 1996, Šafář 2003.

Poznámky: Lípa roste na velmi úrodné půdě, takže není vyloučeno, že je mladší než odhadovaný věk. Někteří autoři udávají její umístění do k. ú. Radslavic.

Lokalita (k. ú.): Troubky.

Popis lokality: U domu čp. 65 asi 10 m od silnice z Troubek do Přerova, p. č. 39.

Taxační údaje: S – 160 roků; O – 3,4 m; V – 16 m.

Reference: Foukal 1984, Kol. 1996, Šafář 2003.

Lokalita (k. ú.): Tučín.

Popis lokality: Na návsi u komunikace v obci, p. č. 237.

Taxační údaje: S – 230 roků; O – 4,5 m; V – 18 m.

Reference: Foukal 1983, Kol. 1996, Šafář 2003.

Lokalita (k. ú.): Veselíčko.

Popis lokality: U barokní sochy sv. Floriána z roku 1760, p. č. 208/1.

Taxační údaje: S – 230 roků; O – 4,3 m; V – 17 m.

Reference: Foukal 1983, Kol. 1996, Šafář 2003.

Lokalita (k. ú.): Záběšň Lhota (obr. 10).

Popis lokality: Na návsi mezi požární zbrojnicí a elektrickým transformátorem, p. č. 89/2.

Taxační údaje: S – 280 roků; O – 5,3 m; V – 28 m.

Reference: Fric 1969, Foukal 1983, Kol. 1996, Šafář 2003.

Poznámky: Někteří autoři uvádějí nesprávně, že jde o lípu velkolistou.

Lokalita (k. ú.): Žákovice.

Popis lokality: V hájku na návrší nad obcí, u tzv. vyletiště, p. č. 333/2.

Taxační údaje: S – 170 roků; O – 3,3 m; V – 16 m.

Reference: Foukal 1981, Kol. 1996, Šafář 2003.

Lokalita (k. ú.): Radvanice.

Popis lokality: U domu čp. 5 si 100 m západně od kostela, p. č. 833/3.

Taxační údaje: S – 80 roků; O – 2 m; V – 16 m.

Reference: Foukal 1981, Šafář 2003.

Lokalita (k. ú.): Horní Újezd.

Popis lokality: U domu č. 60.

Taxační údaje: S – 170 roků; O – 3,6 m; V – 20 m.

Reference: Foukal & Navrátilová 1980, Vožda 1988.

Lípa velkolistá (*Tilia platyphyllos*)

Charakteristika: Dosahuje výšky až 40 m, koruna je kuželovitá. Listy jsou okrouhle srdčité až vejčité, s krátkou špičkou, ostře pravidelně pilovité a až 12 cm dlouhé. Je rozšířena od střední a jižní Evropy až po Kavkaz. Ve střední Evropě roste v nížinách a pahorkatinách. Často se vysazuje v parcích a alejích.

Lokalita (k. ú.): Malhotice (obr. 11).

Popis lokality: Pod zámeckým parkem, p. č. 73.

Taxační údaje: S – 440 roků; O – 8,13 m; V – 26,5 m.

Lidový název: „Robotní lípa“.

Reference: Pospíšil 1958, Duda & Kříž 1962, Fric 1969, Kříž 1971, Foukal & Navrátilová 1980, Hieke 1985, Vožda 1988, Kol. 1996, Němec 2003.

Poznámky: U některých autorů je nesprávně udáváno, že jde o lípu malolistou.

Historická událost, pověst: Podle ústně tradovaných informací byl u této lípy svoláván lid hlásnou troubou na robotu a údajně byl pod ní v roce 1848 ohlášen patent o zrušení roboty.

Lípa obecná (*Tilia vulgaris*)

Charakteristika: Strom dosahující výšky až 30 m, s korunou široce vejčitou a spodními větvemi obloukem převislými. Listy jsou šikmo srdčité, krátce špičaté, ostře pilovité a dlouhé 6 až 10 cm. Říká se jí také lípa evropská a jedná se o křížence mezi lípou malolistou a lípou velkolistou. Vzniká všude, kde rostou oba rodičovské druhy. Samostatně se šíří v listnatých lesích. Často se sází podél cest, v parcích a na návších.

Lokalita (k. ú.): Bezuchov.

Popis lokality: U domu čp. 35 u odbočky k obecnímu úřadu, p. č. 156.

Taxační údaje: S – 220 roků; O – 3,25 m; V – 20 m.

Reference: Foukal 1981, Kol. 1996, Šafář 2003.

Lokalita (k. ú.): Hlinsko.

Popis lokality: U domu čp. 1 poblíž místní komunikace, p. č. 104/1.

Taxační údaje: S – 150 roků; O – 3,3 m; V – 24 m.

Reference: Foukal 1981, Kol. 1996, Šafář 2003.

Jinan dvoulaločný [převislá forma] (*Ginkgo biloba* ‘Pendula’)

Charakteristika: Statný až 25 m vysoký opadavý strom. Může být různého vzhledu (habitu). Původem je z Číny a Japonska. Velmi rozšířen v evropských parcích. Charakteristické je rozdělení vějířovitých listů zářezem na dva laloky. Jedná se o druh na rozhraní mezi jehličnatými a listnatými dřevinami. Plodný samičí strom habitualního typu ‘Pendula’ v zámeckém parku v Horní Moštěnici je systematicky velmi cenný a jde o jediný exemplář této formy na Moravě a ve Slezsku.

Lokalita (k. ú.): Horní Moštěnice (obr. 12).

Popis lokality: Zámecký park, p. č. 130.

Taxační údaje: S – 150 roků; O – 2,72 m; V – 12 m; šířka koruny 19 m.

Reference: Duda & Kříž 1962, Kříž 1971, Hieke 1985, Němec 2003, Šafář 2003.

Poznámky: Jeden z nejstarších jinanů v České republice. Jeho koruna je na několika místech podepřena. Byl to jeden z kandidátů na Strom roku ČR 2002.

Smrk obecný (*Picea abies*)

Charakteristika: Strom vysoký 30 až 50 m s přímým sloupcovitým kmenem a úzce jehlancovitou korunou. Jehlice má čtyřhranné a špičaté. Původně byl rozšířen v severní Evropě a pohořích střední Evropy. Vlivem velké

poptávky po všestranně použitelném dřevu byl v minulých staletích vysazován i mimo svůj původní areál. U nás roste přirozeně od pahorkatin po horní hranici lesa. Jedná se o nejdůležitější evropskou hospodářskou dřevinu.

Lokalita (k. ú.): Veselíčko.

Popis lokality: Jihozápadní cíp lesního oddělení 23b, tzv. „Slané doly“.

Taxační údaje: S – 230 roků; O – 4 m; V – 40 m.

Reference: Pospíšil 1958.

Tis červený (*Taxus baccata*)

Charakteristika: Dlouhověký, pomalu rostoucí, stále zelený strom dosahující výšky až 20 m, avšak zřídka vyšší než 10 m. Koruna je široce jehlanovitá, kmen s červenohnědou borkou. Jehlice dvouřadé. Květy dvoudomé (samčí nebo samičí květy rostou na různých jedincích). Je rozšířen po celé Evropě, na severu Afriky a v Malé Asii, ale nikde není hojný. Snáší silné zastínění. U nás je původní dřevinou, která tvořila v minulosti podrost v listnatých a smíšených lesích (zejména bukových a bukojedlových) v nadmořských výškách 350 až 1 050 m. V době, kdy se v lesích pásli dobytci, byl však tis kvůli otravám vysekáván. Jedovatá je celá rostlina mimo míšku (červená dužina kolem semene), který je jedlý a má sladkou chuť. V současné době se u nás na původních stanovištích vyskytuje jen vzácně. Často se pěstuje v parcích, sadech, hřbitovech apod. jako okrasný keř. Kvalita jeho dřeva, odolná vůči chorobám a škůdcům, je mimořádná.

Lokalita (k. ú.): Jindřichov (obr. 13).

Popis lokality: V zahradě u domu čp. 113 majitele ing. Miloše Bláhy, p. č. 152.

Taxační údaje: S – 200 roků; O – 2,1 m; V – 7 m; průměr koruny – 4 m.

Reference: Fric 1969, Vožda 1988, Masař 1970, Kol. 1996.

Poznámky: Jedná se o samčí strom. Je to strom spíše keřovitěho než stromovitěho vzrůstu, ale košatý. Fric (1969) udává, že jde o prastarý strom, jehož původ nikdo v obci nepamatuje a podle síly kmenu při zemi byl odhadnut jeho věk na tisíc let. Toto číslo se původně objevovalo i u ostatních tisů. Při zjišťování stáří uhřínovského tisu o obvodu kmene 3,6 m, které provedl v roce 1969 vývrtem letokruhů pomocí dutého přírůstového nebozezu Hofman (1973), byl tehdy odhadnut jeho věk asi na 314 roků. I přes skutečnost, že je růst tisů do tloušťky velmi proměnlivý, při zjištění věku dalších tisů v Oderských vrších (Hofman 1973, Vacková-Hofmanová 1979) v závislosti na jejich tloušťce a při současném obvodu tohoto jindřichovského tisu 2,1 m, nebude jeho věk podle toho vyšší než 200 roků.

Lokalita (k. ú.): Jindřichov (obr. 14).

Popis lokality: V zahradě u domu č. 59 majitele Ferdinanda Ondry, p. č. 194.

Taxační údaje: S – 250 roků; O – 2,65 m; V – 8 m; průměr koruny – 5 m.

Reference: Fric 1969, Masař 1970, Foukal & Navrátilová 1980, Vožda 1988, Kol. 1996.

Poznámky: Viz předchozí jindřichovský tis. Stáří lze odhadnout podle stejné metodiky do 250 roků.

Lokalita (k. ú.): Uhřínov (obr. 15a, 15b, 15c).

Popis lokality: V zahradě domu čp. 21 majitele Miloslava Nováka, p. č. 35.

Taxační údaje: S – 348 roků; O – 3,6 m; V – 7 m; průměr koruny – 6 m.
Lidový název: „Uhřínovský tis“.

Reference: Wollenhaupt 1893, Anonymus 1894, Matouschek 1901, Podpěra 1911, 1925, Chadt 1913, Kovář 1926, Pavel 1927, Procházka & Prát 1928, Novák 1935, Kraus 1937, Skutil 1937, Fialová 1939b, Pospíšil 1958, Fric 1969, Frel 1965, Masař 1970, Hofman 1973, Vacková-Hofmanová 1979, Foukal & Navrátilová 1980, Vožda 1988, Kol. 1996, Oprchal 2002.

Poznámky: Před tím patřil pozemek s tisem postupně rolníkům Adolfu Vilímkovi a Janu Vilímkovi. Jedná se o samičí strom, který kvete každý druhý nebo třetí rok, má vykotlaný kmen a je stromovitého vzrůstu. Horní část koruny je suchá. Wollenhaupt (1893) uvádí, že byl tento tis 11 m vysoký a odhadl jeho věk na 400 roků. Podle něj jej chránila před nepříznivými účinky jihovýchodních větrů stodola, která byla však později zbořena. Již v té době byl jeho kmen dutý. Podle téhož autora byl kmen původně dvojitý a rozděloval se ve výši 2 m. Západní část kmene chyběla již v roce 1893 (asi se odlomila po zásahu bleskem). Anonymus (1894) odhadl věk uhřínovského tisu na 336 let, tedy celkem přesně vzhledem k technickým znalostem a možnostem, které měl k dispozici. Údaje Wollenhaupta (1893) opakuji i další autoři (Chadt 1913, Podpěra 1911, 1925, Procházka & Pilát 1928, Skutil 1937 apod.). Matouschek (1901) řešil otázku opylování tohoto tisu. Protože v okolí neroste žádný samčí strom, domníval se, že je opylován větrem ze samčích jedinců vzdálených 6 až 8 km (Malhotice, Jindřichov atd.). Podle Nováka (1935) byl kdysi dávno poškozen na severní straně bleskem a přitom pozbyl nádhernou korunu. Frel (1965) udává, že je tento tis zbytkem pohraničního pralesa sahajícího kdysi k obci. Dle něho také došlo v zimě roku 1932 k ulomení vrcholu 11 m vysoké koruny vlivem námrazy a jinovatky. Pak byl jeho kmen zatmelen betonem (Fialová 1939b). Podle Pospíšila (1958) byl touto nevhodnou konzervovací téměř zničen. Poměrně přesně byl určen věk uhřínovského tisu v roce 1969 Hofmanem (1973) metodou odpočtu letokruhů, který stanovil jeho stáří na 314 roků. Snad o žádném jiném stromu u nás nebylo napsáno tolik odborných prací jako o tomto tisu. Nelze se tomu divit, neboť byl dlouho pokládán za jeden z nejstarších stromů v Království českém a Markrabství moravském. Ovšem ještě i dnes o něm píší někteří autoři (např. Oprchal 2002) jako o tisíciletém tisu.

Lokalita (k. ú.): Všechovice (obr. 16a, 16b).

Popis lokality: Na obecním pozemku u domu čp. 69, p. č. 125/4.

Taxační údaje: S – 350 roků; O – 3,6 m; V – 8 m; průměr koruny – 9 m.
Lidový název: „Všechovický tis“.

Reference: Novák 1935, Dočkalová 1937, Fialová 1939a, Duda & Kříž 1962, Fric 1969, Masař 1970, Foukal & Navrátilová 1980, Vožda 1988, Kol. 1996.

Poznámky: Původně se jednalo o zahradu arcibiskupského důchodního, která se stala po parcelaci všechovického velkostatku ve 20. letech 20. století majetkem rolníka Antonína Ovčářika, Všechovice čp. 69. Později se dostal pozemek do správy tehdejšího majitele všechovického zámku ing. Františka Kojeckého, který se o tis velmi pečlivě staral. Jedná se o samičí strom, který je keřovitého vzrůstu a má velmi košatou korunu. V roce 1959

byl tis poškozen bleskem a poté byl odřezán jeho odumřelý vrchol. Nízko nad zemí se větví hlavní kmen na více vedlejších kmenů o obvodu až 1 m. Podle metodiky použité u jindřichovských tisů lze odhadnout jeho věk do 350 roků. Často se udával v literatuře jeho věk kolem tisíce roků a podle Fialové (1939a) byl dokonce pamětníkem Jana Jiskry z Brandýsa, který byl v letech 1437 až 1458 majitel všechovického panství. Patří mezi nejkrásnější tisy v České republice.

Historická událost, pověst: O tom, jak vyrostl tis u všechovického zámku, existuje pověst. Podle ní v době dlouho trvajících veder, kdy vysychaly studny a vadly rostliny, seděla v okně zámku dcera hradního pána. Smutně se rozhlížela po okolním úhoru a v duchu si přála vidět alespoň jeden košatý strom, jehož větve by jí poskytly chladivý stín. Náhle přilétl na okení římsu kos s červeným plodem tisu v zobáku. Pak zahrabal plod se semenem do země na protějším svahu a odletěl. Po deštích se semeno ujalo, zazelelo a vyrostl z něho velký všechovický tis.

Lokalita (k. ú.): Kyžlířov. (obr. 17)

Popis lokality: U cesty před domem čp. 6 majitele Josefa Malěře, bývalá neoplocená zahrada státního statku, p. č. 9.

Taxační údaje: S – 300 roků; O – 2,65 m; V – 7 m; průměr koruny – 5 m.

Reference: Fric 1969, Masař 1970, Foukal & Navrátilová 1980.

Poznámky: Strom má po celé délce dutý kmen, který nese poměrně zdravou korunu. Vzhledem ke stavu kmenu se jedná o torzo stromu, jehož osud je v budoucnosti nejistý.

Lokalita (k. ú.): Radíkov.

Popis lokality: V zahrádce domku.

Taxační údaje: S – ?; O – ?; V – ?.

Reference: Kovář 1924, Skutil 1937, Vacková-Hofmanová 1979, Oprchal 2002.

Poznámky: Kovář (1924) o něm píše jako o 400 let starém stromě v jedné zahrádce v Radíkově. Vacková-Hofmanová (1979) ho nezjistila, rovněž jako autor tohoto příspěvku v roce 2003. Skutil (1937) a Oprchal (2002) se opírají o práci Kováře (1924) a na místě v Radíkově neprovedli revizi.

V přehledu památných stromů širšího okolí Přerova je uvedeno 15 následujících druhů stromů – babyka obecná (1 ex.), jírovec maďal (2 ex.), líska turecká (1 ex.), buk lesní (1 ex.), jasan ztepilý (2 ex.), liliovník tulipánokvětý (2 ex.), topol černý (1 ex.), hrušeň obecná (2 ex.), dub letní (4 ex.), lípa malolistá (12 ex.), lípa velkolistá (1 ex.), lípa obecná (2 ex.), jinan dvoulaločný (1 ex.), smrk obecný (1 ex.), tis červený (6 ex.). Celkem je tedy evidováno různými autory v širším okolí Přerova 39 památných stromů, které jsou v kartotéce ústředního seznamu ochrany přírody.

Práním autora tohoto příspěvku je nejen seznámení čtenářů s druhy a historií nejbližze rostoucích památných stromů, ale zejména poskytnout každému čtenáři podnět k zamyšlení. Stromy jsou živé organismy, které si zaslouží úctu, pozornost a péči každého člověka. Jejich historický, kulturní a přírodovědný význam je nesporný a ohromný. Jde o odkaz minulosti současnému a budoucímu životu.

Obr. 1. Babka obecná u Radíkova. Foto autor.

Obr. 2. Líska turecká v Přerově. Foto autor.

Obr. 3. Jasan ztepilý v Přerově. Foto autor.

Obr. 4. Jasan ztepilý v Klokočí. Foto autor.

Obr. 5. Hrušeň obecná v Nových Dvorech. Foto autor.

Obr. 6. Hrušeň obecná před hradem Helfštýn. Foto Jitka Hanáková.

Obr. 7. „Blatnický dub“, dub letní, v NPR Žebračka, Přerov. Foto autor.

Obr. 8. „Gallašova lípa“, lípa malolistá, Hranice. Foto autor.

Obr. 9. „Lípa Jana Jiskry z Brandýsa“, lípa malolistá, Rouské. Foto autor.

Obr. 10. Lípa malolistá v Zábešné Lhotě. Foto autor.

Obr. 11. „Robotní lípa“, lípa velkolistá, Malhotice. Foto autor.

Obr. 12. Jinan dvoualočný v Horní Moštěnici. Foto autor.

Obr. 13. Tis červený v Jindřichově, čp. 113. Foto autor.

Obr. 14. Tis červený v Jindřichově, čp. 59. Foto autor.

Obr. 15a. Tis červený v Uhřínově v roce 1893. Foto archiv autora.

Obr. 15b. Tis červený v Uhřínově v roce 1939. Foto archiv autora.

Obr. 15c. Tis červený v Uhřínově v roce 2003. Foto autor.

Obr. 16a. Tis červený ve Všehovicích v roce 1939. Foto archiv autora.

Obr. 16b. Tis červený ve Všechnovicích v roce 2003. Foto autor.

Obr. 17. Tis červený v Kyžlířově v roce 2003. Foto autor.

Literatura

- Anonymus, 1894: Památné stromoví. I. Starý tis Uhřínovský. Háj, 23 10–12.
- Dočkalová, D., 1937: Památný všechovický tis. Vlast. sbor. střední a severní Moravy, 15: 140–141.
- Dostál, J., 1989: Nová květena ČSSR, svazek 1. a 2. Academia, Praha.
- Duda, J., Kříž, Z., 1962: Dřeviny parkových ploch okresů Přerov a Vsetín. Čas. Slez. muz. Opava (C), 11: 13–38.
- Fialová, V., 1939a: Všechovický tis, památník Jana Jiskry z Brandýsa. Naše Valašsko, 5: 59–62.
- Fialová, V., 1939b: Tis v Uhřínově. Naše Valašsko, 5: 159–162.
- Foukal, L., 1981: Chráněné stromy v okrese Přerov. Lipnicko–Dřevohosticko. OVM Přerov v SZN, Praha.
- Foukal, L., 1983: Chráněné stromy v okrese Přerov. Přerovsko. OVM Přerov v SZN, Praha.
- Foukal, L., 1984: Chráněné stromy v okrese Přerov. Kojetínsko. OVM Přerov v SZN, Praha.
- Foukal, L., Navrátilová, D., 1980: Chráněné stromy v okrese Přerov. Hranicko. OVM Přerov v SZN, Praha.
- Frel, A., 1965: Tisíciletý svědek. Ochrana přírody, 20 (5): 3. str. obálky.
- Fric, F., 1969: Chráněné stromy okresu Přerov. ONV a VÚ, Přerov.
- Hieke, K., 1985: Moravské zámecké parky a jejich dřeviny. SZN, Praha.
- Hofman, J., 1973: Stáří památného uhřínovského tisu. Čas. Slez. muz. Opava (C), 22: 29–35.
- Hrušková, M., Turek, J., 1995: Památné stromy. Silva Regina, Praha.
- Hrušková, M., Turek, J., 2001: Památné stromy II. Silva Regina, Praha.
- Hrušková, M., Turek, J., 2003: Památné stromy Čech, Moravy a Slezska. Mapa. Praha.
- Chadt, J. E., 1894: Rozšíření tisu v Čechách. Háj, 23: 55–56.
- Chadt, J. E., 1913: Staré památné stromy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Dějiny lesů a lesnictví, pp. 405–615. Vlastním nákladem, Písek.
- Kolektiv, 1996: Chráněné části přírody na Přerovsku. OÚ, Přerov.
- Kovář, F., 1924: Tis na Moravě. Čas. Vlast. spol. v Olomouci, 35: 24–25.
- Kovář, F., 1925: Tis na Moravě. Čas. Vlast. spol. v Olomouci, 36: 158.
- Kraus, J., 1937: Nejstarší strom na Moravě. Národní politika, 14. 3. 1937.
- Krüssmann, G., 1968: Evropské dřeviny. SZN, Praha.
- Kříž, Z., 1971: Významné parky Severomoravského kraje. Profil, Ostrava.
- Masař, B., 1970: Tisícileté stromy Přerovska. Nové Přerovsko, 24. 12. 1970.
- Matouschek, F., 1901: Über merkwürdige Windbestäubung bei der Eibe. Deutsche Bot. Monatschrift, 19: 177–179.
- Mikula, E., 1993: Určování stáří památných stromů. Ochrana přírody, 48: 265–269.
- Němec, J. (ed.), 2003: Památné stromy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Olympia, Praha.
- Novák, A., 1935: O tisu a jiných pamětihodnějších jehličnatých stromech u nás. Vlast. sbor. střední a severní Moravy, 13: 137–138., 154–155.
- Novák, A., 1937: O některých významnějších listnatých stromech u nás. Vlast. sbor. střední a severní Moravy, 15: 5–7, 24–26.
- Opřchal, A., 2002: Tis červený, jeho historie a ohrožení I., II. Ochrana přírody, 57: 134–137, 163–166.
- Pavel, J., 1927: Uhřínovský tis. Záhorská kronika, 10: 107–109.
- Podpěra, J., 1911: Květena Hané. Archiv pro přír. výzkum Moravy, Brno.
- Podpěra, J., 1925: Květena Moravy v minulosti a přítomnosti. Výr. zpráva Mor. Přír. spol., Brno.
- Pospíšil, V., 1958: Nejstarší chráněné stromy na Moravě a ve Slezsku. Acta. Dendrol. Českoslovacca, 1: 114–127.
- Pušová, R., 1997: Strom v životě člověka. Ochrana přírody, 52: 135–139.

- Procházka, J. S., Prát, S., 1928: O tisu, zvláště vzhledem k zemím československým. Sborník Čs. akademie zemědělské, 3: 299–383.
- Richtár, V., 1985: Památný strom – Galašova lípa. Zpravodaj města Hranic a Teplic n. B., 26, září 1985: 8–10.
- Skutil, J., 1937: Poznámky k rozšíření tisu na Moravě. Čs. háj, 14: 174–193.
- Šafář, J. (ed.), 2003: Olomoucko. In: Mackovčín, P., Sedláček, M. (eds.): Chráněná území ČR, svazek VI. AOPK ČR a EkoCentrum Beno, Praha.
- Vacková-Hofmanová, M., 1979: Tisy v obcích na Olomoucku a Hranicku. Čas. Slez. muz. Opava (C), 28: 180–183.
- Vožda, G. (ed.), 1988: Okres Přerov. Profil, Ostrava.
- Wollenhaupt, K., 1893: Eine alte Eibe in Mähren. Verhandl. der Forstwirte von Mähren und Schlesien, 174: 72–76.

Dary vládnoucího knížete Jana II. z Lichtenštejna ve Střední lesnické škole v Hranicích na Moravě

Úvod

S rozvojem školství na Moravě a ve Slezsku přibývalo také mecenášů i drobných dárců nejen finančních příspěvků ale také učebních pomůcek různých typů a z různých oborů. Přírodniny a dary významné osobnosti jsme našli ve Střední lesnické škole v Hranicích na Moravě.

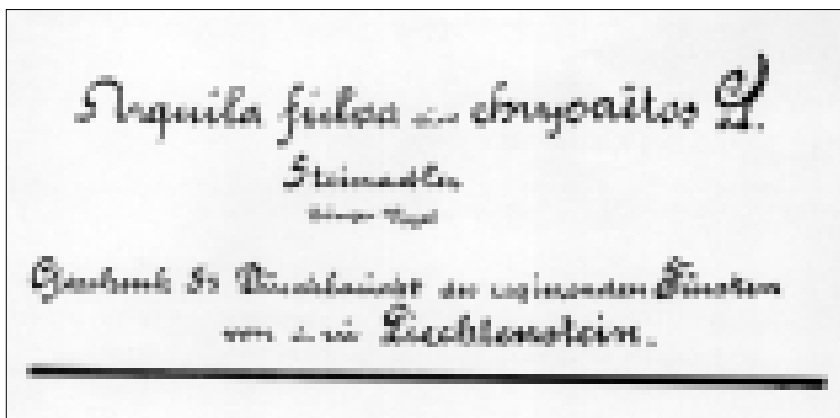
Dary pro Moravskoslezský vyšší lesnický ústav v Sovinci

Dva kusy přírodnin tam daroval vládnoucí kníže Jan II. z Lichtenštejna (Johann II. von und zu Liechtenstein, * 5. 10. 1840, zámek Lednice – † 11. 2. 1929, zámek Valtice, v 89 letech), vladař domu Lichtenštejnů, kníže opavský a krnovský, hrabě z Rietbergu. Mecenáš věd a milovník umění a zakladatel Lovecko-lesnického muzea v Úsově na Moravě (Hanák et al. 2004), obdaroval sovinecký ústav v 2. kvartálu školního roku 1888/89 jed-

Obr. 1. Orel skalní (*Aquila chrysaetos*), Liechtenstein, srpen 1890, dar vládnoucího knížete Jana II. z Lichtenštejna, sbírka Střední lesnické školy v Hranicích.

Foto Jiří J. Hudeček.

Obr. 2. Původní etiketa na kusu orla skalného (*Aquila chrysaetos*).

Foto Jiří J. Hudeček.

ním kusem krocana divokého (*Meleagris gallopavo*) z původní vysazené populace kanadských krocánů v Dolních Rakousích u Schönbuschlu (Buchmayer 1889, Hanák & Hudeček 2004). V sovinecké škole se nacházela obsažná kolekce dravců, mezi nimi např. orlosup bradatý (*Gypaetus barbatus*), dodaný z Těšína (= Teschen, Cieszyn, dnes v Polsku) ve školním roce 1885/86 (Buchmayer 1886, Hudeček 2004). Ve školním roce 1891-92 daroval kníže Jan II. z Lichtenštejna 1 juv. (= mladého) orla skalního (*Aquila fulva*=*A. chrysaetos*) (Buchmayer 1892).

Orel skalní (*Aquila chrysaetos*) ve sbírce Střední lesnické školy v Hranicích

Kus přešel po roce 1896 do hranické školy (obr. 1). Má inv. číslo XXIV/d/16. Dochovala se na něm původní etiketa s nápisem (obr. 2): „*Aquila fulva sive chrysaetos* L. Steinadler. Junger Vogel. Geschenk Sr. Durchlaucht des regierenden Fürsten von u. zu Liechtenstein.“ Je připevněna na tzv. „skalce“ na podstavci. Jedinec byl zastřelen v srpnu 1890 v knížectví Liechtenstein. Do sbírek sovineckého ústavu darován ve školním roce 1891/92 (Hudeček a kol. 2003).

Souhrn

V lesnických ústavech v Sovinci a v Hranicích se nacházela důležitá přírodovědecká sbírka s dominantní složkou ptáků. K historicky významným darům přírodnin patřily kusy krocana divokého (*Meleagris gallopavo*) a orla skalního (*Aquila chrysaetos*) od vládnoucího knížete Jana II. z Lichtenštejna, a to mezi léty 1888–1892.

Poděkování

Za vstřícnost a ochotu děkujeme panu ing. P. Sovkovi, řediteli Střední lesnické školy v Hranicích.

Literatura

- Buchmayer A., 1886: Geschenke etc. II. Sammlungsstücke, Tabellen, Modelle, Karten etc. Str. 18–22. In: Jahres-Bericht der Mährisch-schlesischen Forstlehranstalt zu Eulenberg in Mähren. Studienjahr 1885-86. Verlag des mähr.-schles. Forstschulvereins, Olmütz.
- Buchmayer A., 1889: A) Sammlungstücke. Geschenke etc. Str. 26–29. In: Jahres-Bericht der Mährisch-schlesischen Forstlehranstalt zu Eulenberg in Mähren. Studienjahr 1888–89. Verlag des mähr.-schles. Forstschulvereins, Olmütz.
- Buchmayer A., 1892: 9. Geschenke. B. Diverse. Str. 20–23. In: Jahres-Bericht der Mährisch-schlesischen Forstlehranstalt zu Eulenberg in Mähren. Verlag des mähr.-schles. Forstschulvereins, Olmütz.
- Hanák F., Hudeček J. J., 2004: Krocan divoký (*Meleagris gallopavo*) ze sbírky Střední lesnické školy v Hranicích a jeho volný chov na střední Moravě. – Zprávy MOS, 62: 111–114.
- Hanák F., Hudeček J. J., Tuša I., 2004: Sbirka evropských ptáků a dalších obratlovců v Lovecko-lesnickém muzeu v Úsově a její historie. – Zprávy MOS, 62: 137–156.
- Hudeček J. J., Hanák F., Sovka P., Jakubec M., Pavelková J., 2003: Ptáci a další obratlovci Střední lesnické školy v Hranicích na Moravě. – Zprávy MOS, 61: 169–206.
- Hudeček J. J., 2004: Výskyt orlosupa bradatého (*Gypaetus barbatus*) na území Polska. – Zprávy MOS, 62: 104–110.

Petra Martinková

Vývoj českého základního školství v Kojetíně do roku 1953

Existenci škol na našem území lze datovat do 10. století, do doby vzniku nejstarších benediktinských klášterů. Tyto klášterní školy se soustředily především na výchovu řeholníků, ale některé vzdělávaly i laiky.¹ Postupně vznikaly školy při katedrálách, kapitulách a v předbělohorské době existovala elementární škola při každé větší faře, kde se děti učily číst, psát a počítat.² Od 13. století máme písemné doklady o existenci městských škol. Ty zřizovala města a na církevních školách byly nezávislé.³ V 16. století se v důsledku reformace setkáváme se školami konfesijními.⁴ Po velkém úpadku školství v 17. a 18. století se školská reforma z roku 1774 pokoušela vytvořit jednotnou školskou soustavu. Základnímu vzdělání se nadále měly věnovat čtyřleté školy triviální a tříleté školy hlavní.⁵ Tento systém v podstatě vydržel až do roku 1953.

Se školou v Kojetíně se setkáváme už v 16. století. Máme doklady o existenci hned dvou druhů škol, a to školy městské a bratrské. Do roku 1788 byla kojetínská škola pouze jednotřídní a sídlila v budově u bývalé Kroměřížské brány poblíž farního kostela Nanebevzetí Panny Marie. Po vizi-taci krajského školního komisaře Jakuba Antonína Praksische bylo naříze-no zřídit ještě jednu třídu. Od roku 1789 měl Kojetín dvě třídy, respektive dvě školy. Původní školu, někdy nazývanou také rektorskou, protože v jejím čele stál rektor, vydržovala vrchnost. Nově založenou školu však spravovalo město, které zároveň platilo i učitele a jeho pomocníka. Na přízemní budovu vrchnostenské školy bylo přistavěno první patro, kam byl kromě třídy umístěn i byt pro druhého učitele. Tak obě školy sídlily v jedné budově přes 30 let.⁶ Ve 40. letech 19. století se v budově objevily trhliny a krajský úřad v Olomouci přikázal postavit v Kojetíně novou školu. Investovat do stavby nebyla ochotna ani vrchnost ani obec, a tak se stavba odkládala a škola dále chátrala. V 50. letech 19. století po úředním uzavření školy koupilo město dům čp. 52 na rynku,⁷ který byl přestavěn pro potřeby školy. Ve škole vyučovali rektor Steinmacher, učitelé František Látal a Jan Trpík, a podučitel Staša.⁸

Škola působila jako škola triviální až do roku 1870, kdy byla podle zákona č. 61/1869 ř. z. přeměněna na školu obecnou. V té době už měla čtyři třídy, nacházela se však v dosti neutěšeném stavu. František Slaměnik⁹, který stál v čele školy v letech 1874–1884, popisuje místní poměry takto: *„Byltě to pravý Augiášův chlév, ta naše škola, a stálo mnoho namáhání a mrzutosti, než uspořádána byla tak, aby se školou z doby novější mohla nazývati. Nejprve bylo všelíké do očí nejuvíce bijící nepořádky v jednotlivých třídách odstraniti a velikou nezbdenost mládeže zkrotiti, načež opraveno porouchané náradí ve třídách a přihlíženo k čistotě ve školním domě, dosud zde*

Obr. 1. Obecná a měšťanská škola chlapecká, nyní Sv. Čecha.

jen dle jména známé. Ze dvora vyklizeny kurníky a hromady mrvy, dvůr srovnán a na cvičiště pro tělocvik upraven; na průčelí domu dány roury dešťové, a zahrádka při domě poněkud upravena.“¹⁰ Během desetileté činnosti učitele Slaměníka prodělala škola mnohé změny. V roce 1881 byla přeplněná 1. třída rozdělena na dívčí a chlapeckou, v následujících letech byly děleny i ostatní třídy. Nastaly ovšem problémy s místem. Na jaře roku 1884 se tato situace začala řešit na poradách místní školní rady a obecního zastupitelstva. Zprvu se uvažovalo o přístavbě, ale nakonec zvítězila

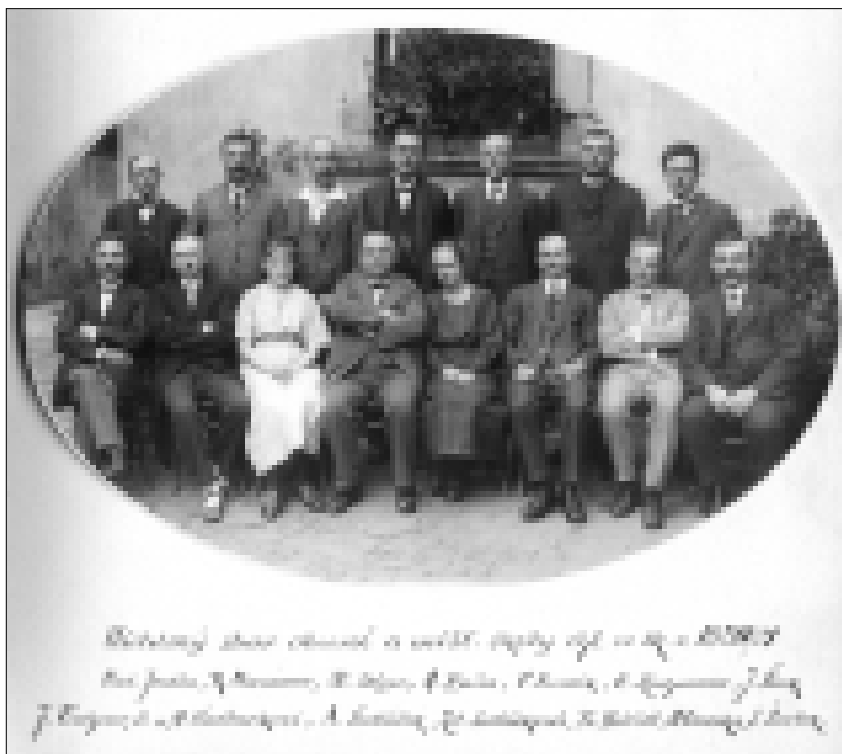

Obr. 2. Obecná a měšťanská škola dívčí, nyní nám. Míru.

myšlenka stavby nové školy, kterou energicky prosazoval řídící učitel František Robenek. Stavba byla zahájena na konci září roku 1887 Na Štěpnici¹¹ stavitelem Josefem Ryšavým a trvala rok.

Zároveň probíhala jednání se Zemskou školní radou v Brně o zřízení měšťanské školy.¹² O měšťanské škole se v Kojetině diskutovalo již v roce 1884, ale tehdy se obecní výbor postavil proti, protože nebyl ochoten do školy investovat.¹³ Nová jednání byla úspěšná a zemská školní rada povolila v roce 1888 výnosem č. 6 544 zřízení dvou měšťanských škol, dívčí a chlapecké. Dále zemská školní rada výnosem č. 8 009 z 26. srpna 1889 rozdělila šestitřídní obecnou školu na dvě pětitřídní, opět podle pohlaví. Školy obecné a měšťanské měly být spojeny pod společnou správou ředitele. Obě měšťanské školy byly otevřeny od školního roku 1889/1890 a spolu s pětitřídní chlapeckou obecnou školou se nastěhovaly do nové školní budovy. Ředitelem se stal Jan Berák. Pětitřídní obecná škola dívčí s nadučitelem Františkem Robenkem zůstala ve staré škole.

Budova dívčí školy však byla v havarijním stavu. Nejnutnější opravy proběhly v létě roku 1894, v dubnu 1898 školu prohlédla komise Okresní školní rady v Přerově a rozhodla o stavbě nové budovy. Trvalo další čtyři roky, než se začalo se stavbou. Město nejprve vykoupilo dům Františka

Obr. 3. Učitelství sbor Obecné a měšťanské školy chlapecké, nyní Sv. Čecha, ve školním roce 1920/1921. Stojící zleva Vlad. Jordán, R. Macenauer, K. Štéger, A. Beňa, F. Venclík, C. Lochmann, J. Šenk, sedící zleva J. Puchna, E. a M. Kaďourkovi, A. Sedláček, Zd. Sedláčková, Fr. Doležal, O. Vaverka, J. Švrček.

Kotka ve Vyškovské ulici¹⁴ za 24 000 K. Podle plánů architekta Karla Kepka budovu postavil opět Josef Ryšavý. Stavba byla dokončena 31. ledna 1903 a celkové náklady dosáhly částky 208 910,29 K.¹⁵ Do nové školy se přestěhovaly obě dívčí školy, měšťanská i obecná, které byly sloučeny pod společnou správu ředitele Josefa Hlobila.

Roku 1908 byla na chlapecké obecné škole otevřena 6. třída, zvaná závěrečná, kterou navštěvovali slabší žáci. Na dívčí škole byla 6. třída otevřena o rok později. Vyučování v 6. třídě bylo pozastaveno v době 1. světové války a zrušeno v roce 1926.

Během roku 1909 prošla budova chlapecké školy mnohými úpravami. Bylo zavedeno elektrické osvětlení do tříd měšťanské školy, ředitelny a kabinetů, na chodby a do tělocvičny. V tělocvičně byly položeny nové parkety. Zvláštní elektrické vedení bylo zavedeno také k nově zakoupenému skioptikonu. V květnu 1910 se konala první veřejná přednáška doprovázená světelnými obrazy, která se však nesetkala s očekávaným úspěchem: „...Obrazy byly nádherné, přednáška znamenitá, jen obecnostva bylo příliš málo, ač dostupné bylo téměř darmo. Snad neměli důvěry k zakoupenému skioptikonu, který se však znamenitě osvědčil. I bude skioptikon, dá Bůh, skýtati v budoucnosti poučení a zábavu ušlechtilou nejen mládeži školní ale i širšímu obecnstvu, našemu lidu zanedbanému.“¹⁶

Protože počet žáků neustále stoupal, bylo roku 1912 rozhodnuto o přístavbě chlapecké školy. Nové křídlo postavil v průběhu let 1912–1913 místní stavitel Jiří Novotný podle plánů architekta Františka Skopalíka.

Válečné události let 1914–1918 pocítili i vyučující a žáci kojetínských škol. Především na chlapecké došlo k téměř celkové výměně učitelského sboru, protože většina učitelů byla nucena nastoupit vojenskou službu. Ve školní budově chlapecké školy byla v letech 1914–1915 zřízena rezervní vojenská nemocnice, jednotlivé třídy se proto nacházely na různých místech ve městě. Tyto podmínky přinutily k předčasnému odchodu do výslužby dlouholetého ředitele chlapecké školy Františka Robenka, správu školy převzal Andělín Sedláček. V průběhu listopadu 1915 bylo ve škole obnoveno vyučování. V zimních měsících v letech 1916 a 1917 bylo na obou školách vyučování pozastaveno pro nedostatek uhlí.

Se vznikem Československé republiky byly do škol postupně zaváděny nové předměty jako např. občanská nauka a výchova, náboženství Církve československé, chlapecké ruční práce. Ve školním roce 1922/1923 byl poprvé při měšťanské dívčí škole otevřen koedukační jednorocní učební kurz.

Ve 2. polovině 20. let se budova dívčí školy začala jevit jako kapacitně nedostačující. Dalších několik let se o problému opět jen diskutovalo. Situaci ve městě v roce 1929 popisuje ředitelka dívčí školy Ludmila Pýrková takto: „Přístavba školy a tělocvičny jeví se tím naprosto nutnou. Jedná se o ni již asi sedm let. Tři roky usiluje již místní školní rada o její provedení – dosud však marně. I nejlepší úmysly jsou stále mařeny a zdržovány jakýmsi nepochopitelnými intrikami jednak nepřátel školy vůbec, jednak některých poplatníků, kteří neradi obětují nějaký groš na vzdělání mládeže – ale nemalou roli hraje zde i politická nevráživost a uražená osobní ješitnost – nepovede-li se plán právě tak, jak jejich sobectví žádá... Při zadávání stavby nepohodly se politické strany obecního zastupitelstva¹⁷ a obě neústupně

*trvaly na svých požadavcích protěžuji každá svého chráněnce – místní stavitele K. Návrata a J. Novotného.*¹⁸ Na přístavbě začal pracovat na jaře roku 1931 stavitel Jiří Novotný podle plánů architekta T. Šipky. Stavba byla dokončena v prosinci 1932, úpravy byly provedeny i na stávající budově. Škola se pyšnila ústředním topením, vodovodem, moderní tělocvičnou se sprchami a jídelnou s kuchyní.

Od školního roku 1935/1936 byla chlapecká škola přejmenována na Masarykovu měšťanskou a obecnou školu chlapeckou.

Společná správa měšťanských a obecných škol trvala do roku 1938. Rozhodnutím Zemské školní rady v Brně č. 51 639 vznikly v Kojetíně dvě samostatné obecné školy (obecná škola dívčí, Masarykova obecná škola chlapecká) a dvě samostatné měšťanské školy (měšťanská škola dívčí, Masarykova měšťanská škola chlapecká). Všechny čtyři školy měly vlastní ředitele.

Samostatné měšťanské školy se staly újezdními, tzn. že všechny obce v újezdě přispívaly na chod školy. Újezd zahrnoval kromě města Kojetína obce Křenovice, Polkovice, Popůvky a Uhřetice. Město Kojetín usilovalo o dosažení tohoto stavu minimálně deset let, okolní obce však odmítaly školu financovat. Navíc docházelo k různým spekulacím mezi samotnými učiteli, jak zaznamenala ředitelka dívčí školy Ludmila Pýrková: *„...usilovali přece o uskutečnění takového řešení někteří – na tichý a nenápadný nátlak některých učitelů, kteří měli na mysli ještě jinou kombinaci: spojití po mém odchodu chlapeckou i dívčí školu měšťanskou pod jednu správu, aby ženy připraveny byly o jedno vedoucí místo. Že není toto podezření jen mým osobním názorem, o tom jsem se přesvědčila mnohokrát.*“¹⁹ Smutná vize ředitelky Pýrkové se neuskutečnila a situace se snad vyřešila ke všeobecné spokojenosti. Ředitelkou měšťanské školy zůstala Bernarda Kojecká a do vedení obecné školy byla jmenována Marie Vláčilíková. Pochvalné hlasy s rozdělením škol v roce 1938 zaznívaly z Masarykovy obecné školy chlapecké: *„...Školy v Kojetíně měly tolik žactva a tříd, že by měly být podle zákona rozděleny každá na 2 samostatné školy. Rovněž důvody pedagogické i didaktické svědčily vesměs pro oddělení správ jednotlivých škol.*“²⁰

Během 2. světové války došlo k řadě změn i ve školství. V roce 1941 byly měšťanské školy přejmenovány na školy hlavní a rozšířeny na čtyři postupné ročníky. Hlavní školy se staly výběrovými, to znamená, že byl nejprve proveden výběr žáků na obecné škole, vybrané uchazeče pak čekala přijímací zkouška na škole hlavní. Žáci, kteří nebyli přijati na hlavní školu, navštěvovali 6.–8. třídu, čímž byly obecné školy rozšířeny na osmileté. Na hlavních školách se zvyšoval počet hodin němčiny na úkor výuky českého jazyka a dějepisu.

Od května 1941 se na všech kojetínských školách vyučovalo jen polodenně, a to v budově škol dívčích, protože chlapecká škola byla zabráná pro potřeby vojska. Situace se opakovala od září roku 1944, tentokrát byla zabráná budova dívčích škol pro německé děti a učilo se na škole chlapecké. Z důvodu nedostatku paliva bylo v zimě vyučování úplně pozastaveno a žáci si docházeli dvakrát týdně pro úkoly. V únoru byla navíc chlapecká škola přeměněna na lazaret, později zde byly ubytovány skupiny německého vojska. Další pokusy o výuku probíhaly ve dvou učebnách v klášteře

a v hostinci pana Hýždaly. Tento stav trval až do dubna 1945, kdy přišlo do Kojetína maďarské vojsko. Tehdy byla opět výuka zastavena. Pravidelné, i když opět jen polodenní vyučování bylo zahájeno koncem května 1945 na chlapeckých školách. V budově dívčích škol, která byla více poničena, se začalo vyučovat po nejnnutnějších opravách v červnu 1945, celá budova byla úplně opravena až o letních prázdninách roku 1947.

Na měšťanských školách bylo obnoveno vyučování občanské nauky, němčinu vystřídala ruština. Žáci 6.–8. tříd obecných škol byli převedeni na školy měšťanské.

Od školního roku 1948/1949 byly měšťanské školy přeměněny na střední školy II. stupně a obecné školy na národní školy I. stupně. V roce 1950 byla završena snaha soustředit v jedné budově školy střední a ve druhé školy národní. V průběhu hlavních prázdnin došlo ke stěhování škol. Do budovy původně dívčích škol na Stalinově náměstí²¹ byly umístěny školy střední. Střední škola chlapecká byla přejmenována na I. střední školu, střední škola dívčí na II. střední školu. Národním školám připadla budova chlapeckých škol na ulici Svatopluka Čecha. Národní škola dívčí změnila název na II. národní školu, národní škola chlapecká na I. národní školu. Školy už nebyly děleny podle pohlaví žáků, ale byly smíšené.²²

Dne 24. dubna 1953 vešel v platnost zákon č. 31, který reorganizoval dosavadní školský systém. V Kojetíně došlo ke sloučení národních a středních škol a vznikly tak dvě osmileté střední školy. V praxi to, mimo jiné, znamenalo nové stěhování, ke kterému došlo v červenci 1953. I. národní škola byla přestěhována do budovy na Stalinově náměstí k I. střední škole. II. národní škola a II. střední škola získaly budovu na ulici Svatopluka Čecha.²³ Dne 1. září 1953 tak mohlo být zahájeno vyučování podle nové školské reformy.

V porovnání s vývojem základního školství v jiných městech a obcích přerovského okresu má Kojetín svá specifika. Je to především časté slučování a rozdělování škol v krátkém časovém úseku. Při dalším zkoumání je zřejmé, že škola se nevyvíjela izolovaně, ale její chod byl ovlivňován politickým děním ve městě.

Poznámky

- 1 Bláhová, M. – Frolík, J. – Profantová, N.: Velké dějiny země Koruny české I. Praha 1999, str. 365.
- 2 Hora-Hořejš, P.: Toulky českou minulostí 4. Praha 1995, s. 101.
- 3 Holinková, J.: Městská škola na Moravě v předbělohorském období. Praha 1967, s. 12.
- 4 Tamtéž, s. 19.
- 5 Hora-Hořejš, P.: Toulky českou minulostí 5. Praha 1996, s. 42–44.
- 6 Steger, K. – Doležel, F.: Školství obecné a měšťanské. In: Přerov–Přerovsko–Kojetínsko, Brno 1933, s. 10.
- 7 Budova dnešního městského úřadu na Masarykově náměstí.
- 8 Steger, K.–Doležel, F.: cit. dílo, s. 11.
- 9 František Slaměník (1845–1919) – působil na školách v Kroměříži, Kojetíně a Přerově. Redaktor učitelského týdeníku Komenský, starosta Ústředního spolku jednot učitelských na Moravě, zakladatel Muzea Komenského v Přerově.
- 10 SOkA Přerov, fond Sbirka rukopisů, inv. č. 279, Kronika národní školy v Kojetíně 1874–1929, s. 3
- 11 Dnes ulice Svatopluka Čecha.

- 12 Měšťanské školy začaly být zřizovány podle zákona č. 61/1869 ř. z., nahrazovaly školy hlavní.
- 13 Peřinka, F.: Kojetský okres. Brno 1930, s. 76.
- 14 Dnes náměstí Míru.
- 15 SOKA Přerov, fond Archiv města Kojetín, inv. č. 1439. SOKA Přerov, fond Místní školní rada Kojetín, inv. č. 52.
- 16 SOKA Přerov, fond Sbírka rukopisů, inv. č. 278, Kronika měšťanské a obecné školy chlapecké v Kojetíně 1907–1930, s. 31.
- 17 V obecních volbách v roce 1927 zvítězila Komunistická strana Československa (723 hlasy) před Československou stranou lidovou (666 hlasů) a Československou stranou národně socialistickou (610 hlasů). Viz SOKA Přerov, fond Archiv města Kojetín, inv. č. 1455.
- 18 SOKA Přerov, fond Sbírka rukopisů, inv. č. 279, s. 355.
- 19 SOKA Přerov, fond Sbírka rukopisů, inv. č. 280, Kronika obecných a měšťanských škol dívčích v Kojetíně 1929–1950, s. 14.
- 20 SOKA Přerov, fond Sbírka rukopisů, inv. č. 282, Kronika obecné školy chlapecké v Kojetíně 1938–1939, str. 5.
- 21 Dnes náměstí Míru.
- 22 Střední škola dívčí byla i přes svůj název koedukační už od roku 1948.
- 23 80. let 1. ZŠ v Kojetíně. Kojetín 1983, s. 9–11.

František Hanák

Hanácké žudry na Přerovsku

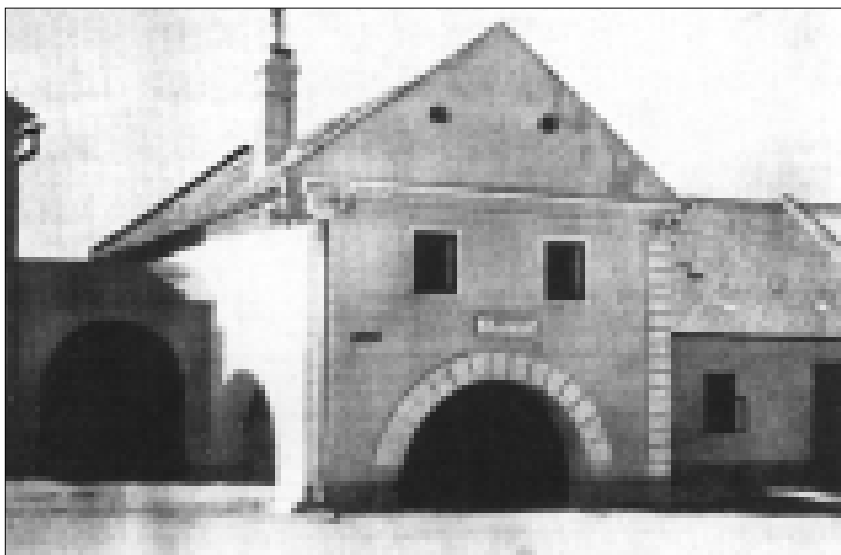
Žudr je obecně vnější předsazení orámování domovního vchodu se dvěma nebo více pilíři a nadedveřním obloukem, někdy i s patrovou částí. V některých případech může mít žudr vzhled vnější kryté předsínky. Byl užíván zejména na jižním Slovensku, Moravském Slovácku (zde žudro) a Hané od 15. století.

Dříve se o hanáckém žudru psalo (např. Baďura 1919, Bartovský 1909, Kreutz 1927, Příkryl 1909, 1930), že to byla větší či menší přístavba před vchodem do selského hanáckého stavení nebo statku s většími otevřenými otvory, kde býval stůl a lavice k podávání jídla pro čeleď a která sloužila v teplých dnech k pobesedování obyvatel statku.

Vyčerpávající definici hanáckého žudru podal Kšíř (1931, 1941a, b, 1950). Hanácký žudr byl větší či menší jednopatrový přístavek před průčelím obytné budovy statku. Byla to vlastně otevřená předsíň vystupující z domovního traktu do návsi. Někdy byl žudr i dost velký a vystupoval obvykle několik metrů před budovu. Jednalo se o otevřené loubí s většími či menšími zaklenutými oblouky po stranách a vstupním zaklenutým otvorem v průčelí. Žudrem se vstupovalo do prostorné síně. Jeho výška dosahovala výšky obytného stavení, které mělo nad přízemím sýpky a komory. Vzhled obytné budovy pak byl jednopatrový podobně jako žudr, který měl dole vstup a nahore komoru. Zaklenutý vstupní otvor mohl být také dvojité, nebo byly vedle vstupního otvoru na každé straně zvláštní osvětlovací otvory. V tom případě byly obě boční stěny žudru stejné a měly po jednom osvětlovacím okenním otvoru a zídku do výše parapetu s deskou na sezení. Komora v 1. patře měla v průčelí malé otvory umístěné vždy v ose nad otvorem v přízemí. Někdy bylo okének více, aby osvětlení a větrání komory bylo účinnější. Střecha nad žudrem byla poměrně vysoká a dosahovala téměř ke hřebenu střechy obytného domu. Krytinu tvořily původně slaměné došky. Bývalo stavěno z hlíny (vepřovic) a podle toho byly dimenzovány pilíře a klenutí vstupních a okenních otvorů. Stavba byla obílena zevnitř i venku. Žudry byly stavěny tak, aby byly ohnivzdorné. V průčelí býval někdy přímo nad vstupem malý výklenek pro sochu patrona nebo orámování v omítce pro obraz. Žudr byl tedy především praktickou stavbou a vstupním prostorem do statku, která tvořila přechod zvenčí do obydlí (útočiště před slunečním zářením, deštěm a sněhem, ochrana před větrem, pobesedování se sousedy, místo pro hry dětí za každého počasí, výhodné, praktické a účelné umístění komory přímo nad nevytápěným prostorem žudra). S mírnou nadsázkou lze říci, že žudr měl podobnou funkci jako lodžie u obytných domů v renesanční době nebo sala terrena u šlechtických sídel v baroku.

Obr. 1. Přestavlky. Žudr u bývalé kovárny zaniklé v 19. století.
Foto archiv autora.

Obr. 2. Dřevohostice. Hanácký žudr u domu čp. 17 na náměstí Míru v roce 1943.
Foto archiv autora.

Hanácké žudry se dělily na několik typů:

1. Žudr s otevřenými oblouky.

a) Žudr uprostřed budovy. Nejčastější typ hanáckého žudru s otevřeným obloukovitým vstupem v průčelí a bočními polokruhovitými otevřenými otvory. V patře byla komora s větracími otvory. Žudrem se vstupovalo do obytného domu a byl umístěn zhruba uprostřed budovy statku, která celým průčelím směřovala na náves. Příklady: Bílovice (PV), statek čp. 35; Horka nad Moravou (OL), statek čp. 55, zanikl v roce 1926; Příkazy (OL), statek čp. 50; Velký Týnec (OL), statek čp. 111, zanikl koncem 19. století.

b) Žudr na rohu obytného stavení. Parametry stejné jako u předchozího typu žudru včetně toho, že se přes něho uskutečňoval vstup do statku. Jediný rozdíl proti předchozímu typu byl ten, že žudr byl umístěn na rohu budovy. Příklady: Dřevohostice (PR), statek čp. 17; Lobodice (PR), statek čp. 47; Němčice nad Hanou (PV), statek čp. 70; Určice (PV), statek č. 81, zanikl v roce 1884.

2. Žudry dělené. Sloužily z poloviny jako vchod do domu a z poloviny jako komora, která byla ze žudru nepřístupná. Vchod i komora byly odděleny zdí. Příklady: Luká (OL), statek čp. 28, zanikl po roce 1901; Náměšť na Hané (OL), statek čp. 45, zanikl koncem 19. století.

3. Žudry bez otevřených oblouků, ale s vchodem do statku. Jedná se o uzavřené žudry, která jsou vlastně jen vchodem do statku s již uzavřenými dveřmi a předsíní. Vznikaly v době, kdy se upouštělo od užívání jejich vnitřního prostoru při potřebě dalších komor vzhledem k intenzivnějšímu způsobu hospodaření. Příklady: Bělkovice (OL), statek čp. 25; Určice (PV), statky čp. 14 a 15, zanikly v roce 1894.

4. Žudry bez oblouků a bez vchodu. Jedná se vlastně jen o komory v přízemí, které jsou v patře opatřeny větracími otvory. Příklady: Březce (OL), statek čp. 7; Určice (PV), statek čp. 82, zanikl v 2. polovině 19. století.

5. Žudry bez bližšího určení. Dnes již není možné zjistit přesně z dokladového materiálu, o který typ žudru se jednalo. Příklady: Náklo (OL), zanikl v 19. století; Přestavky (OL), přístřešek u kovářny s velkým zaklenu-tým vstupním otvorem a otevřeným bočním oknem, s komorou v patře, zanikl v 19. století (obr. 1).

Některé žudry měly dataci na trámech, převážně z 18. století. Jiné mohly být starší, což dokazují renesanční detaily ve Velkém Týnci a mříže gotických forem v Příkazech (Mencel 1949). Kolem roku 1834 je udáváno ještě 672 žudrů ve 202 obcích na Hané (Kšír 1950). V roce 1950 bylo na Hané zachováno pouhých 11 žudrů a 3 přestavěné (Bělkovice, Bílovice, Brodek u Prostějova (PV), Březce, Dřevohostice, Jarohněvice (KM), Křelov (OL), Křenůvky (PV), Lobodice, Němčice nad Hanou, Příkazy (2x), Smržice (PV), Žerotín (OL)). Vrcholnou dobou žudrů na Hané byla 2. polovina 18. století a 19. století znamenalo jejich pozvolný zánik. Nové nevznikaly, neboť pozbyly původního účelu. Statky již nepotřebovaly kryté vchody a pouhá komora v patře již nestačila na uskladnění obilí. Nejvíce jich zaniklo právě v 19. století, kdy se začaly celé grunty stavět od základů z kamene nebo cihel. Podle Peřinky (1930) byly zbourány poslední žudry v Iváni (PV) v roce 1898, statek čp. 27 v Polkovicích (PR) měl zachovalý žudr ještě v roce 1930, rovněž tak grunt čp. 70 v Němčicích nad Hanou. Dodnes se zachovaly na Pře-

rovsku pouze dva starobylé hanácké žudry, a to v Dřevohosticích a Lobodících.

Dřevohostice (obr. 2 a 3). Hanácký žudr s otevřenými oblouky na rohu obytné budovy u statku čp. 17 uprostřed náměstí Míru z konce 18. století. Pod č. 400 je uvedeno v Seznamu nemovitých kulturních památek okresu Přerov (Kol. 1993). Vožda et al. (1988) ho uvádějí jako hanácký žudr záhorského typu. Žudr vystupuje 5 m před průčelí budovy a je 7,3 m široký. Vstupní oblouk v průčelí je 3,8 m široký a 2,3 m vysoký. Na bočních stěnách jsou otevřené oblouky o stejné šířce a výšce jako v průčelí. Žudr slouží jako průchod pro chodce.

Lobodice (obr. 4 a 5). Hanácký žudr s otevřenými oblouky na rohu obytné budovy u statku čp. 47 na návsi z konce 18. století. Pod č. 497 je uveden v Seznamu nemovitých kulturních památek okresu Přerov (Kol. 1993). Peřinka (1930) ho uvádí jako jediný zachovalý žudr v Lobodících, Vožda et al. (1988) se o něm zmiňují jako o dnes již velmi vzácném typickém hanáckém žudru z konce 18. století. Žudr vystupuje 6 m před průčelí bývalého statku a je 5,55 m široký. V průčelí je oblouk o šířce 3,33 m a výšce 2,6 m. Boční oblouky jsou 4 m široké a 2,72 vysoké. Oblouky jsou otevřené až k zemi a průchozí. Během 19. století byly oblouky zazděny a prostor uvnitř žudru sloužil jako obchodní místnost. V oblouku v průčelí bylo zazděné okno. Po roce 1941 bylo zdivo v obloucích vybouráno a žudr získal původní podobu typického hanáckého žudru, kterou má dodnes. Strop uvnitř žudru je zaklenutý, což je velmi neobvyklé u tohoto typu lidové stavby. Patrně to bude tím, že budova sloužila kdysi jako pekařská dílna a byla podrobena větším stavebním úpravám.

Na různé typy žudrů na našem území již poukázal Houdek (1893) a později Kšíř (1941a). Hanáckým žudrům se nejvíce přibližují žudry na západní Moravě (např. na Tišnovku), ale ty mají ráz většinou panských nebo městských staveb. Houdek (1893) rozlišuje typické hanácké žudry ze severní Hané a vyškovské žudry z jižní Hané. Ty jsou menší a užší než hanácké a chybí jim boční otvory. Slovácká žudra jsou jen přístřeškem nad vchodem (na Hané se stavěla také od konce 18. století a nazývala se „žebračkami“). Podle Vydry (1925) se stavěla žudra na jižním Slovensku na dvou nebo čtyřech pilířích před zápražím a s přístřeškem na nich tvořila loubí.

Částečně plnily funkci žudru i tzv. vjezdové brány, které byly také dílem lidové architektury (Vožda et al. 1988). Takovou památkou je i vjezdová brána na návsi v Oseku nad Bečvou (obr. 6). Na prostorné návsi v Oseku n. B. stávaly původně tři vjezdové brány do statků, z nichž se zachovala jediná, zvaná dříve Kněží brána (Baďura 1919).

Již dávno ztratily žudry na Hané svou funkci a tím i své kouzlo, půvab a společenský význam jako místo večerního a nedělního besedování sousedů a obyvatel statku. I na zachovalých hanáckých žudrech je vidět skutečný projev lidového stavebního umění na Hané.

Obr. 3. Dřevohostice. Hanácký žubr u domu čp. 17 na náměstí Míru v roce 2003.
Foto autor.

Obr. 4. Lobodice. Hanácký žubr u domu čp. 47 na návsi v roce 1941.
Oblouky žudru jsou ještě zazděny. Foto archiv autora.

Obr. 5. Lobodice. Hanácký žudr u domu č. 47 na návsi v roce 2003. Oblouky žudru jsou uvedeny do původního stavu. Foto autor.

Obr. 6. Osek nad Bečvou. Vjezdová brána u domu na návsi. Foto autor.

Literatura

- Baďura, J., 1919: Vlastivěda moravská. II. Místopis. Lipenský okres. Nákl. Mus. spolku, Brno.
- Bartovský, V. 1909: Vlastivěda moravská. II. Místopis. Hranický okres. Nákl. Mus. spolku Brno.
- Houdek, V., 1893: Hanácký grunt. Český lid, 2: 142–149.
- Kolektiv, 1993: Seznam nemovitých kulturních památek okresu Přerov. Památkový ústav, Olomouc, Okresní úřad, Přerov.
- Kreutz, R., 1927: Vlastivěda moravská. II. Přerovský okres. Nákl. Mus. spolku, Brno.
- Kšír, J., 1931: Hanácký žudr a žudry na okrese Olomouckém. In: Olomouc – město i okres, p. 119. Národohospodářská propagace, Brno.
- Kšír, J., 1941a: Lidové umění na Hané. Vyd. J. R. Bečák, Velký Týnec.
- Kšír, J., 1941b: Statek se žudrem v Cholině. Čas. Vlast. spolku musejního v Olomouci, 54: 33–59.
- Kšír, J., 1950: Hanácký žudr, jeho druhy a rozšíření. Zvláštní otisk z čas. Vlast. spolku musejního v Olomouci. Nákl. Vlast. spolku musejního, Olomouc.
- Mencl, V., 1949: Lidová architektura. Zprávy památkové péče, 9: 19–28.
- Peřinka, F., 1930: Vlastivěda moravská. II. Místopis. Kojetský okres. Nákl. Mus. spolku, Brno.
- Příkryl, F., 1909: O selském příbytku na Záhoří a živobyti v něm. Záhorská kronika, 5: 9–13.
- Příkryl, F., 1930: Starodávný ráz záhorské dědiny. Záhorská kronika, 13: 14–16.
- Vožda, G. (ed.), 1988: Okres Přerov. Profil, Ostrava.
- Vydra, J., 1925: Lidové stavitelství na Slovensku. Nakl. Štenc, Praha.

Josef Voltr

Kapitoly z letecké historie Přerova

1. Počátky letectví v Evropě a v českých zemích Rakouska-Uherska a v prvních letech Československa.
2. Počátky bezmotorového létání v ČSR. Masarykova letecká liga. Letecké dny v Přerově 1929 a 1930.
3. Bezmotorové létání v Přerově v letech 1933–1939. Letecké dny v letech 1933 a 1936. Celostátní akce „1 000 pilotů republiky“.
Dodatky:
 - A. Výroba kluzáků v Přerově.
 - B. Vojenské cvičiště u Újezdce, plachtařské letiště 30. let.
4. Výstavba letiště Přerov-Henčlov. Příchod 63. letky LP2.
5. Německá okupace, školní útvary Luftwaffe. Letecká válka 1944–1945. Bojové jednotky Luftwaffe v Přerově-Henčlově a na sousedních letištích.
Dodatek:
Připomínky letecké letecké války roku 1944 v okolí Přerova.
6. Sportovní létání v Přerově 1945–1954. Letecké dny v letech 1946 a 1947. Rok 1948.
7. Obnova letiště Přerov-Henčlov. Vznik letecké základny 11 a leteckého pluku 43.
Dodatek – Letecké útvary s čestným názvem „Dr. Edvarda Beneše“.

Počátky letectví v Evropě a v českých zemích Rakouska-Uherska a v prvních letech Československa

První úspěšné pokusy o létání s letouny těžšími než vzduch jsou zaznamenány ve Francii v roce 1906. Poměrně spolehlivé letouny, které odpovídaly našim dnešním představám o letounu, byly v Evropě a zvláště ve Francii konstruovány po roce 1908. Po roce 1910 vznikaly první letecké továrny a letouny byly zařazovány do výzbroje armád.

V té době byly zásluhou inženýra Jana Kašpara a Eugena Čiháka „střediskem české aviatiky“ Pardubice. S letounem Blériot XI zakoupeným ve Francii zde vykonal ing. Kašpar v sobotu 16. dubna 1910 jako první Čech let motorovým letounem a v neděli 19. června 1910 uspořádal v Pardubicích první předem ohlášené veřejné vystoupení před dvaceti dvěma tisíci diváky.

Eugen Čihák začal létat zhruba o rok později, spolu s bratrem založili v roce 1913 v Pardubicích aviatickou školu a věnovali se výrobě letadel, kterých vyrobili asi deset do vypuknutí 1. světové války, kdy jim rakousko-uherské úřady šest letadel zabavily.

Západočeská Plzeň viděla první zdařilý veřejný vzlet francouzského aviatika Henry Jullerota dne 26. května 1910, o půl roku později se zde představil Čech Jan Čermák s vlastním letounem Libella.

Užitečným činem leteckých nadšenců v Praze bylo založení „Českého aviatického klubu“ 7. ledna 1914. V listopadu 1918 byl obnoven jako „Československý aviatický klub“, který se stal základem budoucího „Československého aeroklubu“, přejmenovaného v roce 1924 na „Aeroklub RČS“.

Snahy jednotlivců zaznamenané na dalších místech neměly pro další vývoj české aviatiky větší význam.

Další veřejné vzlety uspořádal ing. Jan Kašpar během července a srpna 1910 ve čtyřech českých městech včetně Prahy a 21. srpna 1910 zavítal poprvé na Moravu, do Olomouce. Zde jeho vystoupení před třiceti tisíci diváky mělo výrazný národnostní podtext. Olomoučtí Němci totiž nelibě nesli, že prvním letcem, který nad městem poletí, bude Čech.

Kašparův Blériot XI byl také prvním letounem, který letěl nad Přerovem. Stalo se tak 25. června 1911. Jako „letiště“ posloužilo vojenské cvičiště u jezdeckých kasáren na okraji města (nyní „Jaslo“). Letoun byl v sobotu dopraven do Přerova po železnici z Vídně, a, jak je uvedeno v článku v Přerovském obzoru ze dne 1. července 1911, „...skoro celou neděli montován. Kolem páté hodiny shromáždilo se přes deset tisíc lidí, kteří s napětím čekali počátek. Opravena byla chyba i na elektrickém zapalovači, ale vzlet nemohl být vykonán, neboť byl silný vítr (6–8 metrů za vteřinu). Konečně asi o půl sedmé vítr se utišil. Inženýr Kašpar jel se strojem po cvičišti jen asi 45 metrů, načež se v elegantní křivce za hřimavého potlesku vznesl. Let trval 18 minut a 40 vteřin. Výše dosažena byla asi 400 metrů, rychlost 100 km/h. Aviatik obletěl čtyřikrát ohromnou křivku Přerov–Bochoř–Henčlov v různých výškách, pak se hladce snesl k zemi. Na elegantní stroj kroužící jak ohromný pták nad úrodnými nivami Hané byl nádherný pohled...“

V letech světové války 1914–1918, kdy celkově došlo k velkému rozvoji letectví, bylo v českých zemích Rakouska-Uherska pouze jedno výcvikové letiště, a to ještě v Chebu, v oblasti obývané výhradně Němci; letecký „park“ (spíše vrakoviště) byl v nedaleké Plané u Mariánských Lázní a v Praze byly jedny letecké opravny, jejichž majitelem byl říšský Němec. Pouze přední pražská strojírenská firma Breitfeld-Daněk se podílela na letecké výrobě, a sice dodávkami v licenci vyráběných leteckých motorů.

Až do konce války nebyla na našem území zřízena žádná další letiště, ani zde nevznikla žádná letecká továrna.

K podstatné změně došlo po vzniku československého státu, který si začal budovat vlastní vojenské letectvo, vybavené nejprve kořistními Brandenburgy a později letouny dodanými z Francie. V Praze vznikly během dvou let tři letecké továrny, které vyráběly jak letouny v licenci, tak i vlastní konstrukce, takže v roce 1923 bylo naše vojenské letectvo vyzbrojeno téměř z poloviny výrobky domácího leteckého průmyslu.

Základnou vojenského letectva na Moravě se stala Olomouc, kde se už od 3. prosince 1918 formovala letecké jednotka nazvaná později 3. letecká setnina. První dva letouny typu Brandenburg jí byly přiděleny v dubnu 1919, z Francií později přišly letouny Salmson a Spad, byly zřízeny letec-

ké dílny a v prosinci 1920 bylo v Olomouci ustaveno velitelství leteckého pluku 2. LP 2.

V nedalekém Prostějově byla nejprve zřízena odbočka vojenského leteckého učiliště Cheb, která zahájila první pilotní kurz 1. září 1925. Během září 1927 se pak celé učiliště přestěhovalo z Chebu do nových budov v Prostějově.

V největším moravském městě Brně byla už v říjnu 1919 založena odbočka Československého aviatického klubu, později přejmenovaná na Moravský aeroklub. Vzhledem k výhodné poloze města na trase Praha–Bratislava se už od roku 1923 uvažovalo o zřízení letiště pro civilní dopravu. Výstavba byla zahájena v roce 1925 a ukončena v květnu 1926. První letoun pravidelné linky z Prahy přistál v Brně 23. května 1926 a druhého dne letem s cestujícími fakticky zahájil provoz na lince Praha–Brno. Slavnostní otevření letiště se konalo 30. května 1926.

Prerovu, který měl v té době 22 000 obyvatel a byl významnou železniční křižovatkou, se však dění v letectví stále vyhybalo.

Počátky bezmotorového létání v ČSR. Masarykova letecká liga. Letecké dny v Přerově 1929 a 1930

Po skončení první světové války dosáhlo nejvyšší úrovně bezmotorové sportovní létání – plachtění – v sousedním Německu. Byla to přirozená reakce na omezení daná Německu Versailleskou smlouvou. Na Wasserkuppe (pohoří Rhön) byly už od roku 1920 pořádány vždy koncem léta plachtařské kurzy a soutěže a v roce 1922 se podařilo dosáhnout doby letu delší než jedna hodina.

Zkušenosti a kvalifikaci v Německu získávali i přední českoslovenští plachtaři, jako např. Elsnic, Rodovský, Hrbek.

V porovnání s tím se ve 20. letech plachtařský sport v Československu rozvíjel jen váhavě. Do soutěže, vyhlášené v roce 1921 Čs. aviatickým klubem, se nepřihlásil nikdo. Odbor pro plachtový let při Čs. aeroklubu byl ustaven v roce 1922 a v roce 1923 uspořádal dvě soutěže na Báních u Zbraslavi. Každé soutěže se zúčastnilo 8 větroňů. V roce 1924 se konala první národní soutěž plachtových letadel poprvé v Medláncích za účasti 11 soutěžících na 8 větroních. Druhého ročníku následujícího roku na jaře se zúčastnilo 11 soutěžících na 7 větroních. Katastrofálně skončila, aniž vlastně začala, soutěž naplánovaná na nevhodný termín od 28. října do 12. listopadu 1925 na Zvičinu nad Dvorem Králové nad Labem. Sněhová bouře zničila 3 z 12 přistavených větroňů a ostatní těžce poškodila. Tím byl rozvoj plachtění na dlouhou dobu zastaven.

Zásadní obrat k lepšímu v rozvoji sportovního létání u nás přinesl rok 1926. Finanční prostředky nashromážděné Masarykovým leteckým fondem (ustaven 29. ledna 1924) umožnily, aby 6. března 1926, symbolicky v předvečer prezidentových narozenin, byla v Praze založena Masarykova letecká liga – MLL. Jejím hlavním úkolem bylo „organizovat veškeré síly občanstva ku práci pro pokrok v letectví a jeho využití k rozkvětu státu“.

Místní skupina MLL v Přerově byla ustavena 13. ledna 1927 z iniciativy Ing. Antonína Němce, ředitele SME, nadšeného propagátora letectví a aktivního sportovního letce. Patřila pod olomouckou župu MLL. Skupi-

na neměla žádné vlastní letouny, věnovala se propagaci letectví a od roku 1929 v ní působil odbor leteckého modelářství vedený Gustavem Beránkem.

K podivuhodné události došlo 15. dubna 1928 kolem 17. hodiny. Nad městem přeletěla vzducholod Italia generála Nobileho na své cestě z Milána do Slupska na pobřeží Baltského moře. Na palubě vzducholodi byl i František Běhounek a konečným cílem byl výzkum Arktidy. Snímek vzducholodi v oblasti Přerova pořídil vojenský letoun vyslaný z olomouckého letiště.

Podruhé mohli občané Přerova nad svými hlavami vidět vzducholod o dva roky později, v neděli 7. září 1930 v 21.30 hod. Tentokrát to byla německá LZ 127 „Graf Zeppelin“, vzducholod s cestujícími, která odstartovala z Vratislavi (Breslau) a pro špatné počasí nad Německem si vyžádala přelet přes ČSR. Nad Přerov přiletěla od severovýchodu a pokračovala směrem na Brno. Státní hranici přeletěla u Hodonína ve 22.30 hod. Pak pokračovala přes Vídeň do původního cíle cesty – Friedrichshafenu.

První velkou akcí, na níž se podílela přerovská skupina MLL, byl letecký den 22. září 1929. Pro přerovské občany jej uspořádala propagační letka olomoucké župy MLL. V neděli ráno (Přerovský obzor 23. září 1929) přistály na lukách u Výmyslova dva letouny Aero A-12 a dva Brandenburgy. Během dopoledne se uskutečnilo 65 vyhlídkových letů. Odpoledne přišlo nečekané množství (15–20 tisíc) diváků, mnozí na kolech i v osobních automobilech, organizátoři nestihli ode všech vybrat vstupné. V odpoledním programu diváci viděli nejdříve shoz „bomby“ na pozemní cíl a „seskok“ figuríny na padáku. Potom přilétl roj stíhacích letounů leteckého pluku z Olomouce, který předvedl letecký boj, několik prvků letecké akrobacie a změň sestavy. Program byl uzavřen „cukrátkovým deštěm“ a dalšími 85 vyhlídkovými lety.

Po skončení leteckého dne byla na skromné slavnosti oceněna práce a zásluhy Ing. Němce. Představitelé olomoucké župy, předseda Svoboda a mjr. Žváček, mu předali niklovou sošku znázorňující vítězství letecké myšlenky. Podobné vyznamenání dostal i přerovský velkoobchodník Oldřich Netopil za „zásluhy po stránce finanční“.

O tom, jak idylické byly tehdy poměry v letectví, svědčí následující případ. V pondělí 4. srpna 1930 přistál Bařův firemní letoun Albatros B.V. OK-ATB na strništi pole pana Ludíka u Újezdce. Cestujícím byl Bařův úředník, který odjel do města na jednání o stavbě obchodu na Wilsonově ulici. Přistání letounu vzbudilo velikou pozornost místních občanů, mnozí vyčkali až jeho odletu směrem na Prostějov. O týden později, v úterý 12. srpna, se situace opakovala. Terén byl ovšem po dešti rozmoklý a pilotovi se nepodařilo odstartovat a došlo dokonce k poškození vrtule. Na druhý den byla přivezena vrtule nová a letadlo v pořádku odletělo domů do Zlína. (Pozn. Tentýž letoun se objevil v Přerově o měsíc později na leteckém dni.)

Další letecký den se konal v neděli 14. září 1930 opět na pozemcích statkáře Ladislava Šilhavého u Výmyslova. Už v sobotu odpoledne zde dvě dvousedadlová letadla propagační letky MLL z Olomouce vykonala 15 vyhlídkových letů ze 48 předem ohlášených. V neděli kolem deváté hodiny

přiletělo další letadlo a letoun pilotovaný panem JUDr. Pospíšilem z Olomouce, dopravní letoun Š 19 OK-ALL pro čtyři cestující a Bařův soukromý Albatros B.V. OK-ATB. Dopoledne si mohli návštěvníci letouny prohlédnout a dostalo se jim odborného výkladu o konstrukci a funkci jednotlivých částí strojů. Přitom bylo provedeno dalších 36 vyhlídkových letů.

Odpoledne zhlédly tisíce diváků osvědčená čísla programu: shoz „bomby“ na bodový cíl z výše 150 m, seskok „figuríny“ a ukázkou leteckého souboje. Zajímavý byl let a přistání s vypnutým motorem. Vypouštění balónků s korespondenčními lístky mělo za cíl propagaci letectví v okolí Přerova. Na závěr programu se uskutečnil průlet všech zúčastněných letounů a opět „cukrátkový déšť“. Večer bylo uspořádáno společenské setkání, při kterém byli piloti a mechanici poděleni pěknými upomínkami. Dále byly připomenuty zásluhy velitele Hlavních leteckých dílen Olomouc mjr. Ing. Žáčka a dále Ing. Klímy a z Přerovanů zejména Ing. Uherka a ředitele pošty Levého.

V letech 1928 a 1929 došlo přímo na území města Přerova ke dvěma leteckým katastrofám s tragickými následky. Obě byly typickými příklady hrubé letecké nekázně.

Dne 24. října 1928 v 15.40 hod. odstartoval jedenadvacetiletý svobodník Albert Andrášek z prostějovského leteckého učiliště na letounu A 11 k orientačnímu letu na trase Prostějov–Hranice a zpět. Nařízená výška letu byla 1 000 m a 1 300 m. Pilot odbočil z trati nad Přerov, snížil výšku asi na 100 m, obletěl zámek a začal provádět akrobatické obraty v prostoru nad městskou částí Velká Dlážka. Při ostré zatáčce, to je zatáčce s velkým náklonem, došlo k pádu po křídle a letoun se zřítíl do zahrádek rodinných domků p. Inderky a p. Konupčíka v Lázeňské ulici. Letoun byl zcela zničen pádem a následným požárem a pilot v troskách letounu uhořel. Byl pohřben na přerovském hřbitově.

Za necelý rok poté, v pondělí 23. září 1929, došlo k další podobné katastrofě. Předchozího dne v neděli 22. září, už po skončení leteckého dne (zpoždění bylo způsobeno v místě předchozí produkce v Benešově) přiletěl nad Přerov tříčlenný roj stíhacích letounů Š 20 od leteckého pluku 2. Jeden z letounů, pilotovaný četařem Stanislavem Bednářem, měl závadu na motoru. Pilot situaci zvládl a bezpečně přistál na cvičišti u jezdeckých kasáren. V pondělí dopoledne byla závada odstraněna a pilot odstartoval k přeletu do Olomouce. Vystoupal do výše 150 m, vrátil se a před očima vojáků začal provádět výkrut. Pilot obrat nezvládl, ztratil výšku a přes jeho zřejmé úsilí letoun zachytil o zem, odrazil se a dopadl znovu na zem jako troska. Zpřelámané tělo pilota bylo sice z troskek okamžitě vyproštěno, ale pomoci mu nebylo. Tragédii přihlížela i pilotova milá, která za ním přijela z Olomouce.

Základní technické údaje o letounech uvedených v této kapitole

Všechny letouny byly dvouplošníky s pevným podvozkiem.

Aero A-12: dvoumístný, původně průzkumný letoun, motor Maybach 260 k, rychlost max. 200 km/h.

Brandenburg: cvičný dvoumístný, motor 100 k.

Letov Š-19: přestavěn z bombardovacího letounu, motor Walter 240 k, používán u ČSA.

Aero A-11: dvoumístný pozorovací, motor Walter 240 k, výzbroj: jeden pevný kulomet Vickers, jeden dvojkulomet pozorovatele Lewis.

Letov Š-20: jednomístný stíhací, motor Hispano Suiza 300 k, výzbroj: dva synchronizované kulometry Vickers, maximální rychlost 256 km/h.

Bezmotorové létání v Přerově v letech 1933–1939. Letecké dny v letech 1933 a 1936. Celostátní akce „1000 pilotů republiky“.

Rozvoj bezmotorového létání – plachtění – na široké základně si vzala za svůj prvořadý úkol počínaje rokem 1931 Masarykova letecká liga (MLL).

V létě se u Bystrice pod Hostýnem asi 20 km od Přerova na jižním svahu kopce Chlum konal první celostátní kurz bezmotorového létání. Z pověření ústředí MLL jej zorganizovala, vedla a vybavila kluzáky a další technikou olomoucká župa MLL. Od 29. července do 23. srpna 1931 se zde cvičilo 28 plachtařů různého věku i povolání. Hlavou kurzu byl mjr. Ing. Žváček a instruktorem přerovský rodák Jan Hrbek. Lévalo se na 2 kluzácích německé konstrukce Zögling, jeden další byl v záloze, a na Albatrosu (Hrbkem vylepšené konstrukci německého kluzáku Hol's der Teufel), k dispozici byl i výkonnější Čáp. Při slavnostním zakončení kurzu předal generál Hanák nejprve Janu Hrbkovi odznak stupně C a absolventům kurzu odznaky stupně A, případně B. Jan Hrbek byl prvním Čechoslovákem vůbec, který složil zkoušku C po absolvování plachtařského kursu na Wasserkuppe v Německu v říjnu 1930. Hrbkovi patří i další dvě prvenství: První aerovlek v ČSR a první aerovlek větroně čs. konstrukce.

Byl ustaven ústřední plachtový odbor MLL, což mělo být pobídkou k ustavení podobných odborů u místních skupin MLL.

Pokud jde o situaci v Přerově, byly velice úspěšné, pokud jde o počet návštěvníků a zájemců o vyhlídkové lety, oba propagační letecké dny v letech 1929 a 1930. Přerovská skupina MLL projevila zájem o plachtění tím, že do celostátního kurzu na Chomýži v létě 1931 vyslala jednoho svého agilního člena pana Kratochvíla. O průběhu kurzu bylo v Přerovském obzoru uveřejněno několik nadšených a zasvěcených článků, patrně z pera redaktora Poura-Suchdolského, v přerovském kinu Orania byl dokonce promítán amatérský film.

To vše se ale nesetkalo s výraznější odezvou u občanů Přerova a sportovnímu létání se v té době věnovalo jen několik jednotlivců. Na jaře 1932 si student brněnské techniky Přerovan Jan Weigl postavil větroň, se kterým létal v Brně a zúčastnil se úspěšně soutěže na Pálavě. Dva přerovští občané – prof. Vít a paní Bartáková plachtařili v Olomouci.

Zdá se, že počátkem roku 1932 si představitelé města začali uvědomovat význam letectví a vznesli námitky proti tomu, že Přerov nebyl zahrnut do celostátního plánu výstavby civilních letišť. Olomoucká župa MLL ve snaze pomoci přerovské skupině přidělila jí kluzák Čáp. Pro špatný technický stav se s ním nedalo létat, ale snad propagaci létání posloužil.

V dubnu 1932 slíbil Jan Hrbek, konstruktér Leteckých dílen v Olomouci, propagátor bezmotorového létání, členům přerovské skupiny MLL, že v krátké době proletí s větroněm nad Přerovem, svým rodným městem.

Zmínil se i o tom, že start větroně bude proveden motorovým letadlem, které ho vynese do výšky potřebné k manévrování. Jeho vystoupení zaznamenal deník Přerovský obzor v článku nadepsaném „Konstruktér Hrbek zamýšlí manévrovati s větroněm nad Přerovem“. Závěr článku zněl procky: „... *Byl by to arciv první start tohoto druhu v Československu.*“ Tím se Hrbkův slib dostal pod veřejnou kontrolu přerovských občanů.

Větroň schopný aerovleku měl Hrbek k dispozici až začátkem června, byl to v Olomouci vyrobený osvědčený německý Kassel 20. Hrbek s ním uskutečnil první aerovlek 6. června 1932 k večeru. Tuto událost podrobně popsal Přerovský obzor v článku nadepsaném „Přerovan provedl v ČSR první let s větroněm v závěsu za motorovým letadlem“ s vyčítavým podtitulkem „místo v Přerově – v Olomouci“. V poslední větě článku je vyjádřeno přání: „...*doufáme, že i město Přerov spatří pilota Hrbka se vznášeti nad baštou Žerotínova zámku na tomto vzdušném ptáku...*“.

Přerované se dočkali již v pátek 10. června o půl osmé večer. Za velké pozornosti občanů proletěl Jan Hrbek v Kasselu nad městem ve výšce 900 m ve vleku za letounem Š 10 a vrátil se do Olomouce. O rok a půl později v říjnu 1933 uskutečnil také první aerovlek s větroněm čs. konstrukce, kterým byla jeho „Morava“.

Dnes se nedá posoudit, jaký vliv na postoj Přerovanů tato událost měla, ale faktem zůstává, že zatímco v září 1932 se v Přerovském obzoru píše „Bezmotorové létání v Přerově na mrtvém bodě“, 27. listopadu se tam objevil článek s nadpisem „V Přerově se bude konečně létat bez motoru“. A skutečně začátkem příštího roku, dne 15. února 1933, byl konečně při přerovské skupině MLL založen plachtový odbor a jeho vedením pověřen právě Jan Hrbek, kvalifikovaný plachtařský instruktor, nadšený propagátor bezmotorového létání a letecký konstruktér.

Během roku postavili podle jeho výkresů a podle jeho rad bratři Josef a Jaroslav (Láda) Dvořáčkovi v truhlářské dílně svého otce na ulici Palackého kluzák, který byl dále vylepšenou verzí Hrbkova Albatrosu. Za finanční pomoci přerovské skupiny MLL byl kluzák v září dokončen a na svahovitém terénu vojenského cvičiště nad Újezdem dne 25. září 1933 Janem Hrbkem úspěšně zalétán. Hned byl také zahájen první běh kurzu plachtění.

Na neděli 15. října 1933 připravila přerovská skupina MLL letecký den zaměřený na propagaci bezmotorového létání. Dopoledne v 10.30 hod. se konala velká slavnost – křest prvního kluzáku vyrobeného v Přerově. Kmotrou byla paní Vilma Jašková, choť továrníka, sestra tehdy plukovníka, později generála letectva Karla Janouška, která dala letounu jméno Přerov. Slavnosti se zúčastnil okresní hejtman František Chmelík, starosta města Rudolf Kleibr, mjr. Karel Kapnin za posádku a funkcionáři MLL. Družičkami byli dvě děti – Věra Dvořáčková a Karel Rychnovský. Hrála se státní hymna, zazněly fanfáry z Libuše. Kluzák měl na odnímatelné kabině nápis Přerov a na směrovce městský znak.

Vlastní letecký den se konal opět na pozemcích, které nezištně zapůjčil statkář a majitel pivovaru pan Šilhavý. Zúčastnil se ho rekordní počet bezmotorových letounů. Už ráno sem přilétl větroň Kassel 20 pilotovaný Rudolfem Stejskalem ve vleku za letounem Š 10 pilotovaným JUDr. Pospíšilem.

Odpoledne přilétla další dvě motorová letadla olomoucké župy MLL, a to A-14 a A-26. Ze Zábřehu přiletěl pan Ludvík Kratochvíl se svým dolnoplošníkem. Olomoučtí plachtaři předvedli asi 5 tisícům diváků první dvojvlek za motorovým letounem a plachtaři z Konice ukázkou startu větroňů za autem. Létalo asi 10 pilotů-plachtařů, mezi nimi dvě dámy, slečna Ludmila Dvořáčková z Přerova a slečna Anna Hornová ze Zábřehu. Samozřejmě bylo také provedeno několik hladkých vzletů kluzáku Přerov, které dokazovaly vysokou kvalitu zdařilé konstrukce Jana Hrbka.

Jedinou vadou na kráse leteckého dne bylo, že nebyla předvedena slibovaná letecká akrobacie a bylo provedeno jen málo vyhlídkových letů, i když zájemců o ně bylo hodně.

Na cvičišti nad Újezdcem pokračovaly dále cvičné lety, starty se prováděly gumovým lanem a přeprava kluzáku lehkým vozíkem. Podmínky pro letový provoz se podstatně zlepšily, když byl v dubnu postaven hangár. Konaly se zde i další akce, jako například dne 2. února 1934 setkání předních plachtařů z Prahy, Brna a Zlína, mezi kterými byly i takové osobnosti jako Ing. Ludvík Elsnic a pan Rodovský. Účastníkem setkání byl předveden kluzák Přerov, Hrbkova Morava a Ing. Dohnálek jim představil kluzák Zlín III a větroň Zlín II z dílen MLL ve Zlíně.

Od začátku roku 1934 probíhaly na cvičišti nad Újezdcem každoročně dva plachtařské kurzy s průměrným počtem 20 účastníků. Kurzovné bylo 150 Kč, od roku 1937 sníženo na 100 Kč. Cílem každého kurzu bylo dosažení stupně A všemi účastníky a stupně B nejlepšími z nich. V I. kurzu (září 1933 – březen 1934) bylo 19 žáků, mezi nimi výjimečně i dva malí chlapi – dvanáctiletý Josef Burian a čtrnáctiletý Jiří Fimbinger. V II. kurzu, který byl zahájen 18. března 1934 byly i tři dámy – Tůmová, Dvořáčková a Krejčířiková. Přihlášeným bylo přislíbeno, že budou mít přednost při přijímání do leteckého učiliště v Prostějově. V tomto kurzu s 25 účastníky se školili i plachtaři z Kroměříže. Jejich cílem ovšem bylo osamostatnit se a získat vlastní letoun. Skutečně také byla v Kroměříži 16. října 1934 ustavena místní skupina MLL.

V týdnu od 15. do 20. května 1934 proběhl v Přerově instruktorský kurz vedený Janem Hrbkem. Z počátku se zdálo, že terén cvičiště na Švédských šancích umožňuje jen složení zkoušky stupně A, a proto se složení zkoušky B konalo například v Kroměříži. Později bylo zjištěno, že terén od remízku na kótě 298 směrem k Beňovu vyhovuje i ke složení zkoušky stupně B.

Ve dnech 2.–12. září 1934 se přerovští plachtaři Jan Hrbek, Vodička a Dvořáček zúčastnili prvních národních plachtařských závodů MLL na Rané u Loun. Měli s sebou kluzák Přerov a Hrbkovu Moravu.

Při předběžném hodnocení průběhu dosavadního výcviku dne 2. října bylo konstatováno, že bylo dosud provedeno 850 vzletů a že v současné probíhajícímu kurzu je 24 účastníků.

V roce 1935 byl dán do provoz kluzák Přerov II a nadále úspěšně probíhaly plachtařské kurzy. Pokračovala i spolupráce s Kroměříží.

Instruktor Jan Hrbek byl také pozván na zahájení létání plachtového odboru MLL v Kroměříži. Dne 26. dubna 1935 tam zalétával na letišti „Na hrázi“ kluzák „Kroměříž“ vyrobený v Přerově.

Hrbek byl taky zřejmě na zkušené v Německu na Rhönu, protože v časopise Letec popisoval svoje poznatky z létání v termice, tj. ve vzestupných proudech. Začátkem července 1935, od středy 3. do neděle 7., vedl v Přerově kurz pro instruktory zaměřený na otázky konstrukce větroňů. Po teoretických přednáškách následovala exkurze v truhlářské dílně pan Dvořáčka včetně účasti na stavbě letounů.

Nejvýznamnější akcí přerovských plachtařů v roce 1935 byla „Soutěž v letu klouzavém“ konaná 25. srpna na Švédských šancích. Závodníků bylo jedenáct, pět z Přerova, tři z Kroměříže, po jednom z Hranic, Valašského Meziříčí a Kelče. Soutěžilo se na kluzácích Přerov I, Přerov II, kroměřížském Zöglingu a jednom Kujebáku S-1 ze Sodomkovy dílny ve Vysokém Mýtě. Hodnocena byla doba letu a přesnost přistání. Plachtaři z Kroměříže létali na svém Zöglingu a byli hodnoceni zvlášť, výsledné pořadí: Medek, Vlasák, Hnilica. Ostatní létali na „Přerovech“, pořadí prvních tří: Láda Dvořáček (Jaroslav) – Přerov II, Ludmila Šafářová – Přerov I, Josef Dvořáček – Přerov II.

Jako odpověď na silící hrozbu ze strany sousedního Německa byla v roce 1935 zahájena akce „Tisíc pilotů republiky“, financovaná z výtěžku celonárodní sbírky. V rámci ní absolvovali mladí muži zdarma základní pilotní výcvik v šestnácti vybraných aeroklubech a za to se zavázali stát se vojenskými piloty. U Hanáckého aeroklubu v Olomouci ukončili úspěšně tento výcvik v září 1936 i čtyři Přerované. Tři z nich odešli po německé okupaci do zahraničí a stali se příslušníky RAF ve Velké Británii. Dva z nich při výkonu letecké služby zahynuli: František Běhal a Josef Tománek.

František Běhal (1912), rodák ze Želatovic, byl stíhacím pilotem Leteckého pluku 1 už před válkou. Po příchodu do Velké Británie se přeškolil na letoun Hurricane a byl zařazen do 1. sqdn (britské) určené k obraně Londýna. Po nočním souboji s německým bombardérem He-111 dne 11. května 1941 se jeho letoun zřítil poblíž Croydonu. Je pohřben v blízkém anglickém městečku Whyteleafe v hrabství Surrey.

Josef Tománek (1918), rodák z Přerova, student reálky v Lipníku a později v Olomouci, v roce 1934 plachtařil v Přerově. Po příchodu do Velké Británie nejdříve absolvoval výcvik a pak byl zařazen ke 311. bombardovací squadroně (československé) jako II. pilot Wellingtonu. Při návratu z devátého operačního letu – náletu na přístav Wilhelmshaffen – byl jeho letoun zasažen patrně německým nočním stíhačem a byl nucen přistát na moři. Zadní střelec se potopil s letounem, ostatním pěti se podařilo dostat se do záchraného člunu. Po pěti dnech zemřeli vysílením navigátor Josef Mohr a Josef Tománek, kterého kamarádi pohřbili dne 2. ledna do moře. Zbylí tři členové posádky byli rozbouřeným mořem zaneseni na holandské pobřeží a zajati Němci.

Jména těchto dvou zahynulých pilotů jsou uvedena na pomníku padlých letců – členů Hanáckého aeroklubu na olomouckém hřbitově a na pomníčku padlých letců okresu Přerov na Třídě gen. Janouška. Pamětní deska Františka Běhala umístěná na pomníčku před jeho rodným domem v Želatovicích byla odhalena 30. září 1946. Po Josefu Tománkovi je pojmenována jedna ulice v Přerově na Šířavě. Jeho jméno najdeme také na panelu č. 53 památníku padlých letců v Runnymede poblíž Windsoru.¹

Třetí příslušník RAF, Bohuslav Jaroš (1917), rodák z Přerova, byl před válkou pilotem 86. bombardovací letky v Německém Brodě, od roku 1941 působil ve Velké Británii jako instruktor, zalétávací a zkušební pilot, ke konci války absolvoval výcvik pilota bombardéru, po válce létal jako dopravní pilot. Od 1. února 1946 nastoupil u ČSA, kde létal až do nedobrovolného odchodu v roce 1950. Poté pracoval u stavebních firem, po rehabilitaci v roce 1963 létal znovu u ČSA až do roku 1974. I když bydlel v Železném Brodě, Přerov často navštěvoval a byl řádným členem přerovské odbočky Svazu letců ČR až do své smrti 23. června 1996. Vedle řady vyznamenání byl i držitelem Medaile Jana Amose Komenského, kterou mu udělilo Město Přerov.

Od začátku roku 1936 bylo veškeré dění v Přerově poznamenáno jednou velkou akcí plánovanou na léto, kterou byla Středomoravská zemská výstava. Přípravný výbor zasedal už od července 1935, sokolové už druhým rokem shromažďovali cihly a finanční prostředky na stavbu sokolovny, která měla být dokončena v době zahájení výstavy. U Báňské a hutní společnosti v Trinci byla objednána 35 m vysoká padáková věž za 40 000 Kč.

Do programu Středomoravské zemské výstavy byly zařazeny dvě akce zaměřené k letectví – výstava letounů a letecký den. V novostavbě sokolovny byla instalována letecká expozice, kde byly k vidění dosluhující vojenské letouny – stíhací Š 20 a pozorovací Aero A-11, moderní sportovní letoun Zlín XII, amatérský s pomocným motorem z Konice, standardní kluzák Zlín V a několik další větroňů. Tuto výstavu zhlédlo během 6 týdnů kolem 30 tisíc návštěvníků.

Slavnostní zahájení výstavy v neděli 21. června zpestřil letecký modelář Jaroslav Tieffenbach vypuštěním dvou horkovzdušných balónů o průměru 3 metrů z bašty zámku.

Padáková věž byla postavena na okraji Michalova a uvedena do provozu s týdenním zpožděním. Zkušební „seskoky“ provedl por. Ludvík Pavlovský, československý rekordman v seskoku padákem. Za poplatek 5 Kč „seskočilo“ z plošiny věže během pěti týdnů přes 7 tisíc odvážlivců.

Katastrofální nepřízeň počasí pronásledovala letecký den. Byl dvakrát odložen, hlavně pro nezpůsobilost půdy pro přistání vojenských letounů až na 6. září, další odklad už nebyl možný. Jedinou výhodou tohoto odkladu bylo, že mohli být na tento letecký den pozváni letci-akrobati, kteří byli až do 8. srpna na olympiádě v Berlíně. Letecký den byl opět pořádán na loukách u Výmyslova, zúčastnil se ho rekordní počet letounů: 6 letounů Zlín XII, 2 letouny Be-50, 4 letouny Praga Baby, 2 dopravní A-35, jeden T-131 a několik starších typů. Ve vleku přilétly i dva větroně z Olomouce a exotické autogiro firmy Baťa. Ráno měl být odstartován závod Středomoravská osma, byl ale zrušen pro nepříznivé povětrnostní podmínky na trati letu. Závodu se totiž měli zúčastnit málo zkušení letci z akce „Tisíc pilotů“ riziko nehod bylo vysoké. Dopoledne se konaly pouze vyhlídkové lety. Jediným zpestřením byl průlet „olympijské trojice“ pilotů Nováka, Širokého a Hubáčka, kteří odstartovali z Prostějova a přistáli v Olomouci. V odpoledním programu zahájeném až po půl třetí, po marném čekání na zlepšení počasí, vystoupili v sólové akrobacii rotný Flekal z Prostějova a major Ambruš z Prahy. Trojice olympioniků tentokrát přistála, odstartovala, před-

vedla skupinový přemet „čertovo kolo“ a odlétla do Olomouce. V půl čtvrté byl nevydařený letecký den ukončen. Tehdy nikdo netušil, že to byl na dlouhou dobu poslední letecký den v Přerově.

Pozn.: Tento letecký den byl pojištěn na 20 000 Kč za pojistné 3 600 Kč. Podmínkou k vyplacení pojistky bylo, že naprší alespoň 2 mm srážek, napršely však 3 mm.

Po celý rok 1936 létali přerovští plachtaři na „cvičáku“ na Švédských šancích, i když v menším rozsahu než v předchozích letech. Na zahájení pátého kurzu v neděli 10. května přijelo i 12 plachtařů z Prostějova s vlastním kluzákem, aby zde pokračovali v létání ke zkoušce B, protože u nich nebyl vhodný terén. V průběhu roku 1936 složilo zkoušku A deset přerovských plachtařů a zkoušku B osm přerovských plachtařů.

Začátkem roku 1937 si přerovští plachtaři objednali u pana Dvořáčka další kluzák. Jeho slavnostní křest se konal na Masarykově náměstí v neděli 20. června, pod protektorátem městské rady a velitele místní posádky podplukovníka Procházky. Na slavnosti promluvil nejprve předseda přerovské skupiny MLL Jindřich Šolc, dva hosté z Olomouce – paní Andrová a předseda župy MLL podplukovník Kabeláč. Působivý byl projev kmotry letounu, nazvaného Přerov III, paní Vilmy Jaškové. V jeho závěru zazněla výzva k vybudování vlastního silného letectva. Slavnost byla zakončena státní hymnou a vypuštěním 200 holubů. Plánované propagační ukázky plachtění na vojenském cvičišti u Újezdce a závody modelářů se pro nepříznivé počasí a rozmoklý terén nekonaly.

V roce 1938 se začalo létat už od února. V plánu na tento rok se předpokládalo, že alespoň 5 plachtařů dosáhne stupně C. Už v minulém roce tři příslušníci složili zkoušky sportovního komisaře, jejichž dozor byl nutný při provádění zkoušky C. Přerovští plachtaři začali zkoušet i terén na Čekyňském kopci a uvažovali i o Uhřínově. Toto místo na jihovýchodním svahu Oderských vrchů poblíž Hranic na Moravě bylo vhodné i pro svahové létání. Patrně proto vybrala Uhřínov pro pořádání letního kurzu i Olomoucká župa MLL. Vedoucím kurzu, který proběhl od 24. července do 15. srpna, byl Jan Hrbek a dalším instruktorem byl Josef Švébiš z Kelče. Na úvod kurzu předvedl přerovský plachtař František Chmelař kluzák Přerov III.

Ovšem už za necelé dva měsíce přišel Mnichov, zábor Sudet a státní hranice se přiblížila na 25 km k Přerovu.

Valnou hromadu přerovské skupiny MLL dne 29. ledna 1939 v hotelu Přerov řídil její předseda JUDr. Lančík. Účastníci schůze byli seznámeni s tím, že MLL, Aeroklub RČS a Svaz letců byly sloučeny do Národního leteckého svazu (šlo zřejmě o životaneschopnou organizaci typickou pro druhou republiku), ale každá složka pracuje dále jako dosud. Schůze také schválila plán činnosti na rok 1939. Pak ale přišel 15. březen 1939 a německá okupace. Sportovní létání na území Čech a Moravy bylo zakázáno a hangár na cvičišti nad Újezdcem na dlouhých šest let osířel.

V prvním měsících po zřízení protektorátu byly snahy o zachování nějaké civilní organizace, která by se věnovala letectví. Dne 22. května 1939 byl zřízen Český národní aeroklub, do kterého byly začleněny Aeroklub republiky Československé a Masarykova letecká liga. Dne 3. ledna 1940

schválil zemský úřad ustavení odbočky Českého národního aeroklubu v Praze, jejíž ustavující valná hromada se konala 1. února. Ještě 13. února 1940 zasedal přípravný výbor ČNA, ale konec všem snahám učinil dekret „Reichsprotektora“ z 11. května 1940, kterým byl ČNA zrušen, jeho majetek k 31. květnu zabaven. Generální sekretář špkt. J. Kopecký byl zatčen a zemřel v koncentračním táboře v březnu 1941.

Havárie letounu Zlín Z-XII u Grymova v červenci 1938

K letecké nehodě s tragickým koncem došlo v neděli 24. července 1938 u Grymova. U letounu Zlín Z-XII firmy Rolný z Prostějova vysadil motor a při pokusu o nouzové přistání zavadil křídlem o dráty elektrického vedení. Dosedl na zem a začal hořet. třicetiletý pilot Richard Hübner z Prostějova z letounu na zemi vyskočil, cestující dvacetiletá Milada Odehnalová z Konice byla vyproštěna z letounu těžce popálená a v nemocnici zemřela.

Dodatky:

A. Výroba kluzáků v Přerově

Počátkem roku 1933 začali Josef a Jaroslav Dvořáčkovi (19 a 18 let) stavět ve stolařské dílně svého otce na ulici Palackého kluzák podle plánu uveřejněného v časopise „Leteč“. O jejich práci se dozvěděl Jan Hrbek, konstruktér Leteckých dílen v Olomouci, známý propagátor bezmotorového létání a od 15. února 1933 vedoucí „Plachtového odboru“ přerovské skupiny MLL. O jeho kvalifikaci nebylo pochyb: absolvoval plachtařský kurz v Německu, v roce 1931 vedl první celostátní kurz plachtařských instruktorů na Chomýži u Bystřice pod Hostýnem. Pro tento kurz zkonstruoval kluzák „Albatros“, odvozený z německého „Hol's der Teufel“.

Na Hrbkovu radu upustili bratři Dvořáčkové od původního záměru a začali stavět podle jeho návrhu kluzák pokročilejšího typu. Byla to vylepšená verze Albatrosu se změněným profilem křídla a upravenou odklápací gondolou. Přerovská skupina MLL jim slíbila financovat povlak a kovové součástky. Předpokládané náklady na materiál byly 3 000 Kč, práci dávali chlapi zdarma. Kluzák byl dokončen v září a na svahovitém terénu vojenského cvičiště na Švédských šancích dne 25. září 1933 Janem Hrbkem úspěšně zalétán. Byl pojmenován Přerov I. I další kluzáky tohoto typu, pokud se s nimi létalo v Přerově, se tak jmenovaly a pod tímto jménem jsou uváděny v seznamu kluzáků vyrobených v ČSR. V roce 1934 byl pro soutěž na Rané vyroben Přerov II, v roce 1937 letoun Přerov III.

První z těchto kluzáků, Přerov I, odchoval téměř stovku plachtařů-začátečnicků. Poprvé byl poškozen dne 18. července 1934 při přistání na letišti Na hrázi v Kroměříži. Přerovští plachtaři zde skládali zkoušky stupně „B“, ke kterým byl potřebný autostart. K dalšímu vážnějšímu poškození došlo dne 11. listopadu 1934 při přistání za silného nárazového větru na letišti nad Újezdcem. Zřejmě byl opraven, protože se zúčastnil spolu se svým mladším bratrem Přerovem II „Soutěže v letu plachtovém“ v srpnu 1935. Přerov II byl poškozen při létání na Rané (pilotem byl plachtař z Prahy) a v dílně pana Dvořáčka bylo pro něho vyrobeno náhradní křídlo za 1 300 Kč. Stál také na náměstí vedle svého nejmladšího bratra Přerova III při

jeho křtu dne 20. června 1937. Přerov III předvedl přerovský plachtař František Chmelař při zahájení posledního předválečného plachtařského kurzu v Uhřínově 1938.

Přerov I byl pravděpodobně vyřazen z provozu už před rokem 1938, protože na začátku německé okupace měli přerovští plachtaři uložené v hangáru na Újezdci dva kluzáky – Přerov II a Přerov III a větroň Morava. Jaký byl jejich další osud, není možné zjistit.

Jan Hrbek se také pokusil zkonstruovat větroň, který by při jednoduché konstrukci a relativně malých rozměrech byl schopen vyšších výkonů, částečné akrobacii a aerovleku. Jeho výroba začala v roce 1933 v dílně uměleckého truhlářství Bartákových na Žerotínově náměstí. Zde byly zřejmě vyrobeny dřevěné části a stavba byla dokončena v Olomouci. Větroň pojmenovaný Morava I byl předveden na setkání plachtařů v únoru 1934 a Hrbek se s ním zúčastnil i první národní soutěže v bezmotorovém létání na Rané téhož roku.

Neexistuje úplná evidence všech kluzáků vyrobených v Přerově. Určitě byly ovšem vyrobeny mimo tři kluzáky pro Přerov jeden Zögling a jeden typu Přerov pro Prostějov, jeden Zögling pro Kroměříž (zalétán v dubnu 1935), jeden typu Přerov pro Lipník (pokřtěn jako „Lipník“ v červnu 1936), další pro Bystřici po Hostýněm (pojmenován „Skřivan“ v roce 1936).

Zdařilá Hrbkova konstrukce úspěšně nahrazovala těžkopádné, v licenci vyráběné Zöglingy. Kluzáky typu Přerov byly vyrobeny i v dalších místech, např. v Kelči v dílně pana Karla Vinklara, ve Valašském Meziříčí ve Státní odborné škole dřevařské a velice pravděpodobně i v dílně MLL u firmy Sodomka ve Vysokém Mýtě. Plachtařské soutěže v Přerově v srpnu 1935 se totiž zúčastnil kluzák „Kujebák“ (Kujebina je přezdívka pro Vysoké Mýto).

B. Vojenské cvičiště nad Újezdcem, plachtařské letiště 30. let

Pozemky nad Újezdcem na Švédských šancích byly československé armádě pronajaty jako cvičiště dne 27. dubna 1925 a byly používány dělostřelci.

Svahovitý terén cvičiště si vybral Jan Hrbek pro zálet prvního kluzáku vyrobeného v Přerově i další provoz v září 1933. Od té doby zde probíhaly plachtařské kurzy přerovské skupiny MLL i další podobné akce. Pro kratší lety postačoval terén od trianglu kóty 262 směrem k městu, pro delší lety, nutné pro zkoušku B, terén od remízku na kótě 298 směrem k vesnici Beňov.

Na členské schůzi Plachtové odboru MLL (tehdy měl 100 členů) dne 17. února 1934 se rozhodovalo o stavbě hangáru. Jan Hrbek navrhoval dřevěnou za 5 400 Kč, ale schválen byl hangár zděný o rozměrech 16 x 6 m za 7 000 Kč. Na schůzi byl přítomen starosta Újezdce pan Pecha, který prohlásil, že je pro obec ctí mít na svém katastru hangár pro letadla. Souhlas dala i vojenská správa a stavba byla 27. března 1934 započata a v dubnu téhož roku dokončena. Provoz kluzáků zde pokračoval až do německé okupace.

Československá vojenská správa v likvidaci předala dne 30. června 1939 protokolárně pozemky cvičiště městu Přerovu a v prosinci 1939 zrušila

nájemní smlouvu. Město hodlalo pozemky pronajmout k obdělávání, ovšem 7. března 1940 si německá vojenská správa v Olomouci tyto pozemky vyžádala pro zřízení cvičiště. Později, 8. dubna 1940, svůj požadavek upřesnili na 20 hektarů s tím, že cvičiště bude využíváno občas i jako letiště. Během války zde skutečně nepravidelně přistávaly letouny Storch a Stösser. Podle smlouvy z 18. dubna platila německá vojenská správa nájemné ve výši 1 300 Kč za hektar, zbytek půdy byl pronajat rolníkům ve veřejné dražbě k obdělávání na 4 roky. V letech 1942–1943 si zde občas pouštěli svoje modely přerovští letečtí modeláři.

Krátkodobě a nepravidelně využívali části cvičiště směrem k Želatovicím a okolí Újezdce Němci pro letecký výcvik pilotů, patrně kurýrních letounů Storch.

Po skončení války se přerovští plachtaři, organizovaní nyní v Českém národním aeroklubu (později Moravskoslezském zemském aeroklubu), na cvičiště vrátili. Opět prováděli starty s gumovým lanem, tentokrát s kořistními kluzáky SG-38. Hangáru se nedalo použít, protože chyběla vrata.

V dubnu 1946 byl sice hangár opraven, ale éra „cvičáku“ jako plachtařského letiště koncem května 1946 definitivně skončila a přerovští plachtaři se přestěhovali na vojenské letiště Přerov-Henčlov.

Základní údaje o letounech uvedených v této kapitole

Aero A-35: hornoplošník, dopravní letoun pro 5 cestujících, motor Walter Castor 240 k, maximální rychlost 195 km/h, cestovní 165 km/h.

Zlín Z-XII: dolnoplošník, sportovní letoun, uzavřená kabina se dvěma sedadly za sebou, motor Continental 36 k, případně 45 k.

Beta Minor Be-50: dolnoplošník, sportovní letoun, dvě nezakrytá sedadla za sebou, motor Walter Minor 85 k, maximální rychlost 195 km/h.

Praga E-114 Air Baby: sportovní hornoplošník, sedadla vedle sebe, motor Praga B 40 k.

Výstavba letiště Přerov-Henčlov. Příchod 63. letky LP2

V úředních dokumentech se pojem letiště Přerov objevil poprvé v roce 1925. Ministerstvo veřejných prací ČSR přípisem ze dne 10. března 1925 žádalo státní stavební úřad v Olomouci, aby vyhledal „u Přerova“ pozemek o rozměrech 400 x 800 m pro zřízení pomocného letiště, které by sloužilo k zabezpečení provozu na leteckých tratích. Byly stanoveny podmínky pro výběr pozemku, poloha vzhledem k městu a komunikacím, druh terénu atd. Na letišti měl být postaven strážní domek a další menší budova. Tento záměr se však neuskutečnil.

První úvahy o vhodnosti plochy vlevo od henčlovské silnice pro letiště se objevily v roce 1936. Místní skupina MLL v Přerově požádala tehdy městskou radu o přidělení pozemku v těchto místech a finanční pomoc při zřízení nouzového letiště. To bylo pravděpodobně podnětem pro město Přerov, aby svým přípisem ze dne 4. května 1936 navrhlo ministerstvu národní obrany zřídit zde vojenské letiště. Po předběžné rekognoskaci terénu byl v září 1936 vypracován situační plán pozemků předpokládané plochy letiště.

V březnu 1937 přišel dotaz od vojenské správy, zda je město Přerov schopné postavit kasárna pro leteckou jednotku s nákladem 5 milionů Kč a darovat pro zřízení letiště pozemek o rozměrech 800 x 1 000 m. Městská rada na svém jednání dne 10. března 1937 po projednání schválila kladnou odpověď.

Další jednání k této věci proběhlo dne 12. května 1937. Zúčastnil se ho starosta města Richard Kleiber, přednosta stavebního úřadu Ing. Bedřich Bernát, za armádu ze stavebního ředitelství III. sboru z Brna podplukovník František Fuksa a za velitelství leteckého pluku 2 v Olomouci škpt. let. Vojtěch Skoba (pozdější velitel 63. letky). Byl projednán výsledek prohlídky plochy pro letiště, staveniště pro kasárna a další budovy. Také byly stanoveny zásady smlouvy mezi vojenskou správou a městem Přerov týkající se pronájmu letiště. Bezprostředně poté byl vypracován podrobný projekt s vyznačením celé letištní plochy, hangárů a dalších objektů i příjezdové 300 m dlouhé komunikace k letišti od státní silnice Přerov-Henčlov.

Městské zastupitelstva na svém zasedání dne 10. června 1937 schválilo smlouvu mezi vojenskou správou a městem Přerovem, podle které se město zavázalo opatřit pozemky, vybudovat letiště a pak ho pronajmout armádě. Partnerem v jednání bylo stavební ředitelství velitelství III. sboru v Brně. Finanční prostředky mělo město získat pomocí úvěrů, například od Městské spořitelny dostalo příslib půjčky 7,5 milionu Kč, dva miliony od Všeobecné penzijní pojišťovny, atd.

Složité a zdlouhavé byla jednání o získání pozemků. Bylo nabízeno jak peněžní vyrovnání, tak náhradní pozemky z majetku města. Na nabídku výkupu vlastníci nereagovali, proto bylo zahájeno vyvlastňování podle zákona o vyvlastňování pozemků k účelům obrany státu č. 63 z 29. března 1935. Celý proces začal v říjnu 1937, ještě v dubnu 1939 (už za německé okupace) se vyřizovalo vyúčtování za postoupené pozemky, ale ještě v červenci 1940 se svolává „šetření na místě“ za účelem nového odhadu ceny pozemků.

Vlastní výstavba letiště začala na podzim 1937 vybudováním 300 m dlouhé příjezdové komunikace od silnice Přerov-Henčlov, která byla zkolaudována už 15. prosince. Se stavebními pracemi na letišti začala firma Kaulich v březnu 1938. Nejdůležitější objekt letiště – hangár standardního typu – byl objednan za 1 milion Kč v červnu 1938 u firmy Vítkovické horní a hutní těžířstvo v Moravské Ostravě. Stavba hangáru byla započata v červenci, ukončena koncem srpna 1938 a od 1. září probíhaly dokončovací práce. Další objekty jako nadzemní a podzemní sklady, nádrže na benzín a olej byly zadány různým firmám v únoru 1938. Se stavbou kasáren, projektovaných u příjezdové komunikace, se vůbec nezačalo.

V říjnu 1938 bylo letiště uváděno jako hotové ze 70 %. Dne 4. listopadu 1938 byla podepsána nájemní smlouva mezi vojenskou správou a městem Přerovem s platností od 1. dubna 1938 na 25 let, tj. do 31. března 1963. Výstavba letiště pokračovala dále i po Mnichovu, například ještě v lednu 1939 se budovaly podzemní sklady. V březnu 1939 bylo letiště hodnoceno jako „stálé vojenské letiště s rozměry 780 x 1 000 m schopné pro všechny druhy vojenského letectva ve dne i v noci“.

Zdlouhavě a s přestávkami probíhaly kolaudace. Bez problémů byla zkolaudována pouze příjezdová komunikace. Hangár byl předběžně zkolaudován 22. prosince 1938, i když byl převzat do používání už 14. září 1938, definitivně pak byl zkolaudován v srpnu 1940. Na kolaudaci nádrží a skladu benzínu pro auta konané v říjnu 1939 se pozvaný zástupce německých úřadů hauptmann Domes nedostavil.

Příchod 63. letky

V operačním plánu z května 1937 se počítalo s tím, že na letišti Přerov bude dislokována jedna zvědná letka leteckého pluku 2 Dr. Edvarda Beneše. Podle tohoto plánu se přemístila z Olomouce v polovině září 1938 na letišti Přerov-Henčlov 63. letka leteckého pluku 2. Pozemní sled se přesunul 11. září a letový sled 14. září. Letka měla ve stavu osm zastaralých dvouplošníků A-100, čtyři moderní dvoumotorové letouny B-71 (v SSSR zakoupené SB-2 vybavené našimi motory a výzbrojí) a jeden spojovací letoun E-39. Velitelem letky byl major Vojtěch Skoba, jeho zástupcem nadporučík Bohuslav Horák a prvním důstojníkem poručík František Fajtl. Pozorovatelů bylo osm důstojníků a pět aspirantů, pilotů bylo sedm.

Natrvalo byla letka přemístěna na letišti Přerov-Henčlov nařízením velitele letectva s platností od 1. prosince 1938. Zůstala zde až do německé okupace a následné demobilizace. Letouny byly odsunuty z Přerova, patrně do Olomouce, ještě před 15. březnem. Přítomnost 63. letky tedy byla jen krátká, ale její význam spočívá v tom, že znamenala začátek éry vojenského letišti v Přerově.

Německá okupace, školní útvary Luftwaffe. Letecká válka 1944–1945. Bojové jednotky Luftwaffe v Přerově-Henčlově a na sousedních letištích. Bojová činnost sovětského letectva

Po dobu německé okupace 1939–1945 bylo území Protektorátu Čechy a Morava začleněno do XVII. letecké župy s velitelstvím ve Vídni (Luftgaukommando XVII. Wien). Letišti Přerov (Flugplatz Prerau) podléhalo velitelství letišti v Olomouci (Fliegerhorstkommandatur Olmütz), tam byl rovněž stavební úřad letectva (Bauleitung der Luftwaffe Olmütz/Mähren).

V Olomouci byl také letecký sklad (Flugdepot 2), kde byla soustředěna ukořistěná československá letecká technika. Odtud si například Slováci odebrali v letech 1941–1943 celkem 21 letounů Š-328 pro doplnění stavu svého letectva a v roce 1942 školní letouny E-39 a E-241, vyrobené pro ně v Praze.

Pozn.: Od února 1945 patřilo území protektorátu pod VIII. leteckou župu s velitelstvím původně ve Vratislavi.

Výcvikové jednotky Luftwaffe

Uvolněná vojenská letišti na území Čech a Moravy dala německým okupantům možnost umístit zde letecké školy. Do Olomouce byla v říjnu 1939 přemístěna po krátkém pobytu ve Vyškově z rakouského Krems-Feuerbrunn letecká škola výcvikového pluku č. 24 (Sch/FAR24), od října 1941 se používalo názvu „Pilotní škola č. 24“ (Flugzeugführerschule FFS24/AB).

Praktický pilotní výcvik prováděla na letištích Olomouc-Neředín, Holice a Přerov.

V Přerově byla pro ubytování frekventantů školy od prosince 1939 uvolněna budova průmyslovky na Havlíčkově ulici. Od začátku roku 1940 bylo možné vidět na letišti Přerov-Henčlov různé typy letounů, hlavně pro elementární výcvik. Nejčastěji to byly letouny Focke Wulf Fw44 Stieglitz, dále letouny Heinkel He-72 Kadett, Klemm Kl-35, Gotha Go-145 i jednotlivé kusy Bücker Bü-131 a dále Arado Ar-66, Focke Wulf Fw56, Junkers W-34 a Heinkel He-46. Z kořistních československých letounů to byly Praga E-241 a nejméně jeden Š-328. (Na olomouckém letišti byly v provozu i tři československé Avie B-534.)

V době působení FFS24 došlo v okolí Přerova ke dvěma nouzovým přistáním: s letounem Fw-44 Stieglitz u Kozlovic a letounem Š-328 jižně od města.

V únoru 1943 odešla pilotní škola č. 24 do Kitzingen/Main, ale letový provoz na Henčlově neskončil. Za připomínku stojí jedna zajímavá epizoda z doby existence FFS24 v Přerově. V roce 1940 jednalo velitelství Slovenských vzdušných zbraní (SVZ) s Němci o možnosti cvičit piloty pro slovenské letectvo v některém německém leteckém učilišti. Němci uvažovali o zřízení „čistě slovenské“ letecké školy právě v Přerově. Tento záměr se neuskutečnil; podmínky kladené Němci byly pro Slováky nepřijatelné.

Nejbližším útvarem stejného určení jako Sch/FAR24 v Přerově byla Sch/FAR71 v Prostějově, od října 1941 taktéž přejmenovaná na FFS71. Do Prostějova přišla v květnu 1940, jako hlavní letiště používala Prostějov I, jako pomocná letiště Stichovice a Vyškov. V prosinci 1943 byla přeložena do severoněmeckého Prenzlau. Na prostějovská letiště byla potom přemístěna operačně výcviková skupina I/SG-152 a později i I/SG-151, obě s letouny Focke Wulf Fe190.

V říjnu 1943 rozhodlo velení Luftwaffe, aby z důvodu úspory pohonných hmot létali pilotní žáci v první fázi výcviku na větroních. Na uprázdněném přerovském letišti bylo zřízeno plachtařské středisko vybavené jak kluzáky SG-38, tak výkonnými větroni Grunau Baby a Olympia. Velitelem byl mjr. Scharna, hlavním instruktorem byl významný německý plachtař doktor Günter Hasse (létal i po válce). Provoz byl velmi intenzivní, starty se prováděli i na třech navijácích. Nařízením velitelství Luftwaffe z 9. listopadu 1943 byly zrušeny plachtařské kluby armády a letectva a jejich letouny byly převedeny k pilotním školám. Patrně proto se na přerovském letišti objevily i další větroně jako Kranich a Weihe. Asi po roce provozu bylo plachtařské středisko zrušeno, kluzáky a větroně demontovány a uskladněny.

Letecká válka 1944–1945

Po úspěšné invazi spojenců na evropský kontinent v Normandii začalo spojenecké letectvo soustavně bombardovat závody na výrobu pohonných hmot. V Horním Slezsku byl takovým cílem komplex rafinerií a výroby syntetického benzínu Blechhammer Süd, Blechhammer Nord a Odertal ležící asi 50 km severně od Ostravy. Trať bombardovacích svazů z letišť v jižní Itálii (mezi městy Foggia a Bari) k tomuto cíli vedla přes Jaderské moře,

Jugoslávii, Maďarsko (Balaton), jihozápadní Slovensko a Moravu. První přelet svazu asi 500 bombardérů a 300 stíhacích letounů doprovodu byl zaznamenán 7. července 1944. Při tomto přeletu havaroval u Velehradu Fortress B-17 poškozený stíhač už na rakousko-moravském pomezí, celkem bylo ztraceno 22 bombardérů. Dále se od tohoto svazu oddělil v prostoru Přerova, patrně z důvodu poruchy, jeden letoun, odhodil pumy u lesa Kopánky poblíž Tovačova a odletěl s doprovodem stíhačů směrem na jih.

Při náletu dne 22. srpna 1944 dopadl vrak jednoho Liberátora B-24 od 459. bombardovací skupiny (chyběla polovina levého křídla s motorem) na levý břeh Bečvy poblíž oseckého jezu. Letoun byl poškozen protiletadlovou palbou nad cílem a při zpátečním letu došlo v prostoru mezi Novými Dvory a Osekem k jeho destrukci ve vzduchu. Osádka podporučíka Kreiensiecka vyskočila na padácích a byla zajata. V troskách zůstal jen přední střelec Martin Zeberski. Jeho tělo bylo z trosek vyproštěno a pohřbeno v Lipníku nad Bečvou.

Téhož dne byl u Věžek u Kroměříže sestřelen v leteckém boji Mustang P-51 z 52. stíhací skupiny. Pilot poručík Hoffman zahynul. Další dva Mustangy z 321. stíhací skupiny se srazily u Zborovic, piloti ppor. Braton a ppor. Sandler se zachránili na padácích a byli zajati.

K výjimečnému případu došlo při náletu 70 Liberátorů B-24 od 55. bombardovacího křídla na Prostějov dne 25. srpna 1944. Odstartovali proti nim patrně piloti instruktoři operačně výcvikové skupiny s letouny Fw-190 z Prostějova a snad i Vyškova. Jejich zásah byl částečně úspěšný, nálet na Prostějov se jim nepodařilo odvrátit, ale jedna skupina 27 amerických bombardérů byla nucena odhodit pumy bezcílně na pole jihozápadně od Tovačova. V části Tovačova zvané Anín bylo při tom poškozeno 12 domů a 2 domy zničeny, ke škodám došlo i v Ivani. Další jednotlivý bombardér odhodil pumy v prostoru jižně od Přerova – mezi odbočkou z hlavní silnice na Újezdec a podjezdem k Lověšicím.

Při jednom z dalších náletů, dne 14. října, byly napadeny i cíle v Přerově. Ze stíhacího doprovodu se oddělily dvě trojice letounů Lightning P-38, jedna z nich zaútočila na nádraží, kde bylo poškozeno několik lokomotiv a další objekty. Na přednádraží u Lověšic byly prostríleny železniční cisterny. Druhá trojice ostřelovala cíle na letišti, rozsah škod není znám, protiletadlová obrana palbu nezahájila.

V pondělí 20. listopadu dopadly bomby i na Přerov. Ten den bylo nad původně stanoveným cílem v Horním Slezsku naprosto nevyhovující počasi. První skupina asi 190 letounů shodila pumy neúspěšně, další dvě skupiny – asi 280 letounů – se vracely s bombami a měly bombardovat náhradní cíle, což v té době byly převážně komunikační uzly. Na Přerov přilétla od severovýchodu skupina 26 liberátorů. Podle důvěryhodných svědků měly výšku asi 3 000 metrů, jimi odhozené pumy dopadly většinou do neobydlených prostor, část do ulic U rybníka, Kosmákova, Kozlovská a Vsadsko. Z míst dopadu se nedá určit, co mělo být cílem. Pravdou je, že po skončení války bylo zjištěno, že v seznamu cílů 15. letecké armády USA byl jako cíl ve městě Přerov zapsán objekt Optikotechny jako výrobce optických přístrojů pro armádu. Pokud tedy mělo být cílem nádraží, byly bomby nejméně o 1 000 m krátké, měla-li to být Optikotechna, byly bomby asi 400

m vpravo. Podle údajů získaných od příslušného dokumentačního střediska letectva USA byl Přerov bombardován jako cíl náhodný a příležitostný a nálet provedla z výšky 20 000 stop pravděpodobně 484. bombardovací skupina, jejímž domovským letištěm bylo Torretto. Za podobných okolností byl v tento den 455. bombardovací skupinou bombardován Zlín a 150 letouny také Brno.

K velkému střetnutí bombardovacího svazu s německými stíhači v oblasti střední Moravy došlo 17. prosince 1944 v poledních hodinách. Toho dne odstartovalo přes 500 bombardérů B-17 a B-24 z 15. letecké armády USAF z letišť u Foggie, Toretta, Spinazoly a Cerignoly v jižní Itálii k náletu na komplex Blechhammer-Odertal. Mělo je doprovázet stíhací křídlo letounů P-51 Mustang a jedno křídlo letounů P-38 Lighting, celkem přes 250 letounů z letišť severozápadně od Foggie. Proti tomuto svazu odstartovala stíhací eskadra 300 z letišť Löbnitz (východně od Bitterfeldu), Jüterbog (jižně od Luckenwalde) a Reinsdorf, všechna místa jsou v oblasti mezi Lipskem a Postupimí, s celkem asi 80 letouny Fw-190A a Bf-109G. Letouny byly opatřeny přídatnými nádržemi, protože vzdálenost do předpokládaného místa střetnutí byla 400 km.

Němečtí stíhači perfektně navádění ze země se setkali se svazem bombardérů v prostoru střední Moravy. Když se ujistili, že bombardéry letí bez doprovodu stíhačů, zaútočili na závěrečnou skupinu tvořenou 461. a 464. bombardovací skupinou letounů Liberator B-24. V blízkém okolí Přerova sestřelili v krátké době 3 Liberátory, jejich trosky dopadly jižně od Rokytnice u samoty Vrbovec, severně od Troubek (při tom jedno křídlo u silnice Henčlov-Troubky) a u Kokor u mlýna Kaláb. Větší část členů posádek vyskákala na padácích a byla dříve nebo později zajata. Celkem bylo na území Moravy při tomto střetnutí sestřeleno 9 bombardérů.

Situace se zásadně změnila v neprospekch německých stíhačů, když na místo střetnutí dorazil opožděný stíhací doprovod letounů Mustang a Lightning. Došlo k leteckým soubojům, byl sestřelen Lightning P-38 pilotovaný Davidem Millesem, který dopadl několik set metrů severovýchodně od Vinar.

Pokud jde o ztráty německých stíhačů, byly v blízkém okolí Přerova zaznamenány dopady německých stíhacích letounů na těchto pěti místech: Fw-190 mezi Tučínem a Podolím, Bf-109 západně od Dluhonic u železniční trati, Fw-190 jihozápadně od Troubek, Fw-190 u dvora Viklice poblíž Tovačova a Fw-190 u Majetína.

Bilancování této patrně největší letecké bitvy nad územím Čech a Moravy je obtížné, vzhledem k velkým rozdílům v údajích o ztrátách, které jsou k dispozici. Všeobecně dojdeme k závěru, že ztráty bombardérů 15. letecké armády byly kolem přípustných 5%–6%, kdežto ztráty německých stíhačů byly velmi citelné, nejméně 20–30 %.

Od srpna do října 1944 bombardovaly letouny 15. letecké armády i cíle v Čechách, i když menšími skupinami. Fantovy závody a letiště v Pardubicích byly úspěšně bombardovány 24. srpna. Výtečně bráněné objekty v Mostecké pánvi ve dnech 21. července, 11. září a 16. října.

Poslední nálet na komplex Blechhammer-Odertal se uskutečnil 26. prosince 1944. Dne 6. února 1945 vstoupila v platnost dohoda o tzv. „No Bom-

bing Line“. Od tohoto dne nesměli západní spojenci bombardovat cíle východně od linie Štětín–Berlín–Draždany–Brno–Vídeň–Záhřeb.

Bojové jednotky Luftwaffe v Přerově-Henčlově a na sousedních letištích

Podle pamětníků byly prvními německými letouny v létě 1939 na tomto letišti střemhlavé bombardéry Stuka Ju-87, ovšem tento údaj nebylo možno potvrdit.

Po odchodu letecké školy zde byla jako první dislokována jednotka s letouny Bf-109, kvůli nimž byla vykácena třešňová a švestková alej mezi letištěm a Henčlovem a přeloženo telefonní vedení.

O tom, jak se střídaly letecké jednotky za účelem odpočinku a doplnění, se dá částečně usuzovat podle leteckých nehod, které byly zaznamenány v okolí města: Například kolem 15. května 1944 havaroval po nezdařeném pokusu o opakovaný start v řepném poli u Henčlova letoun Fw-190. Dále při pokusu o nouzové přistání na cvičišti nad Újezdcem někdy po žních roku 1944 skončil výběh letounu Ju-87 v zahradě jednoho domku v Újezdci. Krátkou dobu byla na Henčlově jednotka dopravních Ju-52. Nepodařilo se zjistit, zda byla v době náletu Lightningů na letišti nějaká letecká jednotka nebo jen jednotlivé letouny, údajně to měly být Bf-109 a Fw-190. Den po tomto náletu se na letiště přemístila jednotka stíhacích letounů Bf-109, z nichž dva při přistávání havarovaly. Další letoun tohoto typu se zřítil v zimě 1944/45 poblíž Újezdce. Trochu záhadný je pád letounu Bf-109 u Včelína začátkem roku 1945, který byl pozorovateli hodnocen jako sebevražda.

Intenzivní bojová činnosti německého letectva z přerovského letiště byla zaznamenána až v posledních dvou měsících války. K velkému přesunu německých leteckých jednotek na území Moravy a Slezska došlo po úspěšné lednové ofenzivě Sovětské armády. Například stíhací eskadra 77 (JG-77) s letouny Bf-109G,K se přemístila z prostoru jihovýchodně od Vratislavi na letiště Benešov. Její první skupina I/JG-77 byla první čtyři týdny v březnu na odpočinku a doplnění v Přerově a pak se vrátila na letiště Ostrava. Zbytky skupiny III/JG-77 byly v polovině dubna přesunuty do Prostějova a zde byla skupina rozpuštěna.

Další bitevní eskadra SG-4 měla dislokovanou v lednu až březnu 1945 jednu skupinu v Kostelci na Hané, od března do května v Prostějově, další skupinu a štáb od března do května v Kostelci na Hané.

Letouny Fw-190F, které byly na letišti Přerov-Henčlov nejspíše od začátku dubna, patřily pravděpodobně k třetí skupině bitevní eskadry 10 (III/SG-10). Jejím velitelem byl major Blassig. Letouny jejich tři letek startovaly denně s podvěšenými pumami ve spolupráci s letouny Bf-109 stíhací eskadry 77 k letům na podporu pozemních vojsk v boji o Moravskou bránu. Je možné, že i letoun Fw-190 sestřelený střelcem šturmovíku československého bitevního pluku dne 16. dubna 1945 patřil k III/SG-10.

Poslední Fw-190 opustily letiště Henčlov dne 3. května 1945 a přesunuly se na letiště Vysoké Mýto a zůstaly tam až do kapitulace. V noci z 5. na 6. května zničili Němci hangár a poškodili další objekty a letiště opustili. Po jejich odchodu zůstal na letišti mimo jiné i jeden letoun Heinkel 111,

což byl zřejmě osobní letoun maršála Schörnera, který se ještě v dubnu nacházel na letišti Ostrava-Hrabůvka.

Bojová činnost sovětského letectva

Zřejmě následkem poškození v souboji se sovětskými letouny se zřítil u Sobíšek dne 3. února 1945 jeden Fw-190. Podle výpovědi pilota, který se zachránil seskokem na padáku, bylo jeho domovské letiště někde u Ostravy. Koncem března a znovu na Bílou sobotu byla jednotlivými sovětskými letouny napadena Horní Moštěnice. Cílem měla být patrně maďarská jednotka ubytovaná v zámku.

Od začátku dubna se bojová činnost sovětského letectva projevovala hlavně nočními rušivými lety jednomotorových dvoumístných kukuruzníků Po-2 (byly zaznamenány ojedinělé případy ostřelování pozemních cílů), dále dvoumotorových petljakovů Pe-2 a bostonů A-20, které zalétávaly až do prostoru České Třebové. Do tohoto období spadá doložené zřícení bostonu u Kojetína. Je znám i osud jeho osádky. Nejasný je původ troskek letounu, údajně kukuruzníka, v lese Žebračka. Ojedinělou akcí bylo postřelování přistávajících focke wulfů skupinou sovětských stíhačů. Tovačov také zažil postřelování ulic ze šturmovíku dne 8. dubna a nálet většího rozsahu 30. dubna. Pod kostelem odpočívala ustupující kolona Němců (Maďarů), na ni zaútočila patrně malá skupina letounů šturmovik střelbou a bombardováním. Bylo zničeno několik domů, poškozen kostel, fara a škola. Došlo i ke zranění a obětem na životech tovačovských občanů.

Dne 2. května byl střelbou z věže zámku sestřelen sovětský stíhací letoun pilotovaný poručíkem Grigorijem Jemeljanovičem Kucenkem (1923). Letoun dopadl nedaleko bývalého rybníka Karlíčka severoseverovýchodně od Tovačova, pilot uhořel v jeho troskách. Jeho totožnost byla zjištěna až v roce 1972 na základě evidenčního čísla vyrytého na zadní straně odznaku Řádu rudého praporu. Pomníček připomínající tuto událost byl odhalen 24. června 1977 na místě, kde došlo ke katastrofě.

Ještě 8. května zaútočil jeden sovětský letoun omylem na Tučín, vypálil několik střel a shodil dvě bomby.

Po skončení války nebyla na letišti Přerov-Henčlov umístěna žádná sovětská letecká jednotka. Přistávaly zde pouze jednotlivé sovětské letouny. Podle pamětníků přistál někdy v červnu 1945 na poli u hřbitova kukuruzník, jehož osádka si odvezla patrně vzorky výrobků z Optikotechny.

Dodatek:

Připomínky letecké války roku 1944 v okolí Přerova

Tragickou událost z 22. srpna připomíná pomník na hřbitově v Lipníku u hrobu, ve kterém byl Martin Zeberski původně pohřben. Socha pomníku, odhaleného 1. listopadu 1945 znázorňuje Ikarův pád. Hrob shlédlá koncem srpna 1946 delegace amerických důstojníků a rozhodla exhumaci v tomto případě neprovádět. Nakonec ale, zřejmě na žádost pozůstalých, byly ostatky Martina Zeberského dne 13. listopadu 1946 vyzvednuty a pohřbeny v USA.

Později byl postaven malý pomníček v místě dopadu liberátora poblíž skupiny chat u oseckého jezu. Na kovové destičce je nápis: Per ardua ad astra. Utrpením ke hvězdám. V těchto místech se zřítíl dne 22. srpna 1944 letoun B-24 Liberator, ve kterém zahynul americký letec cpl Martin Zebersky. Čest jeho památce. Lipník nad Bečvou – Nové Dvory.

Pomníky věnované letcům 15. letecké armády USA, kteří zahynuli při letecké bitvě 17. prosince 1944 v okolí Přerova

Z osádky liberátora sestřeleného u Troubek se zachránili čtyři letci seskokem na padáku, dalších šest bylo pohřbeno na hřbitově v Troubkách. V roce 1946 byl nad jejich hrobem postaven pomník podle návrhu architekta Kavana a sochaře Tríska.

Slavnostní odhalení pomníku proběhlo v neděli 11. srpna 1946. Přítomni byli tři generálové čs. armády, 15 vyšších důstojníků z Olomouce a Přerova, v zastoupení velvyslanec USA plk. Davis a otec jednoho z letců pan Yesia, původem z Chodska.

Později měla být těla exhumována a převezena do USA, ale po protestu faráře Nepustila bylo od toho záměru upuštěno. V únoru 1948 k exhumaci přece jen došlo, protože bylo nutno ověřit totožnost letců americkým orgánem (na žádost pojišťovny). Těla byla potom uložena do nových rakví a znovu pohřbena. V březnu 1951 byly na přání rodičů exhumovány ostatky sgt. Josepha Merga a pohřbeny v USA.

Další tři letci, jejichž letouny byly sestřeleny 17. prosince 1944, byli pohřbeni v Rokytnici a jejich jména byla vyryta na památníku obětem 2. světové války v parčíku na návsi v Rokytnici, který byl odhalen 5. května 1974. Nápis zněl: Američtí letci poručík William G. Rundbaken, William J. Hayes, John A. Villars zahynuli 17. XII. 1944. Mimoto byla hned po válce, neznámo kým, na stromě bezprostředně u místa dopadu jednoho z liberátorů umístěna kovová tabulka z materiálu pocházejícího zřejmě z letounu. Text (s malou omluvitelnou chybou): Per ardua ad astra, B-17G Flying Fortress, v těchto místech padli dne 17. XII. 1944 tři američtí letci 2nd Lt William C. Rudbaken, t sgt William J. Hayes, sgt. John A. Villars. Čest jejich památce, Rokytnice u Přerova. Později zde přibyla destička věnovaná osudu sgt. Dancereraua, který zahynul u Dluhonic a byl tam také pohřben. Exhumován byl 14. listopadu 1946. Jeho jméno připomíná pamětní deska na hřbitovní zídce v Dluhonicích.

Exhumace letců pohřbených v Rokytnici proběhla 27. srpna 1946. Skupinu amerických důstojníků, se kterými přijali i otec, matka a sestra por. Rundbackena, doprovázel bývalý příslušník čs. letectva ve Velké Británii, letecký mechanik rtm. Aug. Černý bydlící v Přerově.

V roce 2001 byl z iniciativy obecního úřadu (starosta Vojtěch Soldán) postaven u samoty Vrbovec pomníček, na který byla vyryta jména čtyř amerických letců, z nichž dva – sgt. Hayes a Kanadan sgt. Dansererau – pocházeli z letounu, který dopadl zde, a dva ppor. Rundbacken a sgt. Villars byli z osádky liberátoru, který spadl u Kokor.

Pomníček byl odhalen 15. června 2001 na krásné slavnosti za příjemného počasí. Mezi vzácnými hosty byli bývalí příslušníci našeho letectva ve Velké Británii – gen. Peřina, plk. Bednařík a plk. Míkula. Delegaci USA

tvořili col. Salyers a mjr. Wenberg, Kanadu zastupoval col. Hawken, české vojenské letectvo gen. Kubala.

Tragédii třetího liberátoru, jehož trosky dopadly u Kokor, připomíná deska umístěná na kvádru před památníkem obětí 1. a 2. světové války na návsi obce. Text věnovaný sgt. Mc Guierovi zní: Přední střelec desátník U. S. Army, Richard Mc Guier zahynul v troskách bombardéru dne 17. 12. 1944. Jeho ostatky byly exhumovány dne 28. srpna 1946.

Pozn: V době od 27. července do 9. prosince 1946 působila na území Československa delegace 611 Quartermaster Graves Registration Company, která měla za úkol provést registraci hrobů, vyzvednutí a převoz ostatků příslušníků americké armády do USA.

Sportovní létání v Přerově 1945–1954. Letecké dny v letech 1946 a 1947

Hned v prvních dnech po osvobození zjistila skupina leteckých nadšenců – bývalých plachtařů a leteckých modelářů, že hlavně podhledem stadiónu u sokolovny jsou uloženy rozmontované kluzáky a větroně. Podle hlášení velitele letiště npor. letectva Josefa Indráka z 19. června 1945 adresovaného Velitelství letecké oblasti 3 v Brně se jednalo o 52 letounů, převážně typu SG-38, Grunau Baby II. a o několik dalších výkonných větroňů. V příloze hlášení byl také seznam letounů, o které má zájem „odbočka MLL v Přerově“. Po právní stránce se jednalo o válečnou kořist a podle rozhodnutí ministerstva dopravy měly být větroně přiděleny těm aeroklubům, kterým je Němci za okupace zabavili. Byly tedy postupně rozděleny mezi plachtaře v sousedních městech Olomouci, Prostějově, Kroměříži i jinde.

Přerovští plachtaři s povolením národního výboru některé z přidělených větroňů smontovali a s kluzákem SG-38 se na trávníku za tenisovými kurty pokoušeli o „skoky“ pomocí gumového lana. Výkonnější větroně, u kterých se počítalo se starty navijákem, sestavovali na vojenském letišti Přerov-Henčlov.

Prvořadým úkolem po osvobození bylo založit nebo obnovit organizaci, která by sdružovala zájemce o létání. Přípravný výbor Českého národního aeroklubu v Přerově se sešel už 28. května, od 1. července byl zahájen nábor členů. Na Masarykově náměstí byl instalován větroň Olympie a tabule u něj zvaly přátele letectví ke vstupu do ČNA, v biografu se promítaly propagační diapozitivy. Výsledek náboru byl překvapující – přihlásilo se 300 zájemců o plachtařský výcvik. Ustavující valná hromada se konala dne 11. července v 19.00 hod. v sále dělnického domu na Šířavě. Předsedou aeroklubu ustaveného na této valné hromadě se stal JUDr. Emil Sýkora, čestným předsedou Ing. Zapletal a jednatelem Stanislav Dostál.

Už od poloviny května se začalo se vzlety kluzáků pod vedením Jaroslava (Ládi) Dvořáčka na starém místě, vojenském cvičišti nad Újezdcem. Hangár postavený v roce 1934 nebyl v dobrém stavu, chyběla mu vrata. Proto bylo nutné přivážet kluzák SG-38 na vozíku z města a po létání znovu odvést zpět do místa úschovy – Pouperova statku na Šířavě. I přeprava kluzáku z místa přistání na místo vzletu se prováděla lidskou silou, tak-

že každý let byl těžce zaslouženou odměnou. Organizovaný plachtařský výcvik byl zahájen dnem 15. července.

Ve srovnání s rokem 1938, kdy měli přerovští plachtaři k dispozici pouze dva kluzáky – Přerov II a Přerov III a větroně Morava, byl v červenci 1945 jejich letadlový park podstatně bohatší: kluzáky SG-38, spolehlivé větroně Grunau Baby, výkonné větroně Olympia a Weihe, dvoumístný Kranich (sedadla za sebou) a exotický Goevier. Měli navijáky Opel Blite a Ford a automobily Z-18 a Praga Alfa, byť nepřilíš spolehlivé.

Společenskou událostí první třídy ve městě Přerově byl ples aeroklubu pořádaný 6. února 1946. Vzácným hostem na něm byl přerovský rodák divizní generál RNDr. Karel Janoušek.

Začátkem roku 1946 došlo k reorganizaci Českého národního aeroklubu (ČNA). Na schůzi přípravného výboru konané 20. ledna v Přerově bylo rozhodnuto, že aerokluby na Moravě a ve Slezsku vytvoří svou zemskou organizaci – Moravskoslezský zemský aeroklub (používala se zkratka Zem-sak). Ustaven byl na valném shromáždění dne 16. února v Brně. V Přerově se také konal, zřejmě vzhledem k jeho výhodné zeměpisné poloze, dne 24. března první sjezd plachtařů Země moravskoslezské.

V roce 1945 vznikl v Přerově 13. skautský letecký oddíl. Mezi jeho asi 10 členy byl jeden plachtař, člen aeroklubu, ostatní byli spíše zájemci o létání. Jeho existence byla krátká, neměla totiž opodstatnění, když v Přerově dobře fungoval aeroklub.

Byl to snad ohlas předválečné smlouvy mezi MLL a Svazem junáků-skautů RČS, podle které se měly skautské organizace věnovat šíření myšlenek letectví v místech, kde dosud nebyla zřízena odbočka MLL.

Na jaře 1946, od 1. dubna do 25. května, zaměstnával aeroklub pana Karla Kodejše, pod jehož vedením proběhl kurs, ve kterém bylo vycvičeno 11 plachtařů do zkoušky A a opraven hangár na letišti.

Byla obnovena i spolupráce s Kroměříží. V neděli 14. dubna se tam vydala skupina přerovských plachtařů, kterým Kroměřížští připravili kluzák SG-38 a větroně Grunau Baby a umožnili Přerovákům, aby složili i zkoušku B. Bylo to asi také vyjádření vděčnosti za přiděl kořistních kluzáků. Leteckého dne 5. května v Kroměříži se zúčastnil Láda Dvořáček s Olympií.

Od začátku roku 1946 se začali přerovští plachtaři připravovat díky pochopení vojenské správy k definitivnímu přemístění na vojenské letiště Přerov-Henčlov. V Mostkovcích zakoupili barák po Němcích, vhodný jako „hangár“ pro bezmotorová letadla. Firma stavitele pana Janků z Horní Moštěnice zajistila jeho rozebrání a opětovné postavení poblíž Výmyslova. Převoz rozebraných částí zajistila zdarma přepravní firma Adolfa Krafka, který byl místopředsedou aeroklubu. Stavební odbor ministerstva dopravy dotoval stavbu částkou 80 000 Kč. Velká plocha vojenského letiště dovozovala používat ke startu větronů navijáku, při kterém se běžně dosahovalo výšky 200 m, za příznivých podmínek s větroněm Grunau Baby až 500 m, což bylo předpokladem k docílení podstatně vyšších výkonů s využitím vzestupných proudů.

Poprvé předvedli přerovští plachtaři své umění přerovské veřejnosti dne 19. května 1946. Josef Chmelař na větroni Olympia se dal vytáhnout do

výšky 200 m, podařilo se mu vystoupat do výšky 2 000 m, předvedl několik akrobatických obrátů a zůstal ve vzduchu 5 hodin a 10 minut, čímž splnil jednu podmínku pro zkoušku stupně D. Láďa Dvořáček ve dvoumístném Jeřábu (německý Kranich) dosáhl při letu s cestujícím doby letu 3 hodiny 35 minut, osmnáctiletá Alena Kovaříková s větronem Grunau Baby 41 minut. (Láďa Dvořáček nalétal na Grunau Baby svoji pětihodinovku už 24. března.)

Největší akcí přerovského aeroklubu v roce 1946 byl letecký den pořádaný 22. září, první po válce, poprvé na vojenském letišti a více než 10 let od posledního leteckého dne. Vzácným hostem byl pplk. let. František Fajtl, který vždycky rád vzpomínal na svůj pobyt v Přerově v podnájmu u nožičky pana Hanzlíka v letech 1938–1939.

Program byl zahájen už v 8 hodin ráno závody leteckých modelářů a prvním kolem soutěže plachtařů za účasti členů několika sousedních aeroklubů. Za Přerov byli nominováni: Láďa Dvořáček, Jindřich Batelka a Vítězslav Wertheimer. Odpolední program zahájilo ve 14.00 hod. finále soutěže plachtařů. Vítězem se stal Vítězslav Wertheimer. Následovaly ukázky výcviku v plachtění a akrobacie větroňů. S motorovými letouny předvedli svoje akrobatické sestavy Božena Krajčová a zlínský šéfpilot Ladislav Šváb, oba na stroji Z-281.

Velitel 3. letecké divize v Brně pplk. Karel Mrázek vyhověl žádosti přerovského aeroklubu a vyslal na letecký den trojici spitfirů, která svým vystoupením program uzavřela. Vyhlídkové lety prováděli plachtaři v dvoumístných jeřábech, vojáci s letouny Piper Cub a jedním třímotorovým dopravním letounem Junkers 52 (čs. ozn. D-52).

Vznik letecké základny, zformování leteckého pluku a zahájení vojenského leteckého provozu od 1. září 1946 neznamenaly pro plachtaře žádné komplikace. Velitel pluku a další důstojníci se přihlásili za členy aeroklubu, pplk. Svátek zastával od ledna 1947 funkci místopředsedy a krátce byl i předsedou aeroklubu. Druhý velitel pluku pplk. Rýdl byl členem aeroklubu od dubna 1948 a předsedou akčního výboru od července 1948. Dva piloti pluku vykonávali funkci instruktorů u aeroklubu a vojáci pomáhali při provozu, opravách a údržbě letounů.

V roce 1946 i později se úspěšně rozvíjela spolupráce se sousedními aerokluby. Agilní aeroklub v Bystřici pod Hostýnem nabídl už v září 1946 možnost výcviku plachtařů ke složení zkoušky C na svém letišti Chlum, naopak aeroklub v Lipníku žádal přerovský aeroklub o umožnění výcviku dvou instruktorů pro starty na navijáku. Přerovští plachtaři se také aktivně podíleli na založení krajového výcvikového střediska v Bystřici pod Hostýnem, kterému se později říkalo Krajská plachtařská škola Halamáskova. Funkci místopředsedy a jednoho člena výboru zastávali Stanislav a Bedřich Dostálovi, jako vkladné byl předán větroň Grunau Baby. Letiště Chlum využívali přerovští plachtaři občas ke svahovému létání na Hostýně.

Při zájezdech v srpnu a září do Koprivnice a Nového Hrozenkova se přerovští plachtaři seznamovali s podmínkami plachtění v horských oblastech Beskyd a Javorníků. Ve spolupráci s dalšími aerokluby byly pronajaty pozemky pro svahové létání na Uhřínově. V roce 1947 vyzkoušeli přerovští plachtaři svahové létání s větronem Grunau Baby v blízkosti města na

Čekyňském kopci. Při své nedělní vycházce dne 27. května 1947 byly přerovští občané patrně překvapeni přistáním větroně Olympia pilotovaného Ládou Dvořáčkem na břehu Bečvy.

V říjnu 1946 se dočkali i zájemci o motorové létání. Rotmistr Ohera, vojenský pilot, se kterým se počítalo jako s instruktorem, a člen výboru Stanislav Dostál přiletěli dne 5. října z Prahy s letounem Piper Cub OK-XHH. S ním byl 18. listopadu zahájen základní výcvik. Po nalétání asi 40 hodin se v březnu 1947 letoun při přistání poškodil a musel být odeslán do opravy. Ministerstvo dopravy přidělilo aeroklubu dne 14. července 1947 letoun Z-281 OK AWG, později ještě Praga E-114 OK CGI. Školení se zpočátku zúčastnilo až 20 žáků, ale postupně odpadali, takže motorových pilotů ve výcviku bylo jen několik. Prvním přerovským pilotem vycvičeným v roce 1946 byl Josef Chmelař. Ten se však školil v Otrokovicích a tam také vykonal svůj první samostatný let dne 14. listopadu. Výcvik v motorovém létání byl nákladný, letová hodina stála kolem 600 Kčs. Letouny nebyly v Přerově efektivně využity a byly po roce 1949 předány jiným aeroklubům, např. do Valašského Meziříčí.

Další letecký den se konal opět na letišti Přerov-Henčlov, a to o rok později dne 21. září 1947. Při té příležitosti přiletěl do Přerova osobním letounem velitele letectva Si-Fh104 Hallore (čs. označení C-30, D-72) přerovský rodák generál Karel Janoušek, v té době zástupce náčelníka generálního štábu pro zvláštní úkoly a inspektor protiletecké obrany. Program leteckého dne byl zahájen projevem předsedy aeroklubu JUDr. Emila Sýkory, úvodním číslem byly ukázky výcviku plachtařů. Potom předvedla svou akrobatickou sestavu na letounu Z-281 slečna Božena Krajčová ze Zlína. Vrcholné ukázky letecké akrobacie předvedl s letounem C-4 válečný pilot škpt. František Peřina, úspěšný účastník leteckých bojů ve Francii a Velké Británii a pozdější inspektor střelby stíhacího letectva RAF. Svoje mistrovství při průletech se změnami sestav předvedla skupina devíti spitfirů z leteckého útvaru v Brně, kdysi letounů čs. 313. stíhací squadrony RAF. Program uzavřel průlet tříčlenné skupiny Mosquit a ukázka výborné ovladatelnosti tohoto letounu při letu s jedním pracujícím motorem.

Pro vyhlídkové lety byl přistaven dvoumotorový devítimístný Siebel čs. ozn C-3.

Rok 1948

Dne 14. ledna 1948 byl na valné hromadě aeroklubu Přerov zvolen předsedou plukovník Lubomír Svátek, velitel LP 43 a prvním místopředsedou dosavadní předseda JUDr. Emil Sýkora. Několik dalších schůzí bylo věnováno přípravám na třetí reprezentační ples, který se konal 14. února 1948 v Městském domě „pod záštitou a za osobní účasti ministra zahraničních věcí PhDr. h. c. Jana Masaryka“, jak bylo uvedeno na pozvánce. Mezi členy čestného předsednictva plesu bylo několik leteckých generálů, čelní představitelé ČOS a místní funkcionáři. Druhý den po plese promluvil Jan Masaryk na shromáždění letců a občanů v sokolovně, byl to jeho poslední projev na veřejnosti.

Ještě výborová schůze 24. února řešila běžné problémy jako garážování automobilů Z-18 a Mercedes, byla vyslechnuta zpráva o krajové plachtař-

ské škole v Bystřici pod Hostýnem a vzato na vědomí ustavení výboru motorového odboru. Na výborové schůzi 3. března byla nejprve za předsednictví plk. Svátka probрана běžná agenda, pak po pětiminutové přestávce byla zahájena „ustavující schůze akčního výboru aeroklubu Přerov“. Škpt. Pára přečetl přípis, který ho zmocňoval k ustavení akčního výboru a k dalším opatřením. Po měsíci obdržel tento akční výbor dopis od okresního akčního výboru Národní fronty datovaný 5. dubna, kterým se z aeroklubu vylučují pplk. Horký, plk. Svátek a Josef Švrdlík. Na schůzi akčního výboru 23. dubna se dostavil také nový velitel leteckého pluku 43 pplk. Jaroslav Rýdl, na další schůzi 10. května mu byla nabídnuta funkce předsedy a na schůzi 26. července byl předsedou zvolen.

Všeobecný zákaz létání v aeroklubech mimo kluzáků byl vyhlášen 9. března. Létání na větroních a kluzácích bylo povoleno od května 1948, na motorových letounech od června 1948. V srpnu téhož roku žádal předseda motorového odboru aeroklubu Stanislav Dostál o povolení provozu tří letounů aeroklubu a výcviku 18 žáků s instruktorem rtm. Boh. Klingerem. Ve skutečnosti výcvik provádělo 11 žáků, kteří do konce roku nalétali 20 hodin.

Začátkem roku 1949 měl aeroklub celkem 175 členů, po odchodu Leteckého pluku 43 klesl jejich počet na 111. Plachtařský odbor měl 56 členů, z toho 24 se zkouškami A až C, ve výcviku bylo dalších 35 plachtařů, 10 jich bylo přihlášeno k provedení zkoušky C. V dubnu 1949 byl znovu vyhlášen všeobecný zákaz létání, trval až do července, kdy byl rozhodnutím okresního akčního výboru NF z 13. července zrušen akční výbor aeroklubu a do funkce náčelníka aeroklubu byl jmenován Zdeněk Zbořil. Jeho prostřednictvím se potom jednotlivým členům vracely pilotní průkazy a mohlo se začít s výcvikem.

Od jara 1949 začala obnova letadlového parku. Jako první byly dne 26. května aeroklubu přiděleny dva větroně Šohaj. V průběhu let 1950–1952 byly vyřazeny kořistní větroně a kluzáky a přerovští plachtaři měli v té době k dispozici: dva Šk-38, jeden Z-23 Honza, dva Z-24 Krajánek, dva Z-25 Šohaj, jeden Z-125 Šohaj II. a jeden VT-52 Jeřáb.

Ve stejné době došlo k zásadním organizačním změnám ve sportovním letectví ČSR.

Celostátní organizací nahrazující dosavadní aerokluby se měl stát 7. června 1951 ustavený Svaz československého lidového letectví; název byl brzy změněn na Dobrovolný svaz lidového letectví, běžně se používala zkratka „Doslet“. Když byla 4. listopadu 1951 založena celostátní branná organizace Svaz pro spolupráci s armádou („Svazarm“), byl do ní 9. listopadu 1952 začleněn Doslet a základní složkou sportovního létání a branné přípravy v letectví se staly aerokluby Svazarmu.

Ustavující schůze Okresního výboru Svazarmu v Přerově, při které dosavadní organizace Doslet vytvořila leteckou sekci, se konala 10. prosince 1952. Zástupcem letecké sekce, která měla 4 odbory, tj. plachtařský, motorový, parašutistický a letecko-modelářský, byl Jaroslav Fritz. Po roce 1955 jediným fungujícím odborem zůstali letečtí modeláři, letecká sekce byla nahrazena sekci letecko-modelářskou.

Od roku 1950 se činnost plachtařského odboru velice úspěšně rozvíjela s plným pochopením ze strany leteckých velitelů. V provozu byly dva navigační jaky a používalo se i zpětných navigáčků. V průběhu jediné neděle bylo provedeno až 100 startů. Instruktoři se zúčastňovali kurzů na Hůrce u Nového Jičína, případně v Medlánkách u Brna, běžnou praxí bylo letní soustředění plachtařů v Šumperku. Dva instruktoři absolvovali pilotní výcvik na motorových letounech a měli oprávnění k aerovlekům. Bylo také možné objednat si vlečný letoun z Olomouce za poplatek 100 Kč. Krátký čas se také praktikovalo, že plachtaři-začátečníci absolvovali první let v letounu Piper Cub, aby se seznámili se základy řízení letadel a získali zkušenosti v orientaci ve vzduchu. I po březnu 1952, kdy byl na betonové dráze zahájen provoz proudového výcvikového střediska letectva, našli plachtaři pro svou činnost porozumění, zejména u velitele pplk. Dolíhala.

K zajímavé a neobvyklé události došlo dne 28. května 1952. Plachtařský instruktor Zdeněk Zbořil zjistil, že nastaly zvlášť vhodné povětrnostní podmínky pro přelet severovýchodním směrem. Usedl do Šohaje, nechal se vytáhnout navigáčkem do maximální výšky a bez jakéhokoli povolení či stanoveného cíle se vydal na trať. Po uletění asi 400 km přistál ve Varšavě na břehu Visly. Polské úřady pohlížely na toto vniknutí do svého vzdušného prostoru shovívavě a asi po deseti dnech dopravily Zbořila se Šohajem v aerovleku na polsko-českou hranici u Opavy. Zbořil potom přistál na nejbližším letišti v Kateřinkách u Opavy. Okresní výbor Dosletu za tuto hrubou nekázeň Zbořila potrestal, vyšším orgánům se trest zdál příliš mírný, ale okresní výbor trval na svém.

Krajská letecká sekce Svazarmu navrhovala v lednu 1953, aby byl počet letišť v kraji redukován. Nato požádal okresní výbor Svazarmu okresní národní výbor o přidělení půdy pro zřízení výcvikového letiště pro aeroklub. Tato žádost byla zamítnuta s odůvodněním, že zábor úrodné zemědělské půdy není žádoucí.

V roce 1953 dosáhli přerovští plachtaři vynikajících výsledků – několika pětihodinovek, dvou letů delších než 6 hodin, dva 300 km přelety do Popradu a Humenného, čímž splnili podmínky pro „zlaté C“. Po absolvování čtrnáctidenního letního tábora v Šumperku složilo několik plachtařů instruktorské zkoušky v Olomouci.

V březnu 1954 byla nařízením krajského výboru Svazarmu činnost plachtařů v Přerově na bývalém vojenském letišti Henčlov ukončena, dá se předpokládat, že to bylo mimo jiné v souvislosti s očekávaným příchodem dvoumotorových proudových bombardérů IL-28. Materiál byl předán do Olomouce a plachtaři přešli k jiným aeroklubům. Do Drahotuš přešel instruktor Lubomír Hodan se třemi žáky a další plachtaři zde se zúčastnili letního tábora v červenci a srpnu 1954. Jiní plachtaři přešli do Holešova a motoroví letci do Olomouce.

Obnova letiště Přerov-Henčlov. Vznik letecké základny 11 a leteckého pluku 43

Velitelství Letecké oblasti 3 v Brně vyslalo do Přerova koncem května 1945 skupinu 55 vojáků pod velením npor. let. Josefa Indráka s úkolem odstraňovat škody způsobené Němci a obnovit provozuschopnost letištní

plochy. Pro dokreslení tehdejší situace: 16. května 1945 upozorňovali rolníci úřady, že u Výmyslova je neosetá plocha, která by se měla pronajmout k obdělávání. Ještě k 1. červnu 1945 se páslo na letišti několik set kusů dobytka náležejícího Sovětské armádě, plocha byla místy rozorána a nacházela se na ní místa po úkrytech. Ve svém hlášení z 19. června adresovaném velitelství oblasti uvádí velitel letiště npor. Indrák, že k 25. červnu bude severní polovina letiště schopná provozu a že zajistil jako kořist 52 kluzáků, které byly umístěny demontované v sokolovně, pod hledištěm stadionu a v dělostřeleckých kasárnách. V příloze uvedl přesný seznam letounů a dalšího leteckého materiálu a oznámil, že „Přerovská odbočka MLL“ má o některé letouny zájem.

Dnem 15. září 1945 byla na letišti zřízena „letištní peruč“, pozemní jednotka letectva bez letounů. Po reorganizaci 16. ledna 1946 byla nahrazena „Letištní správou“ podřízenou letištní peruti 3 v Brně. O budoucnost letiště se zajímalo i město Přerov. Přípisem na MNO ze dne 20. září 1945 a později i osobní intervencí navrhovalo dobudování vojenského letiště a výstavbu letiště civilního, nabídl pozemky na severní i jižní straně letiště, aby se původní plocha 950 x 800 m prodloužila na hlavním směru 340°/160° na 1 200 m. O rok později, v srpnu 1946, při jednáních o umístění leteckého pluku v Přerově nabídl město příspěvek 5 milionů Kč.

Poválečná výstavba letiště byla zahájena v červenci 1946. Při komisionelní prohlídce dne 17. července bylo zjištěno mimo jiné, že hangár a přístavek jsou úplně zničené a trosky bude muset odstranit civilní firma. Podle požadavku MNO z 24. srpna 1946 měly být postaveny dva hangáry. Příslušné stavební řízení proběhlo 26. srpna a bezprostředně poté byly ve Vítkovicích objednány dva ocelové hangáry typu HK, jejich konstrukce byly dodány v listopadu.

V červnu 1946 rozhodlo velitelství letectva, že pro každou leteckou oblast bude zřízen jeden zpravodajský pluk. Pro 3. leteckou oblast to měl být LP-43. Pro tento pluk bude zformována jedna letka na letišti Milovice u LP-41. Výkonný letecký personál pro tuto letku bude vybrán z absolventů Pilotního přeškolovacího kurzu PPŠ1, který končil 30. června, a přesun letky do Přerova proběhne do konce srpna 1946.

Bylo ovšem nutno zřídit v předstihu v Přerově příslušný zabezpečující útvar. Velitelství letectva 3. oblasti zvláštním důvěrným rozkazem č. 2 zřídilo na letišti Přerov ke dni 1. srpna 1946 rámcovou leteckou základnu 11, jejím velitelem je jmenován mjr. let. Josef Paleček. Personál základny, celkem 3 důstojníci, 8 praporčků, 4 poddůstojníci a 48 vojáků, pocházel převážně z Leteckého náhradního pluku 3 v Olomouci.

V polovině srpna bylo do Přerova přemístěno mužstvo od Leteckého náhradního pluku a Školních perutí s určením pro letecký pluk 43. Letový sled, tj. 6 kořistních letounů Fi-156 „Storch“ (čs. označení zprvu C-5, později K-65 „Čáp“) a jeden Piper Cub, se přesunul z Milovic do Přerova 30. srpna. Převahu dalších osob a materiálu provedly tři letouny Ju-52 leteckého dopravního pluku.

Slavnostní přivítání pluku se konalo na Masarykově náměstí dne 31. srpna s následným defilé na Komenského třídě. Při této příležitosti velitel pluku pplk. Lubomír Svátek poděkoval městu za pomoc při vybudování letiště.

V polovině září přišli k pluku další vojáci z Prostějova. Další letouny, a to tři Si-204D (čs. označení C-3) dostal pluk 4. října, později byly přiděleny další letouny včetně jednoho C-104.

Dnem 1. září 1946 byl na letišti Přerov-Henčlov zahájen opět po více než 7 letech letový provoz československého vojenského letectva. Pluk měl jen jednu letku, druhá letka byla zřízena až o dva roky později a také například letového provozu v noci bylo letiště schopné až od 1. dubna 1948. Velitelem LP-43 byl pplk. Lubomír Svátek, před válkou kapitán u leteckého pluku 3, jeho zástupcem šktpt Josef Hnátek, oba za války příslušníci čs. letectva ve Velké Británii. Další důstojníci byli příslušníky čs. vojenského letectva před válkou: např. František Hrnčír byl poručík u LP-2, František Pecl nadporučík u LP-3 a Bohumír Pára poručík u LP-4. Později byl k pluku převelen por. Stanislav Mikula, původně pěšák a protiletadlový dělostřelec v jednotce pplk Klapálka na Středním Východě a v Tobruku, který byl po přesunu do Velké Británie zařazen k letectvu a do vlasti se vrátil s 311. squadronou.

O Dušičkách roku 1946 navštívila delegace letců vedená pplk. Svátkem na přerovském hřbitově hroby letců, kteří zahynuli při výkonu služby před válkou, a v Troubkách pomník šesti americkým letcům odhalený v srpnu 1946.

Postupně přicházeli k pluku další piloti po absolvování učiliště, navigátoři pocházeli výhradně z řad absolventů školy důstojníků letectva v záloze (ŠDZlet) v hodnostech svobodník až desátník aspirant, kteří byli v průběhu druhého roku prezenční služby povyšováni na podporučíky letectva v záloze.

Hlavními pravidelnými úkoly osádek pluku bylo letecké snímkování ruční kamerou z letounu K-65 nebo zabudovanými kamerami z letounu C-3, spolupráce s dělostřelectvem při řízení palby a vlek cílů pro nácvik střelby na vzdušné cíle. Dvě osádky pluku se účastnily závodu „O stuhu města Zlína“ ve dnech 9.–11. května 1947 s letouny K-65. Osádka šktpt. Pára a šktpt. Záboj zvítězila, druzí byli kpt. Doležal a kpt. Ryšavý, obě získaly plný počet bodů.

Mimořádným úkolem některých osádek pluku v pozdním létě 1947 byla účast na „Akci B“, tj. zásahu bezpečnosti a armády proti Benderovcům, členům UPA, kteří se snažili přejít přes naše území z jižního Polska do západních okupačních zón. Dne 23. srpna 1947 převzaly osádky na letišti Žilina od detašmentu LP-41 sedm letounů K-65 a prováděly s nimi průzkum v oblasti Malé Fatry. Po dvou týdnech dne 5. září 1947 se detašment přemístil na letiště Tri duby a operoval v prostoru Nízkých Tater. Po více než měsíci, dne 16. října 1947 předaly letouny příslušníkům LP-44 a vrátily se do Přerova. Za svou činnost dostaly pochvalu od brigádního generála Noska. V rámci této akce podnikly osádky ještě několik letů z Přerova do oblasti Slavonice.

O jednom činu leteckého pluku 43 se mluvilo v „Bílé kronice“ čs. rozhlasu a psalo v tisku. V srpnu 1947 přepravila z Přerova do Kbel osádka pluku letounem těžce nemocnou anglickou manželku por. let. Gustava Černého, za války leteckého mechanika RAF. Odpovědnost za celou záležitost vzal na sebe plk. Svátek, aniž by vyčkal svolení ze strany nadřízených.

Delegace pluku se na veřejnosti prezentovaly účastí na několika menších akcích – o Dušičkách 1947 položil rtm. let. Bohumil Klinger a des. asp. Miroslav Kovář věnec k pomníku v Troubkách a kytice k hrobu letců na přerovském hřbitově. 2. srpna se na letišti Plzeň-Bory delegace pluku zúčastnila předání zástavy zahraničních sokolů leteckému pluku, který byl pokračovatelem tradice 311. čs. bombardovací perutě. 22. listopadu to byla účast na pohřbu pplk. Ing. Mayera-Bystroně v Ostravě, 23. listopadu účast na sjezdu odbojové organizace Obrana národa v přerovské sokolovně. Při slavnostním nástupu pluku dne 6. března 1948 byly připomenuty narozeniny prezidenta Masaryka, 8. března při nástupu celé přerovské posádky byly připomenuty bitvy u Bachmače v roce 1918 a u Sokolova v roce 1943. Bylo to poslední veřejné vystoupení plk. Svátka jako velitele posádky.

V té době se odehrávaly závažné politické události. V přerovské sokolovně se konalo ještě 15. února 1948 v souvislosti s plesem aeroklubu setkání ministra zahraničních věcí Jana Masaryka s přerovskými občany. Ale už 10. března 1948 udělilo velitelství letectva (gen. Vicherek) podle důvěrného rozkazu č.10/1948 III. leteckého sboru (vel. gen. Budín) plk. Svátkovi dovolenou od 10. března až do odvolání. Zároveň byl tímto rozkazem ustanoven ke dni 13. března 1948 prozatímním velitelem pluku pplk. gšt. Tomáš Vybíral. Ten podle všeho funkci převzal, ale v očekávání věcí příštích vůbec nevykonával. 15. dubna došlo k dalšímu střídání, velitelem pluku se stal pplk. let. Jaroslav Rýdl, dosavadní velitel výcvikového střediska specialistů letectva v Olomouci.

Velkou událostí v životě pluku bylo udělení čestného názvu „Dr. E. Beneše“ dekretem prezidenta republiky ze dne 3. března 1948. Dalším dekretem ze dne 1. července 1948 byl pluku svěřen prapor prvorepublikového leteckého pluku 2. Prapor předal tehdejší velitel III. leteckého sboru, pod který pluk patřil, gen. Budín veliteli pluku pplk. Rýdlovi při slavnostním nástupu pluku dne 28. října 1948 na Masarykově náměstí v Přerově.

Vlna reorganizací, která byla přímým důsledkem událostí února 1948, zasáhla i letecký pluk 43 v Přerově. Dnem 10. března 1949 byly osádky pluku včleněny do leteckého pluku 41 v Milovicích, tím byl odstraněn název Dr. Edvarda Beneše a prapor byl znovu jako v r. 1939 uložen ve Vojenském historickém muzeu v Praze. Dnes se nachází v depozitáři muzea v Lešanech.

Krátkou dobu od 1. července 1949 do 31. března 1951 byla v Přerově umístěna Spojovací letka 2, která neměla žádné letouny a jejím úkolem bylo připravit specialisty pro předpokládané vybavení letectva moderními spojovací, navigačními a radiolokačními prostředky. Pro spolupráci s dělostřelectvem byla na letišti Přerov-Henčlov odvelena dnem 1. května 1950 druhá letka 45. dělostřeleckého leteckého průzkumného pluku z Plzně, která také přijímala a vypravovala cizí letouny a zůstala v Přerově až do března 1952, kdy byla dána do provozu nová betonová přistávací dráha a na letiště Přerov-Bochoř bylo přemístěno Proudové výcvikové středisko letectva (PVSL) z Mladé.

V letech 1948–1949 mohli být obyvatelé Přerova svědky dvou leteckých nehod: Dne 25. listopadu 1948 pilotovi Jozefovi Kovačikovi s letounem C-104 ze stavu leteckého pluku 43 při běžném cvičném letu začal ve výšce

Obr. 1. Škola bezmotorového létání MLL, Chomýž, červenec–srpen 1931.
Hangár, kluzák „Čáp“.

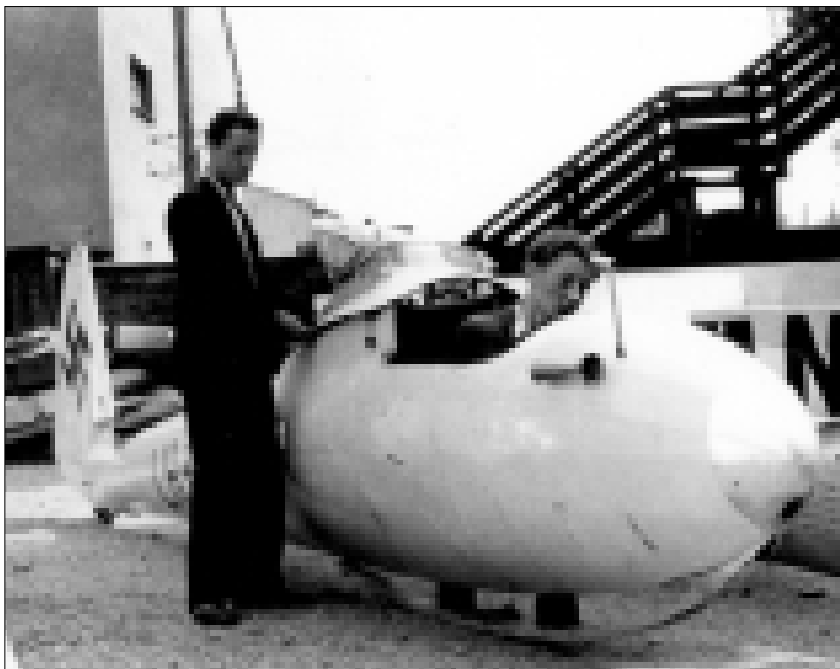
Obr. 2. Škola bezmotorového létání MLL, Chomýž, červenec–srpen 1931.
Doprava Hrbkova kluzáku „Albatros“ na místo startu.

Obr. 3. Výroba kluzáku v dílně p. Dvořáčka. Účastníci kurzu v červenci 1935.

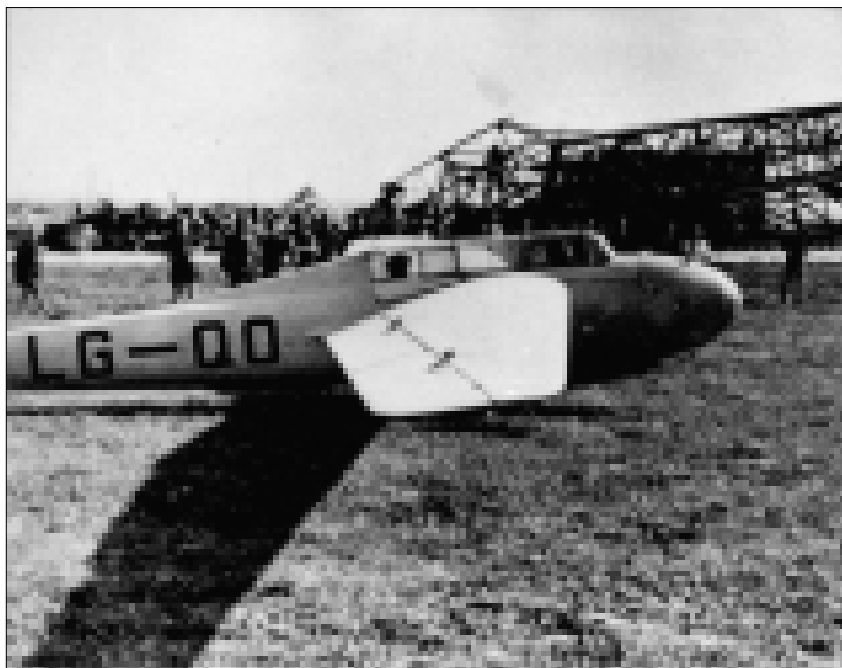
Obr. 4. Oprava gondoly u Dvořáčků, r. 1945.

Obr. 5. Demontované větroně „Olympie“, uskladněné na stadionu u sokolovny, květen 1945.

Obr. 6. První pokusy o start kluzáku SG 38, stadion sokolovny, květen 1945.

Obr. 7. „KRANICH“ připraven ke vzletu. Letiště Henčlov,
vzadu zničený hangár, květen 1946.

Obr. 8. Příprava kluzáku SG 38 k letu na cvičišti nad Újezdcem, duben 1946.

Obr. 9. Hangár u Výmyslova postaven začátkem roku 1946.

asi 1 000 metrů hořet motor. Pilot s popáleninami seskočil na padáku a dopadl mezi rodinné domky na Velké Dlážce. Hořící letoun se zřítil nedaleko železniční trati u Dluhonic.

Dne 1. října 1949 předválečnému pilotovi škpt. Jindřichovi Štípákovi a pozorovateli škpt. Kazimíru Štorskovi na letounu Piper Cub K-68 ze stavu letecké základny 11 při rozhazování letáků nad městem vysadil motor, pilot bezpečně přistál na fotbalovém hřišti Viktorie. V prvních letech po

Obr. 10. Větroně přerovského aeroklubu, první zleva Šohaj VT 25, druhý zleva Šohaj VT 125, r. 1952.

válce bylo totiž umožněno výkonným letcům, kteří byly zařazeni na neletových funkcích, aby vykonávali každý měsíc udržovací lety, čímž si zachovávali kvalifikaci výkonného letce a měli nárok na letecké příplatky. Tato možnost byla zrušena dnem 29. února 1952.

Dodatek – Letecké útvary s čestným názvem „Dr. Edvarda Beneše“

Prvním leteckým útvarem s tímto názvem byl letecký pluk 2 (LP-2), který byl od svého vzniku v prosinci 1920 až do německé okupace a následné demobilizace nepřetržitě posádkou v Olomouci. Název dr. Edvarda Beneše mu byl udělen dekretem prezidenta republiky ze dne 28. dubna 1937². V téže době se Hanácký aeroklub Olomouc rozhodl věnovat tomuto pluku „praporec“ (v tehdejší terminologii). Slavnost předání praporce se konala za velké účasti občanů v neděli 30. května 1937. Na Wilsonově náměstí nastoupil kompletní pluk, gen. Luža vykonal jeho přehlídku a poté předal praporec veliteli pluku plk. Vladislavu Květoňovi. Slavnostní defilé pluku už v čele s praporem proběhlo na Masarykově náměstí.

Na lící straně byl, jak stanovil předpis, státní znak a nápis „Letem za vítězství vpřed“, na rubové straně byl letecký odznak, znak Moravy a nápis: „Leteckému pluku 2 Hanácký aeroklub MLL Olomouc“.

Po německé okupaci byl pluk k 31. červenci 1939 zrušen a praporec byl předán do úschovy do Vojenského historického muzea v Praze. Po skončení války a obnovení Československa byl zde spolu s ostatními prapory dne 4. října 1945 vyhledán. Podle návrhu z 10. října 1945 byly prapory prvorepublikových leteckých útvarů poněkud neuváženě přiděleny nově vznikajícím leteckým divizím. Prapor LP-2 spolu s pojmenováním Dr. Edvarda Beneše připadl 3. letecké divizi v Brně, která měla vzniknout z 313. čs. stíhací peruti. Prapor převzalo velitelství divize 28. října 1945. Letecké jednotky divize byly v té době ještě v Praze.

Otázka přidělení čestných názvů (T. G. Masaryka, Dr. E. Beneše a gen. M. R. Štefánika) a praporů tří prvorepublikových leteckých pluků byla v roce 1947 řešena znovu a bylo rozhodnuto, že budou přiděleny nově vzniklým zpravodajským leteckým plukům. S definitivní platností vyřešil tuto otázku dekret prezidenta republiky z 3. března 1948³, kterým byl mj. čestný název Dr. E. Beneše přidělen leteckému pluku 43 v Přerově.

Nařízením velitele letectva čj. 5534 z 1. července 1948 byl pluku svěřen i prapor LP-2.

Prapor předal při slavnostním nástupu pluku dne 28. října 1948 na Masarykově náměstí v Přerově generál Budín, tehdejší velitel III. leteckého sboru, veliteli pluku pplk. Jaroslavu Rýdlovi. Při reorganizaci letectva na jaře 1949 byly dnem 10. března osádky pluku přemístěny do Milovic a včleněny do leteckého pluku 41. Tímto názvem Dr. E. Beneše zanikl a prapor byl opět uložen ve Vojenském historickém muzeu v Praze. Dnes se nachází v depozitáři muzea v Lešanech.

Po politickým změnách v listopadu 1989 byly rozkazem prezidenta republiky č. 25 z 5. května 1990 některé názvy vojenským útvarům odňaty a dalším nové názvy propůjčeny. Název „Dr. Edv. Beneše“ připadl 51. vrtulníkovému pluku v Prostějově. Ten byl při reorganizaci letectva přelo-

žen k 1. prosinci 1994 do Přerova a vytvořil zde s 11. vrtulníkovým plukem a dalšími vrtulníkovými jednotkami 33. základnu vrtulníkového letectva (33. zVrtL). Touto změnou název opět zanikl.

Úspěšné působení osádek základny v mírových misích OSN, příkladná reprezentace českého vojenského letectva doma i v zahraničí při různých ukázkách a cvičením s jednotkami NATO vedly zřejmě k tomu, že rozkazy prezidenta republiky č. 17 a 18 z 24. dubna 2002 byl 33. základně vrtulníkového letectva v Přerově propůjčen bojový prapor a historický název „Dr. Edvarda Beneše“. Prapor předal dne 13. května 2002 při slavnostní nástupu na letišti Přerov-Bochoř veliteli základny ministr obrany Jaroslav Tvrdík. Na rubové straně praporu je velký státní znak a na lícové straně moravská orlice v oválu, menší znak města Přerova a nápis „33. základna vrtulníkového letectva“.

Mezi hosty slavnosti byli kromě velitele vzdušných sil AČR gen. Františka Padělka a náčelníka generálního štábu gen. Jiřího Šedivého i dva letečtí veteráni gen. František Peřina a gen. František Fajtl. Ostatně poručík Fajtl a štábní rotmistr Peřina byli příslušníky pluku pojmenovaného po druhém čs. prezidentovi už v roce 1938.

Poznámky

- 1 Runnymede je louka na jižním břehu řeky Temže, 8 km od Windsdoru, proslulá podpisem Magny Charty Libertatum roku 1215. Na návrší nad loukou je památník letců Commonwealthu a spojenců padlých za druhé světové války, kteří nemají hrob. Mezi více než 20 000 jmény na desítkách panelů jsou i jména 152 Čechoslováků.
- 2 Věcní věstník MNO č. 22 z 22. května 1937.
- 3 Věcní věstník MNO č. 25 z 25. března 1948.

Prameny a literatura

Státní okresní archiv v Přerově:

AO Henčlov, obecní kronika.

ZŠ Henčlov, školní kronika.

AM Přerov, zápisy městské rady a výboru z let 1936–1940.

Okresní akční výbor NF v Přerově.

Okresní výbor Svazarmu 1953.

AM Tovačov, kronika města.

Vojenský historický archiv v Praze, fond 2113.

Správní archiv Armády České republiky v Olomouci, fond 656.

Sdělení gen. Františka Fajtla, ing. Karla Kösslera, Jar. Dolínka, Vladimíra Smětaly, Jindřicha Batelky, Zdeňka Holce, Zdeňka Fryče, Zdeňka Zbořila, Lubomíra Caletky.

Internetové stránky na adrese www.luftarchiv.de

Fryba, J.: Z národních plachtařských soutěží. Křídla vlasti 1948.

Letec 1936.

Loucký, F.: Mnozí nedoletěli. Praha 1989.

Minulost a přítomnost obce Troubky. Troubky 1998.

Naše Haná 1946.

Obzor 1927–1936.

Památníky a pamětní desky v okrese Přerov. Přerov 1985.

Průkopníci československého letectví. Praha 1984.

Rajlich, J. –Sehnal: Vzduch je naše moře. Praha 2002.

Rajlich, J.: Mustangy nad Protektorátem. Praha 1995.

Ries, K.: Flugzeugführerschulen. Stuttgart 1996.

Rozlet 1947.

Stibor, M.: Historie létání na Novém Hrozenkově. 1992.

Použity fotografie z archivu RNDr. Lubomíra Hodana, leteckého instruktora.

Sborník Státního okresního archivu v Přerově
Vydal Zemský archiv v Opavě – Státní okresní archiv v Přerově
Přerov 2003

Počet stran 176
Sazba a tisk Elan spol. s r. o. Přerov
Počet výtisků 400

ISBN 80-86388-13-1
ISSN 1214-4762